

POGOVOR Z IVANOM CANKARJEM

študentski list

Ljubljana, 28. decembra 1966
Letnik XVII Številka 10

tribuna

I. O PESNIKIH, KI SO SI PRIDOBILI »DOGOVORJENO PRIZNANJE«

O teh pesnikih se nikdar nihče ne prepira, niti govori, tudi čita jih le malokdo; in vendar, kadar navajamo svoje »slavne može«, pritaknemo tudi njihova imena, iz navade in skoro nevede, »ker se tako spodobi... V slovstvenih zgodovinah imajo svoja stalna, privilegirana mesta; v čitankah in zbornikih bi jih človek celo pogrešal, kakor nekaj neizogibnega, ki nikomur ne koristi in tudi ne vznemirja nikogar... Nihče se ne navdušuje zanje, nihče se ne zanima za njihov obraz, za njihovo življenje, najmanj pa še za njihova dela. (Naša lirika)

2. O LJUDEH, KI SE RAZUMEJO NA LITERATURO:

Menda ste, g. urednik, sredi svojega razburljivega politikovanja in lovljenja zanimivih dnevnih novic tudi Vi opazili, da govore naši ljudje prav sedaj veliko o literaturi. In kakšni ljudje! Naročeni so morda celo na »Dom in svet«. Prečitali so mimogrede dve, tri knjige, pa govorijo o estetiki in različnih »strujah«, da se jim kar slinijo ustne. Na mojo veliko žalost ne spravijo z jezika nobene druge besede več kakor »poezija«, »naturalizem«, »moderne ideje« ali kaj enakega... (Strupene krote)

3. O KRITIKIH — »ESTETIKIH PO POKLICU«:

Najneznosnejši pa so »estetiki po poklicu«. Ta občudovanja vredni zarod smo počedovali še od svojih očetov in dedov, in širi in razvija se vedno bujnejše. Karakterizira jih predvsem neodločnost in brezbarvnost, vrh tega seveda nevednost, katera je prišla pri večini teh kritikov že v navado. (Strupene krote)

»Beseda vas razodeva, da niste publikum, temveč slovenski recenzent. Ljudje te sorte namreč ne razlagajo, kakšen da je umotvor, v kakšni in kateri zvezi da je umetnikovo delo s kulturo naroda in časa, temveč le ugibajo ter izprašujejo, če je umetnik pa slaniku dišal ali ne. Kadar doženejo, da je res dišal po slaniku, ugibajo še nadalje, kje da si je tisti slanik kupil ter kako da mu je teknil; navsezadnje zabelijo svojo slaniško modrost še z naukom, kje da naj si umetnik v prihodnje kupuje svoje slanike in kdaj da naj jih uživa. Ko je recenzent na tak način opravil svoj posel, si zasuče brke ter je učenjak. (Bela krizantema)

4. O SVOBODNEM GOVORJENJU IN PISANJU:

To pismo o avtoritetah ti pišem zategadelj, da govorim lahko tako svobodno, kakor pri nas ne sme govoriti, kdor piše razprave in feljtone. Zdelo se ti bo čudno, da želim govoriti svobodno, zakaj tega smo se že kolikor toliko odvadili; nepisan zakon veleva, da se je treba ozreti prej na desno in na levo in celo za hrbet, preden se napiše besedo; če se kdo pregreši proti temu zakonu, ima opravka z literarno policijo, ki je pri nas zelo razvita in katero je še nedavno klical na pomoč neki literarni samosrajčnik. (Literarno pismo)

5. O LITERARNEM OKUSU:

Nekoliko niže stoje, kar se tiče okusa, tisti debeli sloji, ki sem jih bil v začetku omenil. Mednje spadajo ljudje, ki imajo veliko besedo v stvarih umetnosti, mednje spadajo večidel estetiki in tisti znani literarno izobraženi ljudje, ki se obešajo umetnosti ob vsakem njenem koraku za pete; mednje spadajo na-

posled propali literatje in literarni špekulantje, — sploh vsi tisti ljudje, o katerih govori zgodovina, kadar govori o propadu umetnosti in tega propada povzročiteljih. (Pomizana umetnost)

6. NASVET PRIJATELJEM:

Tražat bo bolj prijatelji, ki se napravljate nanj, hudo in težko je meni, da sem ob teh slovesnih urah daleč od vas. Sprejmite na pot priazen svet samotarjev; zatisnite si nosove, zaka, če vas ne premagajo njihova kopja — nihče smrad bi vas lahko premagal! (O stricih in bratanih)

7. O SLOVENSKEM GLEDALIŠČU:

Mnogoteri nespametni ljudje očitajo Govekarju (tudi jaz sem bil nespameten in sem mu očitaj, da vedoma izrablja instinkt šempetrskega predmestja, slovenski kulturi na kvar in oviro. In vodstvu slovenskega gledališča očitajo tisti nespametni ljudje, da ravna brez razuma, brez cilja in smotra in da se lovi za instinkt šempetrskega predmestja kakor pijanec za klobukom. To so pač nespametni ljudje, ki ne vedo, da je šempetrsko predmestje zelo veliko, da sega od Drave do Adrije. In nadalje tudi ne vedo, da slovensko gledališče ne stoji v puščavi, temveč da je del živega telesa; del se ne sme razvijati hitreje in ne drugače, kakor se razvija telo: slovensko gledališče mora ostati za zdaj pod kobilo; vsak višji razvitek bi bil nezdrav, razvit del bi kvaril simetrijo telesa — in kdo bi privoščil svojemu narodu elefantiazo? (Govekar in Govekarji)

8. O NARODU IN GOVEKARJIH:

Velika zmeta leži v tem dvojnem prepričanju in v zmoti leži droba žalitev naroda. Vsi govekarji, od prvega do zadnjega, podcenjujejo narod in precenjujejo sebe. Razkrojili so narod v dva natanko ločena dela: v narod, ki ni zrel za kulturo, in v Govekarje, ki trpe strahovito ob tej nekulturi in ji zategadelj služijo. Nikoli ti ne poreče Govekar v literaturi: »Po mojih mislih je ta roman slabo zasnovan, nerodno pisan —«; v politiki: »Po mojih mislih nimaš prav in tvoje nehanje je brezkoristno —«; in v umetnosti: »Po mojih mislih tvoje delo ni umotvor!« — Ne, Govekar reče: »Tvoj roman je imenitno delo, ampak za narod ni; prav imaš, ampak za tvoje ideje ni zrel naš narod; tvoje delo je umotvor, ampak kaj bo naš narod z umetnostjo?« (Govekar in Govekarji)

9. KAJ POMENI BESEDA »DELOVANJE«:

In zdaj bi rad vedel, enkrat za vselej, kaj pomeni beseda »delovanje«. Razodeni mi, Tebanec! Služil sem kulturi svojega naroda z vso svojo močjo; to ni bilo delovanje. Ti, mnogovedni Tebanec, si oviral to kulturo, kolikor so pač zmogle tvoje slabotne roke. Ali je bilo to delovanje in kaj je delovanje?... Ti ljudje pravijo, da vedo natihoma, kako bi bilo treba in kam, toda — »narod neče«. O, narod hoče. Le Govekarji so leni, strahopetni in bojazljivi. Boje se dela, zato delujejo. (Govekar in Govekarji)

10. O DVOJNEM PREPRIČANJU:

»Zdaj si razumel, hvata Bogu. Tako je! Prej so rekli: da ali ne; zdaj pravimo: da in ne. To, glej, je dvojno prepričanje! V gostilni in kavarni eno v javnosti in življenju drugo. Vse po potrebi. Treba je, da živi duša, in treba je, da živi telo. Jaz sovražim kompaktno večino in se redim; ti jo tudi sovražiš in ne

boš nikoli debel. Jaz vem da je vse, kar delam, ničevno in casih celo škodljivo: to je moje prepričanje; in vendar delam s prepričanjem, z drugim namreč, in živim prijetno. Ti pa misliš, da je tvoje delo nekaj vredno in casih celo koristno; in ker imaš eno samo prepričanje ne živiš prijetno. Kdo si je bil izbral boljši del?« (Dvojna resnica)

11. O SLOVENSTVU:

Anastasius von Schiwitz seveda ni rekel, da je Slovenec. Ampak, gospoda, kdo izmed vas bi se izpričal za Slovenca, če je kariera v nevarnosti? (Anastasius von Schiwitz)

12. O LJUDSTVU IN NARODU:

Narod je sedel v salonu in je bil že nekoliko pijan. Izba je bila svetla in prijazna, mize so bile pogrnjene. In za mizami je sedel črno občečeni, veseli glasni narod. Njegov obraz je bil rdeč in vroč; iz lic je puhtelo vino, v očeh je gorela prešernost življenja. Pa se je vzdignil izza mize lep in postaven gospod, potrkal je s prstanom ob kozarec in je izpregovoril:

Gospoda slavna! Ker smo tako lepo zbrani, je potreba, da pokazemo kleti sovragom, kdo da smo! Kaj je slovenski narod? Slovenski narod je teptan... Natakaj, zapri duri, da ne bo smrdelo sem tisto ljudstvo s svojim žganjem in tobakom... Teptan je pravim! Ampak po krivici uživa narod to preziranje in zaničevanje: visoko se je vzdignila njegova kultura — tak zapri... ti prekleto ljudstvo! — in naš narod je stopil v ravno vrsto z drugimi magočnimi narodi! Zatorej zapojemo lahko s ponosom...

In po salonu je veličastno zaorila himna: »Slovenec sem«... Nato so hoteli zapeti še »Hej Slovani«, toda glave so klonile in glasovi so umirali... Ljudstvo se je razšlo že zgodaj, ker je bilo trudno, narod pa je ostal pod mizo in je smrčal... (Slovensko ljudstvo in slovenska kultura)

13. O SLOVENSKI SOLI IN ČASOPISJU:

Sola nam ni dala za spoznavanje življenja in družabnih razmer nobenih pripomočkov, ker je po svojem sedanjem ustroju zato na svetu, da prikriva mladini resnico življenja; slovensko časopisje, ki nam je bilo na razpolago, pa je bilo tako pusto in prazno, kakor je še dandanes. (»Zadruga«)

14. O UMETNIKOVEM POKLICU:

Nič zamere — bodita vam napuh in ošabnost, tradicija izza Bleiweisovih dni! Takrat je bila govorena slavna beseda: »Pogine naj pes!« — in blešči se še dandanašnji na grbu slovenske umetnosti. —

»Kakšen ti je posel?«
»Umetnik sem!«
»Ne... jaz mislim... kakšen da je tvoj poklic?«
»Umetnik se pač... samo umetnik!«
»A-ah... tako!«
Dolg obraz, spoštovanje pri kraju. — (Bela krizantema)

15. O POZITIVNIH IDEJAH:

»Pozitivna ideja... hm! Pridigujte ljudem vse tisto, kar jim pridigujeta kri in nagnjenje, pa jim boste pridigovali samo pozitivne ideje! Kaj tisto če vas zakrknjen sanjač smerja z demagogom! Kaj tisto, če vam nespameten moralist kriči v obraz, da zatajujete svojo pravo misel, da so vaše besede laž in

(Nadaljevanje na 15. strani)

ODPRTO PISMO SLOVENSKEMU NARODU

Odrpta pisma gredo mnogim na živce, zato sem se odločil dati tak naslov. Skušal pa bom le seznaniti Slovence z nekim starim, neprijetnim in konec koncev dolgočasnim dejstvom.

Enajstega decembra je bila obletnica smrti Ivana Cankarja. Kdo je bil to, naj se informira vsak bralec sam.

Samo en časopis, kot sem do danes ugotovil, je to obletnico glosiral. Na predzadnji strani, kjer vsak dan kratko komentira najpomembnejši dogodek, ki se je na ta dan zgodil v zgodovini kateregakoli jugoslovanskega naroda, je bilo zabeleženo, da je 11. decembra leta 1918 v Ljubljani umrl Ivan Cankar; sledil je še kratek oris njegovega dela.

Ni kaj skrivati: Borba se je spomnila našega Cankarja. Naše časopisje: nič. Univerza: nič. Predlani so vsaj perspektivni (oprostite, da jih omenjam) v naselju organizirali komemoracijo. Letos nihče.

Skrb za nacionalno in kulturno samobitnost Slovencev se dandanes kaže drugače: z ustvarjanjem zmešnjave v šolstvu. Ali pa: »Belo« radodarno prepušča svoj dragoceni prostor za razčiščevanje problema, ali se naglašja Radenci ali Radenci; in, ali nam niso besede »prelaza« podtaknili Srbi itd.

Obletnico našega največjega pisatelja pa so to pot torej zabeležili le na srbohrvatskem jezikovnem področju.

Prosim, da jim tega ne bi šteli v zamero!

SOBO DOBI

S tem obvestilom bi želel pomagati vsem dekletom, ki so še brez stanovanja, posebno še mladim vajenkam in delavkam, za katere naša družba še ni zgradila nobenega študentskega naselja. Hkrati pa bi rad omogočil dobri gospe iz Siške, da bi se mogli njena neskončna dobrota in svetopisemsko usmiljenje, ki sta tako rekoč neizčrpní, do kraja razdati novim objektom.

Naslov: Socialistična republika, Ljubljana — kulturno in upravno središče Slovenije, gospa N. N. iz Siške.

Obrazložitev: Gospa ima precej veliko podstrešno sobo. Dospelj ima na stanovanju šest deklet, ki spe v tej sobi, nič hudega, če po dve na eni postelji — tako je topleje in rešen je tudi problem morebitnih sumljivih prijateljev. Cena je za današnje pojme naravnost simbolična — šest tisočakov, v kar je všteto tudi posteljni družica s svojo lastno toploto in visinski dodatek za podstrešje.

Gospa je dekleta že zaprosila, če izvedo za kako dekle, ki je, revica, še tako rekoč na cesti, naj bi jo privedle k njej. Lahko tudi več deklet. Toda odslej niso privedle niti ene. Seveda, ko so lenobe enkrat preskrbljene, ne pomislijo na revice, ki morajo ležati na kolodvoru ali v posteljah izkoriščevalskih moških razuz-

dancev. Prostor pri gospe pa bi se še vedno našel. Morda bi na Odpadu kupila še kako staro posteljo, ki je bolj široka, tako da bi na njej lahko spale tudi po tri, če pa so drobnejše, morda tudi štiri. O, saj bi šlo, če računamo, da danes dekleta skrbe za linijo in niso rejena. Poleg tega imajo današnja dekleta denar, zlasti delavke. Za nekaj tisočakov bi si lahko omislile zračne blazine. Med posteljami na tleh je še dovolj prostora. Dobijo pa se menda tudi mreže za viseča ležišča. Tako bi si dekleta lahko kar sama v stene zabila kavije in razpele mreže pod stropom, zvečer pa bi si pomagale navzgor z znano ravbarsko lojtrico. Kako imenitno bi bilo to videti: dekleta, sama dekleta v najlepših letih nekje v šišenskem podstrešju v sobi dobre gospe, vsepovsod po posteljah, na tleh, in pod stropom. Gospa ni natančna. Važno je, da revice imajo kje spati. Država je itak pozabila, da obstajajo delavke in vajenke in še sreča, da je stari — toliko psovani režim — pustil na svetu še nekaj dobrih gospa, za katere je najznačilnejši njihov pristni krščanski čut, ki ga ni mogel zatreči niti socializem.

Dekleta, ki ste še brez stanovanj in postelj, dekleta, ki spite v posteljah moških vampirjev, oglasite se na omenjeni naslov. Pripeljite s sabo tudi prijateljice in znanke ter vprašajte še spotoma na cesti, ali ni slučajno tudi kakšna gospodična brez sobe. Tako vas bo veliko skupaj, in kjer je v enem prostoru veliko ljudi, tam se dviga samovzgoja in avtodisciplina. Prihranile si boste tudi denar od razsvetljave, kajti one, ki imajo jutranjo izmeno v tovarni, vam ne bodo dale prižgati luč, ko se boste pozno zvečer vrnile s popoldanskega dela.

Druge gospodinje in gospe, ki imate kje še kako sobico, klet ali odsluženo stranišče, zglejte se pri dobri gospe iz Siške. Rešujte stanovanjsko stisko socializma in veliko bo vaše plačilo v nebesih in — dohodki na zemlji. Jaro Novak

BASEN O KRuhu, KROKARJU IN LISICI

S kosom kruha v kljumu je sedel krokar na veji, ko pride mimo lisica in ga prične mamiti: »Kako lep kljun imaš.«

Krokar potisne kruh vstran in ji s polovico kljuna odvrne: »To si rekla že mojemu dedu.«

»Pa kako lep glas«, mami lisica. »Tudi to si mu povedala«, odvrne krokar s pol kljuna.

Lisica malo pomisli in reče: »Ko že toliko veš, pa veš tudi, da je vaš direktor dobil ta mesec en milijon plače?«

»Kaj?« je zazijal krokar — in bil ob kruh.

Morala: Drži kljun, čeprav ima direktor milijon plače, če nočeš, da boš ob kruh.

NEPOUČENOST ALI IGNORANCA?

V 346. številki Dela (22. decembra 1966) je Mira Mihelič priporočila bralcem, katere slovenske izvirne knjige naj kupujejo za darila. Ta nasvet pa pomeni po mnenju Mire Miheličeve hkrati najboljša dela letošnjega leta.

Poglejmo, kakšen je njen izbor: med prozimi deli roman Andreja Hienga GOZD IN PECINA, Bena Zupančiča MEGLICA, Potrčeva zbirka novel ONKRAJ ZARJE in zbirka Miška Kranjca UKRADENE LJUBEZNI, delo Vladimira Kavčiča UPANJE in Marjana Krušiča SREČNO MESTO. Od poezije, kjer »je bila letošnja bera... bolj pičla kot sicer«, predlaga Miheličeva Minattijevo zbirko VSE BEZI Z OBLAKI IN PTICAMI ter ponatis Menartovih SEMAFOROV LJUBEZNI.

To je vse. Seveda je vse naštetu vsaj »najboljše«, če ne imenitno. Zastavlja se nam vprašanje, ali Mira Mihelič ne ve, da je v letošnjem letu izšlo (nekateri sicer še z letnico 1965) precej knjig mladih avtorjev: Grafenauerja, Salamuna, Zagoričnika, Rotarja, Flisarja, Kutnerja, Seliga idr., ali pa to preprosto ignorira? Če ignorira, zakaj? Glede na kvaliteto? Dvomimo, da je Kranjčeva zbirka zadostnejša od Seligovega romana STOLP, dvomimo, da je Minattijeva zbirka, pa tudi Menartov izbor, zadostnejša od Salamunovega POKRA ali Grafenauerjeve STISKE JEZIKA. Ali pa gre za preventivno potezo, s katero hoče zavaruвати slovensko javnost pred mladimi »konkurenti«. Ali gre »potemtakem« za privatno razširjanje hvale znotraj književniškega kroga, ki mu Mira Mihelič sama pripada.

H. V.

MIKROFON JE VAŠ

Ovaduštvo, prisluškovanje, nadzorovanje, dosjeji in podobna sredstva za ugotavljanje »javnega mnenja«, ki smo jim bili priča v naši polpretekli zgodovini, niso pravzaprav nič novega, niti nič posebno izvirnega. V letaku, ki ga je za Marije Terezije cesarsko zastopstvo na Kranjskem dalo razglasiti v bobnarji, namreč beremo:

»Njihovo cesarsko-kraljevo etičanstvo so z nejevoljo slišali, da se veliko pisanih tako zvanih časnikov sklada v prevzvišeno Njihovih dednih deželah, brez sramu razdajo povsod in pošilja celo izven države. V teh so časopisne novice vecinoma neutemeljene, lažnive in po vsem videzu nalašč izmišljene, za kar bo vsakdo sam po pameti razumel, da se tem neresnicam ne sme niti najmanj verjeti.

Da se odslej omeji in ustavi to zlobno in kaznivo početje in da se s takimi neresnicami ne povzroči slab vtis, sum in nezadovoljnost v deželi in zunaj, so najvišje imenovano Nj. Ces. Kr. Veličanstvo blagovolili tudi glede tostranskih dednih dežel (kakor vojvodstva Kranjskega, grofije Goriške in Gradiške ter Reke) najmišljiveje ukazali svoji tukajšnji dreželnoknežji gosposki, da s to javno razglasitvijo vse take novinarje resno posvari, naj se navedbe vseh neresničnih in količkaj sumljivih novic tako gotovo vzdrže, kakor bo v protivaem primeru tisti, ki bo v tem za krivega spoznan in se mu bo krivda dokazala, najostreje kaznovan, pod okolnostmi tudi z batinanjem in izgonom.

Da bi se dognali taki zlobni prestopniki tega najvišjega ukaza, se s tem nudi deanciantom ali ovaditeljem poleg zamolčanja njihovega imena nagrada 100 zlatnikov.

Tako se bodo vedeli vsi taki novinarji čuvati pred popolnoma neogibno strogostjo in kaznijo. Ljubljana, 23. oktobra 1751. Povej to drug drugemu.»

Podobnost je očitna, razen v javnosti dela. Zanimivo bi bilo slišati, kakšen je bil uspeh tega zanimivega oklica. Toda o tem zgodovina molči!

Zelo

KAKŠNA OSVETA?

V kinu »Union« predvajajo film »Posodi mi svojega moža«. Bolj kot komedija je vreden pozornosti predfilm »Krvna osveta«. Če se prav spomnim, ga je posnelo podjetje »Dunav«, s sodelovanjem SUP (t. j. TNZ) Kosovska Mitrovica; ostali sodelavci so, kaže, s filmskega traku izbrinani.

Dogajanje kratko skicira izseke razmer v revnih šiptarskih vaseh na Kosmetu, po katerih pustoši — po filmu sodeč — krvna osveta, kot največje zlo teh krajev.

Ze začetek je šokanten: sliši se strel, v blato pade lepa, skoraj nova vojaška puška; nekdo beži. Kamera nato niza prizore iz življenja ljudi, ki se že leta in leta skrivajo pred maščevanjem tistega »ki je na vrsti« iz sovražne družine, da ga ubije. Mrki zidovi revnih hiš sovražno strme v svet; poldivji šarplaninci jih čuvajo; majhen je z idom ograjen vrt, kjer se skrivajoči nesrečnik lahko spreha.

Osveto opravljajo ljudje tam tudi z drugimi morilnimi orodji: s krampi, motikami, koli itd.

Pogrebi tako ubitih ljudi so pogosti; nam neznan pogrebni obred ustvarja na platno občutek brezmejnega fatalizma, obupa in bede.

Redek, ki je film gledal, ne bi prišel do intimnega zaključka: navsezadnje je moralo biti pa le prav, da so tem ljudem orožje pobrali; morda so izvrševalci akcije: organi notranjih zadev — le pretiravali v svoji vnemi delati dobro.

Krvna osveta je prav gotovo težka rana na telesu kateregakoli ljudstva in je posledica posebnih družbenih in socialnih razmer ter tradicij. To je danes splošno znano. Zato tega zla še danes niso izkoreninili npr. v Južni Italiji, Siciliji in Sardiniji, da o francoski Korziki kot klasični deželi krvne osvete ne govorimo. (V filmu »Vsi smo morilci« je Cavatte osvetil ta problem).

Krvna osveta med Šiptarji na Kosmetu je služila za izgovor organom notranjih zadev za krvavo akcijo »zbiranja orožja«; to smo slišali na zadnjih plenumih. Političen namen in posledice te akcije pa: ustvarjati stalno psihozo strahu in podrejenosti med ljudstvom, ki na tem ozemlju ni več manjšina.

Slišali smo tudi izjave odgovornih, ki so z grozo ugotavljali, da za ta nasilja in umore niso vedeli. Ni razloga, da jim ne bi verjeli. Ruski mužiki so, prepuščeni na milost in nemilost krajevnih nasilnikov opisali svoj položaj s pregovorom: »Bog je visoko, a car daleč«.

Vendar, kdor je že pred leti hotel tu v Ljubljani poslušati Šiptarje — sezonce, je lahko zvedel marsikaj. Tisti, »ki so ga določili«, da puško ima, jo je moral prinesiti; če je ni imel, je bilo najbolje, da jo je kupil na črni borzi; v Skopju jih

(nadaljevanje na 3. strani)

TRIBUNO UREJAJO:

FRANCE ANŽEL (TEHNIČNI UREDNIK), MIHA JAZBINSEK, VALENTIN KALAN, MARKO POGAČNIK, TONE PACNIK, RUDI RIZMAN (ODGOVORNI UREDNIK), HERMAN VOGEL

TRIBUNA — IZDAJA UO ZSJ — UREDNISTVO IN UPRAVA TRG REVOLUCIJE 1/II — TELEFON 21-280 — TEKOCI RAČUN 503-8-72 — LETNA NAROCNINA ZA STUDENTE DESET NDIN, ZA OSTALE PETNAJST NDIN — POSAMEZEN IZVOD 50 PAR — ROKOPISOV IN FOTOGRAFIJ NE VRACAMO — TISKA ČP DELO LJUBLJANA, TOMSIČEVA 1, TELEFON 23-522 — POSTNINA PLAČANA V GOTOVINI

Leta 1945 sta vrgla dinar, da bi ugotovila, kako bo z njim...

(nadaljevanje na 3. strani)

DEDEK MRAZ 1967

Anžel

18. IN 19. DECEMBRA 1966
ORGANIZATOR STUDENTSKI LIST.

Teme: 1. mesto in vloga študentskega tiska, 2. financiranje študentskega tiska, 3. kadrovska vprašanja, 4. medredakcijsko sodelovanje

Mimo že skoraj neizbežnih konfliktnih situacij, ki jih prinesejo podobna posvetovanja vsako leto, je letošnje minilo v znamenju ugotavljanja specifičnih lastnosti posameznih uredništev. Ugotavljanje je tokrat zadobila značaj neobveznega posveta in izmenjave mnenj o zapisanih tematskih vprašanjih. Takšna zasnova posvetovanja je drugačna od prejšnjih, ker poizkuša združevati v različnosti (različni koncepti, pristopi, situacije, osmišlitve) in ne le na podlagi deklarirane, mehanične enotnosti. Delno je upor zoper takšno usmeritev prišel od skopskih delegatov, ki so vztrajali na vzpostavljanju togih organizacijskih oblik vsejugoslovanskega karakterja, ki bi lebdele nad dejavnostjo uredništev. Njihova zamisel je očitno povezana z ustvarjanjem lažnega delovnega principa, ki se lahko oživlja zgolj skozi reprezentativno, nadnarodno pozicijo. Po tej zamisli bi neko splošno jugoslovansko telo imelo kompetence poseganja v delo posameznih redakcij, konsekvantno temu pa tudi razpolagalno pravico do ustreznih sankcij.

Zapisane misli sodijo sicer kvečjemu kot ilustrativni element. Pisane po časovnem zaporedju bi sodile kvečjemu na konec zapisa. Z uvodnim zapisom pa jim damo možnost konflikta z mislijo, ki je prevladovala na začetku posvetovanja. Misel je obsegala temeljno pogojenost vseh študentskih časopisov, ki se zaradi svojega specifičnega značaja morajo (in morejo) soočiti tudi z neodkrito pojavnostjo splošne družbene vsebine. To (še) neodkrito pojavnost pa je mogoče doseči z nereprezentativnimi, neregistrativnimi ali tudi z ne-fotografiranimi zapisi. Prvi odsevajo odnos lista do celote preko vzorcev, drugi pa odnos do načina prenosa posameznih delov, slednji kažejo na kvantite-

ZAPIS O POSVETOVANJU

to dejstev. Seveda so vsi pristopi nezadostni. Koncept lista tedaj le ni skupni imenovalac vsega dogajanja, temveč le njegov del, ki prevzema vlogo relativno samostojnega tvorca — kreatorja neke situacije in avantgardnosti v odnosu do nastalega novega razmerja silnic. Tako se avantgardnost uresničuje kot beg iz sfere »pozitivne« avantgardnosti v sfero resničnega delovnega odnosa.

O samem pojmu in smislu avantgardnosti se je sicer mnogo govorilo. Podobne razprave se pač težko otresejo določenih namišljenih predpostavk. Vežanje pojma avantgarda na mikro časovne procese je ena takšnih predpostavk, ki zadobiva v naši teoriji in praksi čedalje več pristašev. Tu se avantgardnost pojavlja kot pragmatično načelo, ki uvaja povprečno (ne-revolucionarno) mišljenje. Tradicija je postavljena pred sedanost in prihodnost. Takšno stanje ne zadošča, kajti šele misel o reorganizaciji zavesti omogoča najširšo možno predpostavko, s katere se (naj) izvede avantgardnost. Reorganizacija zavesti je tisti izvor in resničen pristop k družbi in stvarem. Uredništva se težko znajdejo v kolikor gredo v doseganje avantgardne stopnje svojega delovanja brez upoštevanja vsaj treh nivojev, ki se delijo v parcialne (študentsko področje) in globalne družbene strukture. Gre tedaj za nivoje razčlenbe teh struktur in sinteze:

- a) komunikator — študentska struktura;
- b) komunikator — družbena struktura;
- c) komunikator — študentska struktura — družbena struktura.

Našteti nivoji oz. pristopi k njim skrivajo v sebi vrsto predvsem praktičnih težav. Obstaja občutek kot da gre za tehni-

co, ki jo moraš imeti v ravnovesju z do- lajanjem enakih težav. Ali: fetišiziranje študentovske strukture ukine družbeno pogojenost, medtem ko fetišiziranje druž- bene problematike predstavlja ukinitve študentovskega interesa. Obstaja neka sred- nja možnost, ki se ne veže na njeno me- hanično ugotavljanje. Srednja možnost je iskati v njeni vsakdanji komunikaciji s svetom in najrazličnejšimi obrazy tega sveta. Tukaj se obvezno postavlja vpra- šanje, kje je tedaj Tribuna, kakšna je pot do njene lastne situacije in njena situaci- ja sama?

Na posvetovanju je bila večkrat izre- čena trditev, da se v tem trenutku ustvar- jalni procesi le težko prebijajo skozi so- samične institucije, pač zaradi njihove za- prtosti ali otopelosti. Zato je prav ustvar- janje nasprotnih pogojev v študentskih komunikacijah omogočalo nastanek nove kvalitete.

O financiranju in kadrovski politiki se je govorilo največ, tudi ugotovilo se je marsikaj. Med drugim tudi dejstvo, da so najboljši listi v najhujši finančni krizi! »Finančnost« je torej zelo tesno povezana s političnimi elementi. Primer za to je skopski »Studentski zbor«, ki je v nepri- merno boljšem materialnem položaju kot časopisa v Zagrebu ali Ljubljani. Primer- jave o višini narodnega dohodka med po- sameznimi republikami so tukaj začuda nemehanično presežene. Kvaliteta lista in materialni stimulans sta v popolni de- struktivni zvezi. Najrazličnejše koncepcije o mestu in položaju študentskega tiska so prav tako narekivale različne koncep- cije o kadrovski politiki. O njej se zelo težko govori vsaj v primeru tistih listov, ki imajo predvsem profesionalni novinar- ski aparat. Zadnji so tako pristajali pred- vsem na »vzgojo« novinarjev, na šole za novinarjev, manj pa je bila prisotna mi- sel, ki bi kadrovanje utemeljevala na de- lovni osnovi. Tedaj vključevanje ljudi, ki so se v praksi in mišljenju že sami obso- dili na aktivni princip mišljenja.

Rudi Rizman

LJUBI SVOJEGA BLIŽNJEGA

SPOŠTOVANO UREDNIŠTVO

zai se mi potrebno, da Predlog resolu- cije skupščine študentov v 7. št. Vašega časopisa (7. dec. t.l.) prevedete v sloven- ščino, ker je vsebina prav zanimiva in vsega upoštevanja vredna.

Ta stavek bi se v jeziku Predloga (če dovolite ironično pretiravanje) nemara glasil takole:

»Potreba je, da tu to, ki na ne še do- volj in sploh ne intenzificiranem pristo- pu k izraževanju v slovenščini Predloga v 7. št. Tribune, ki prispeva k opredelje- vanju ne zadostno ustrezajoče ekstenzifi- kacije visokošolske mreže in ki temveč tudi sega v intence, ki tam za skozi svo- jo prisotnost in svoj lastni angažma pristo- pa k preko odražajočega se vlaganja v znotraj sebe prisotna nekatera dovolj izdelana vprašanja prakse, ki se tu ta žal dogaja.«

Dvomim, da boste tole objavili, saj preti nevarnost, da se vsi začnem učiti tega zanimivega jezika. In — Slovenci smo baje nadarjeni za jezike?

S pozdravi

Vitomil Zupan

...besede, besede, besede... Vse to ne pelje nikamor. Kam vse to pelje? Jaz ne vem, ti ne veš, njemu se nekaj do- zdeva... Ampak oni to vedo. Oni pozna- jo objektivne okoliščine in vedo, kaj je nujno v takih okoliščinah. Oni vedo to bolje, kakor naša Cika ali Seka ali Roža, da se je treba dosti pasti, da je potem dosti mleka. Naša Cika se ravna po ob- čutku polnosti svojega želodca, oni pre- mislijo naprej. Tudi mi premissljam, kaj bo vnaprej, ampak mi ne poznamo ob- jektivnih okoliščin. In če je (ali bo) kaj narobe, se potrkajmo po svojih prsih, svo- je glave si posujmo s pepelom, rekoč: »Vel- lik je naš greh in njemu primerno je to trpljenje. Odpustimo drug drugemu, kajti nismo poznali objektivnih okoliščin, zato so nastopile objektivne težave. Odpustimo si, ker nismo vedeli, kaj naj delamo. Ne sodimo, da ne bomo sojeni, nič ne delaj- mo, kajti kdor dela, je odgovoren za svo- ja dejanja. In če že kaj delamo, delajmo po ukazu svojih predstojnikov, kajti oni odgovarjajo za ukazana dejanja.«

Saj so vsem znane tiste poučne zgod- bice iz druge svetovne vojne, ki govore o zlobnem Führerju in njemu podrejenih hlapcih. Požvižgajmo se na vse, razen na ukaze, kajti oni že vedo, kam to pelje ali v komunizem ali v barbarstvo to pa je kaveljček kaveljček kaveljček in mi smo pridni pridni fantki zapečatimo oči slepega

s kosi preteklega
odkrijmo misli mrtvega
s stavkom blaznega
pogasimo ogenj resničnega
z nesmislom bivajočega
pojdimmo se slepe miši
v pričakovanju najdenja
Izgraditi somo spomenik
zastarelega iskanja
iz otopelih plamenov strasti
bivšega ognja mladosti
izkršanih škribin bivših zobov
iz okajenih kosti preperelih

herojev
NA KRVAVIH TEMELJIH ZARJAVELIH
REVOLUCIJ

s svečanim posvetilom nedotakljivi svetosti naših kruljavih ciljev (ampak o delu ne more biti govora) o o kako je to lepo

Imam priložnost gledati svoje bližnje, kako z neenakomerno vztrajnostjo počasi crkavajo in ni nikogar, da bi jim pognal kroglo v glavo in jim kakor psom olajšal njihovo pasje življenje; vsaj to, ker to dela silno slab vtis na turiste in na tiste, ki še niso utegnili pasti tako globoko. Svojim bližnjim je treba pomagati kakor samemu sebi. Ampak težko je pomagati samemu sebi in še teže svojemu bližnje- mu. Zato nekateri moji bližnji onemoglo poskušajo zbežati pred samim seboj in pred svojimi bližnjimi na visoke gore ali čez mnoge vode do širnega morja ali v

posteljo ali iz zakonske postelje do bliž- nje gostilne, kjer sentimentalno razpolože- na družba otožnih pijancev v vinu utap- lja vse bridkosti, pobožne želje,naivne sa- nje — brez upanja. Včasih ta skupnost, ki se zbere ob slabem vinu, razglašeno za- poje lalala ali »Na Gorenjskem je fletno.«

Neka druga skupnost ima navado, da se zadere: »PLAVI PLAVI PLAVI...« In nekoč sem poslušal množice, ki so se drle »partijak«, in množice, ki so molile: »Jezus, usmili se nas Jezus, usmili nas Marija, moli za nas.«

Slišal sem za skupnost, ki je zahtevala kruha in iger, in za praskupnost, ki je ko- lektivno v potu svojega obraza proizvajala svoj vsakdanji kruh in se kolektivno izživljala v igranju. Slišal sem pa tudi, da sta obe žalostno končali.

Z lučjo morate iskati moje bližnje ki iščejo utehe v delu (in ki se obenem ne puste, da jih delo posrka vase). Ne ve se, če jih boste našli, ve pa se, vsaj približ- no, zakaj je tako.

Moji Najbližji so študentje, ki se bi- stveno ne razlikujejo od mojih bližnjih. Najbliže skupaj smo si v kartoteki (fakultete, študentskega naselja, štipenditor- ja...) tam so moji Najbližji tisti, ki se za- čenjajo s črko L, slede M in N itd. po vna- prepj določenem redu. V kartotekah ni anar- hije, lahko pa je izven nje. V kartoteki je študent številka, zunaj nje je surovina (glej uvodnik druge letošnje številke Tribune).

Bližnji je beseda, pojem. Vsak pojem ima svojo vsebino, svojo težo. To ni sa- mo skupina nekaj glasov, ki so v izgovor- jeni besedi zlitli v eno vsako po svoje za- krivljeno črko, ki si slede v pisani be- sedi po nekem slučajnem redu, kajti če reče dijak svojemu profesorju: »Bedaki« bo prvič — tovariš profesor očitno priza- det, in drugič — to ne bo brez posledic za dijaka. Če bi rekel namesto tega na pri- mer »CCVZZ« bi tovariš profesor ne ukre- pal s takim ognjem, ker ne bi vedel, ali se je fantu zmešalo ali pa se dela norca iz njega. Reči profesorju »Bedaki« je sko- raj isto, kot reči mu, da naj gre raje ce- ste pometat ali, da ne zasluži kruha, ki ga je ali pa nekaj podobnega. Zgodi se, da nas ista beseda različno prizadene. Če re- češ kmečkemu sinu na polju: »Delaš kot pravi kmet«, bo čutil te besede povsem drugače, kot če mu isto rečeš pri kak- šnem športu. To dokazuje, da se besede (pojmi) lahko izpridijo — da se uporab- ljajo lahko v različnem smislu in v raz- lične namene (za vice v veseli družbi ali za obsodbo v žalosti), da se lahko zlorab- ljajo (to se dogaja vsak dan s takimi poj- mi, ko so na primer: »Za narodov blagor«, »ljudske množice«, »v imenu ljudstva«, »izvrševali smo ukaze«, »za izgradnjo so- cializma«, »humanizem«, »marksizem«, »mo- rala«, »dobro« itd.) To zlorabo je tem te- že opaziti, če se pojmi ne nanašajo nepo-

sredno na nas same in našo neposredno situacijo. Besedam samim posebno ne mo- remo verjeti, ne moremo jim zaupati.

Pojmi se lahko izpridijo na poseben način: lahko se razvijajo, bogatijo, siro- mašijo... Vse to se je dogajalo tudi s poj- mom alienacija, ko je šel skozi glave Rou- sseauja..., Fichteja... Hegla..., Feuer- bacha..., Marxa... itd.

»J.J. Rousseau je prvi uporabil pojem »odtujitev«, alienacija. Izkušstvo v kalvini- stično-republikanski Ženevi ga je prived- lo do sklepa, da se narod »predstavlja- joči« poslanci odtujujejo od svojega ko- lektiva in na ta način prenehajo biti nar- od. Opazil je, »da je skupnost lahko in- strument vladanja, nikdar pa ne obče vo- lje, ker bi se potem v okviru države mo- rala odtujiti sama od sebe.«

(Ernest Fischer: O potrebi umetnosti, str. 89, Minerva, Subotica 1966).

»Filozofski termin »odtujitev« je upora- bil že Fichte v tem smislu, da je to po- stavljanje objekta v odtujitev subjekta, kakor tudi v smislu, da je »odtujen« um.«

(Lukaas: Mladi Hegel, str. 583, Kulta- ra, Beograd 1959.) Hegel vzpostavlja s po- močjo alienacije absolutnost Absoluta. He- glove Absolut je vse (substancija) in ve, da je vse (subjekt, samosvest). To pa lahko ve le zato, ker gleda samega sebe. Samega sebe lahko gleda le tako, da lastno vsebi- no razgrne pred seboj, da si jo odtuji, ker si jo le tako lahko potem zavestno pris- vaja (refleksija) in se končno zave same- ga sebe. Ravno v tem zavestnem prisva- janju katerega predpogoj je prejšnja odtu- jitev samega sebe, se izkaže absolutnost absoluta. Absolutnost je torej v razvoju, katerega izhodišče in konec je absolut sam.

Feuerbach očita Heglu (in vsem dru- gim, ki predpostavljajo neko, nad člove- kom vzvišeno bitje), da je v Absolutu (Bo- gu) odtujil človeku njegovo lastno moč, da ga je osiromašil za vse lepe in do- bre lastnosti, pustil pa mu je vse, kar je slabo. Marx se s to kritiko HEGLA stri- nja, ampak ne ostaja le pri njej. Zanj ni toliko pomembno, kako gleda na nekaj, ampak kaj DEJANSKO JAZ SEM, kajti prav zato, ker jaz sem to kar sem, gledam na nekaj na povsem določen način. Reli- gija je le svetiški sij te naše solzne dol- ine, opij za nas, ki smo si tujci v lastnem svetu. Jaz sem človek. »Človek, to je svet ljudi, država, družba.« Enotnost sveta je v njegovi materialnosti, objektivni realnosti. Človek in priroda sta nekaj materialnega, torej nekaj enotnega. Priroda je človeko- vo anorgansko telo. Ampak ta materialna enotnost s svetom sama po sebi še ne za- došča za uresničevanje možnosti člove- kovega bivanja, omogoča jo šele prisvaja- nje tega anorganskega telesa, prirode. Pri- svaja si jo s svojim delom. Delo je proces menjave med človekom in prirodo. Človek spreminja prirodo, v tem spre- minja (nadaljevanje na 4. strani)

(nadaljevanje z 2. strani)

...sedaj nista na jasnem, ker dinar se vedno pada!

(Nadaljevanje s 3. strani)

njanju odkriva samega sebe, svoj svet. Edino to mu omogoča, da obračunava z lastnimi predsodki (napačnimi »spoznanji«): na primer, ali se Zemlja vrti okrog Sonca ali je ravno obratno ipd. Samo v tem izmenjavanju najde resnico, samo njegove roke, njegova dela, govore čisto resnico, kljub temu, da mu njegova glava daje možnosti za vedno bolj popolno obvladovanje prirodnih sil. Zato misliti ni greh. V mislih ni enotnosti sveta, ampak v njegovi materialnosti. Misel sama za sebe ni bila nikoli vozil vseh problemov, čeprav lahko postane materialna sila, kadar zajame množice. Ta vozil je delo, usodnost, da si morajo nekateri v potu svojega obraza služiti svojo in DRUGIH vsakdanjo materialnost (kruh). Zato se »vzvišena« misel, ki jo Shakespeare polaga v usta plemenitemu princu Hamletu: »To be or not to be, that is the question!« — kaže za množice proletarcev v obdobju liberalnega kapitalizma, v veliko bolj tragični pozitivni obliki krvavega boja za obstanek. Hamlet v tem vpraševanju ni nič drugega kot len, zdolgočasen, vsega naveličan, strahopeten, za sleherni upor proti obstoječemu nesposoben malomeščan. V tem je tudi res koren njegove popularnosti, kajti vedno jih je veliko, ki se z njim identificirajo, medtem ko popularnost Jamesa Bonda izvira iz srečnega zadovoljevanja osebnih potreb ob primerno nagrajenem plodnem opravljanju tragičnih dolžnosti. James Bond bi bil lahko vzoren član kakšnega samoupravnega kolektiva, saj svoje interese za primerno nagrado vedno podreja »občimne interesom. Z denarjem se da danes premagati (grobo povedano) sleherni odtujenost.

Človek se odtuja od človeka in od narode, ko se razvija delitev dela in se med njega in bližnjega vrine privatna lastnina in s tem odreže lastnika od nelastnika in nelastnika od narode, lastnika samega od narode, ker si je ob dovolj razvitih proizvodnih sredstvih ne more podrežati, ampak mora kupovati delovno silo nelastnika. Delo je »združilo« ljudi, toda to delo, ki temelji na privatni lastnini, kar omogoča privatno prisvajanje presežne vrednosti najete delovne sile, je zanj zaradi tega odtujeno. Drugič pa je odtujeno lahko zato, ker je posameznik obsojen (bolj ali manj do upokožitve) pri opravljanju svojega dela samo v (industrijski proizvodnji) na enolično, mehnično ponavljanje vnaprej določenih gibov, zaradi česar ne more pri delu razviti svoje ustvarjalnosti, ne more priti do drugačne zavesti o sebi, kot da je samo privrsek svojega stroja. Tretjič pa zato, ker posameznik sam vedno bolj postaja predmet dela, saj se ga danes povprečno že enajst let posiljuje po raznih šolah in še potem ne ve niti tega, da »niča« ne ve.

Ob vsej tej »odrezanosti« človeka od narode, sočloveka, od svobodne ustvarjalnosti ni čudno, ampak povsem res, kar pravi Emmanuel Monnier v »Introduction aux études marxistes«, da mi zunaj mene vse grozi, da je vse dirigirano proti meni.

Ker je, kot se vidi iz prejšnjega, moj odnos do narode in moj odnos do bližnjega zreduciran na delo kot tisto, kar nas edino nujno in zato bistveno povezuje, in ker se nam delo samo razkriva kot nekaj mučnega, bi morale vse humanistične vede posvetiti tej problematiki veliko večjo pozornost, še več, tu bi morale graditi svoje temelje. Na tem je gradil Marx. Greh proti delu je edini greh. Po delu smo eno s narode in med seboj. In če dopuščamo, da ta naš bistveni odnos obvladuje stihija, če se izmikamo tem problemom in se raje lotevamo vseh mogočih »neumnosti«, potem je to nemoralno. Mišli lahko vsakdo po svoje, živeti pa danes ne more več (po svoje).

Problematika okrog dela je obča problematika in zelo žalostno je, da se nji, ki omogoča vsako osebno privatno problematiko (ker delo omogoča našo fizično eksistenco) posveča manj pozornosti kot vsakemu posebnemu seksualnemu gibu, političnemu dogodku, psihičnim motnjam, vsakemu bolnemu umetniškemu ustvarjanju, statističnim podatkom in privatnemu izživljanju.

Posebno umetnost, ne le avantgardna, ampak v večji meri tudi vsa pretekla, bi upravičeno zaslužila tako kritiko kot religija, saj, kolikor se ne omejuje na privilegirane proge, posreduje množicam ne-bistvene, drugotne probleme, in jih s tem zavaja. Prav tako nas, vendar na bistveno drugačen način, posiljuje filozofija. Vse to pospešuje odtujevanje človeka posameznika od njegovega bližnjega.

P. S. Delo je neumetniška beseda, pa tudi sicer kot konkreten odnos človeka do narode ne zasluži nobene pozornosti. Zato je kaj takega nemogoče zaslediti v umetniško priznanih zbirkah Gregorja Strniša »Zvezde« in »Odiseje« (več nisem bral), v Salamunovem »Pokru«, v Flisarjevi zbirki »Simphonia Poetica«, v Grafenauerjevi »Stiski jezika« in verjetno še marsikje.

AMPAK!
SAMO EN GREH JE: GREH PROTI DELU. TODA TISTI MOJI BLIŽNJI, KI NAJBOLJ DELAJO, NAJBOLJ ŽALOSTNO CRKAVAJO.

Božidar Lakota

Na plenumu UO ZŠJ 19. decembra 1966 je bila med drugim na dnevnem redu tudi razprava o ponarejanju volitev v UO na letni skupščini. Plenum je o ponarejanju volitev obširno razpravljal. Po sklepu plenuma objavljamo poročilo o dejanju, nekaj važnejših diskusij in sklepe.

Poročilo komisije UO o poteku volitev.
Na zadnji skupščini Zveze študentov 24. novembra 1966 je bilo v novi univerzitetni odbor izvoljenih 11 od 14 predlaganih kandidatov. Resnica o poteku volitev pa je naslednja:

Volilna komisija, ki so jo sestavljali študentje Jože Slander, Miro Jenko in Andrej Hrašnik, je preštela volilne listke, ko je tja prišla delovna predsednica skupščine tov. Mika Verbič, bivša podpredsednica UO, da bi telefonirala, kot je sama povedala. Predsednik volilne komisije je povedal, da tov. Svetličič, kandidat iz VSPV, ki je že prej delal v Mednarodnem odboru, na žalost ni dobil dovolj glasov in ni izvoljen. Tov. Mika je nato rekla: »Pa ga spravite v predsedstvo!« Volilna komisija je prebrala zadnjega izvoljenega tov. Cotarja Silva in v poročilu, kot so ga objavili na skupščini, postavila tov. Svetličiča kot zadnjega izvoljenega člana v Univerzitetnem odboru. Pri tem so volilni listi ostali nedotaknjeni. Na skupščini so torej prebrali lažni izid volitev z vednostjo delovne predsednice in volilne komisije.

Na srečo sta naslednji dan tov. Janko Kač in Mitja Zupanek, stari in novi sekretar na UO, še enkrat preštela volilne listke in ugotovila da je nekaj narobe. Vprašala sta predsednika volilne komisije Jožeta Slandra in le-ta jima je povedal, kaj se je zgodilo. Obvestili so še starega in novega predsednika — Iva Marenka in Petra Rupnika — in vseh pet se je dogovorilo, da bodo poskusili zadevo obrazložiti novemu UO kot napako pri štetju. S tem bi omogočili, da bi se zgodila resnična volja volilcev, obenem pa bi se izognili zapletom. To se je tudi zgodilo na prvi seji novega Univerzitetnega odbora. Vendar pa stvar ni potekala tako, kot so hoteli. Nekdo je začel med študenti širiti vesti, da so bili rezultati volitev ponarejeni. Kdo je to bil, je težko ugotoviti.

Ko so prišle govorice o tem do tov. Svetličiča, je le-ta (UO ga je na svoji prvi seji kooptiral zato, ker ga je potreboval za delo pri UO) odstopil in bil z vso pravico osebno prizadet. Na drugi seji UO so obvestili vse člane UO o resničnem poteku volitev. Prisotna sta bila tudi Mika Verbič in Jože Slander.

Nerazumljivo je, zakaj je Mika Verbič sugerirala volilni komisiji, naj ponaredi izid volitev, saj bi kot absolvent pravne fakultete in aktivist ZŠ lahko vedela, da ima UO vso možnost, da kooptira človeka, ki ga potrebuje.

Prav tako je nerazumljiva nepremišljenost volilne komisije, ki je slepo sledila sugestiji Mike Verbič. Novi UO je na tej seji določil tri svoje člane, naj napišejo poročilo o tem dogodku za objavo v Tribuni. Vendar se to ni zgodilo zaradi boljšega predloga, naj namreč plenum ZŠ pove svoje mnenje o tem, ker se sicer lahko pojavi sum, da so bile volitve v celoti ponarejene.

Novi UO je bil očitno zelo prizadet ob dogodkih in je moral mnogo časa posvetiti temu problemu. Poleg tega je bil v svojem delu dokaj oviran, saj je nad njegovo glavo vseskozi visel vprašaj.

Ogorčen pa je zato, ker velik del kritik lahko leti nanj, dasi so se stvari godile mimo njega. Pojavljajo se naslednja vprašanja:

— Ali je vse skupaj res le nepremišljenost?

— Komu je bilo do tega, da že v začetku meče novemu UO polena pod noge, na mesto, da bi mu bil v pomoč?

— Kako bi v prihodnje izboljšali sistem in kontrolo volitev? (Zakaj na primer M. Svetličič ni bil izvoljen, čeprav je pri delu v ZŠ pokazal sposobnost in prizadevnost, medtem ko je bil tov. Mitja Verbič izvoljen, pa je po volitvah obvestil predsedstvo UO, da ne namerava delati pri njem?)

Odgovore na to naj poskuša najti današnji plenum.

Sledi nekaj značilnih diskusij:
Jože Slander (predsednik volilne komisije):

»Na žalost moram pojasniti nagibe, ki so me pravzaprav pripeljali do tega, da sem to napravil. Med preštovanjem volilnih listkov sem opazil, da ima Marjan Svetličič 6 glasov pre malo, da bi bil izvoljen v Univerzitetni odbor. V tistem trenutku sem bil revoltiran, ker sem vedel, da ni izvoljen samo zaradi tega, ker je študent VSPV.

Zato je sugestija Mike Verbič padla na plodna tla in tako sem pripisal sedem glasov ter jih tudi na skupščini prebral.

Če bi imel res občutek, da so te volitve pravične, ne bi tega storil. Pri volitvah v svet letnika ali kje drugje, ko veš, koga voliš in veš, kdo bo izvoljen in zakaj, mi niti na misel ne bi prišlo, da bi kaj popravil. Zato pri teh volitvah nisem imel

RAZPRAVA S PLENUMA UO ZŠJ O PONAREJANJU VOLITEV

v sobo mi je bilo zastavljeno vprašanje, kaj storiti, ker tov. Svetličič ni bil izvoljen. Ne da bi premišljevala — pred očmi sem imela aktivista, ki je z dosedanjim delom pokazal, kaj zmore, predvsem pa usodo Mednarodnega odbora — sem vprašala, ali mu veliko manjka do izvolitve in kaj se da storiti, da bi bil izvoljen v novi UO. To je bilo vse. Rezultat je danes povsem znan. Poudarjam pa, da je skupščina na povsem demokratičen način izvolila volilno komisijo in ji poverila s tem zaupanje za opravljanje te funkcije. Nisem član volilne komisije in zato zavržam kakršnokoli odgovornost za izid volitev, ker mi le-ta ni bila zaupana.

Franci Hrašnik:

»Tudi jaz sem prizadet s to ponareditvijo volitev, ker sem izvoljen v novi UO. Kot drugi, se tudi sam vprašujem, ali sem pravilno izvoljen ali ne. Najbolj sem prizadet ob ugotovitvi tov. Mike, ki pravi, da se ne čuti popolnoma nič krive, češ da je bilo to dejanje storjeno v afektu. Vprašujem se, kako se more študent prava, dolgoletni aktivist in podpredsednik UO, spustil na tak nivo z izgovorom, da je bilo dejanje napravljeno v afektu, ker je to jasno, da je to dejanje nedemokratično. Dalje pravi tov. Mika: »Ne čutim se krivo in se tudi ne mislim zagovarjati! Pojavljata pa se vprašanja: kdo je kriv in drugič — ali bi volilna komisija sama ponaredila rezultate, če ne bi bilo sugestije. Dobro bi bilo, da se oseba z avtoriteto v neki organizaciji zaveda vrednosti svojih besed.«

Miro Jenko, član volilne komisije:

»Prav tako sem eden izmed prizadetih oz. krivih, ker sem bil slučajno član volilne komisije. Morda se vam bo zdelo to, kar bom povedal, čustveno poparvano. Mnogi kolegi so črtali kandidate, ki so imeli pripis VSPV in to zaradi nam splošno znanega odpora prota tej seji. Ta odpor je morda izraz situacije v naši družbi, ko vsi študentje zaničujejo politično delo, ker so tam pičani politiki. Morda jih po krivici obsojamo, ker ne pomislimo, da so se odločili za to zavestno in da niso samo koristilci. Ni res, da so vsi takšni. Ko sem volil, sem tudi sam črtal vse kandidate, ki so imeli pripis VSPV. Ko smo steli glasove, je tov. Slander mimogrede rekel, da je Svetličič Marjan delaven človek, pa ni izvoljen. Zdelo se mi je, da sem mu naredil krivico in ne da bi kaj pomislil, sem ga tudi črtal. Prav gotovo bi našel deset študentov med nami, ki so napravili isto. Sam sem rekel »škodas, no — in v tistem trenutku je prišla pobuda in sploh se mi ni zdelo, da grešim. Prepričan sem, da bi naša opravila med študenti, ce bi jih takrat Janko vprašal, kdo bi spremenil, kar je volil, takrat sploh nisem pomislil, da sem napravil kak prekršek prota demokraciji.«

Metod Cernetič:

»Rad bi govoril o odgovornosti bivše podpredsednice Mike Verbič, ker posled tega nihče ni naredil. Taka praksa ni najbolj običajna v Zvezi študentov. Zdelo bi, da plenum ali UO razčisti zadevo in postavi vprašanje odgovornosti. Da svoje ugotovitve sporoči naprej CK ZMS, kjer imenovana sedaj dela. Ne glede na to, da ne poznam kriterijev kadrovanja v CK ZMS, čeprav mislim, da so kadrovali na podlagi dela v Zvezi študentov, sem za to, da CK ZMS obvestimo o tem dejanju. Prav gotovo tu ne gre za vprašanje petih ali šestih glasov, pač pa je pravilno postavljeno vprašanje, ki ga je postavil tov. Traven, češ da je nerazumljivo, zakaj tako dejanje, če se ve, da bi lahko tov. Svetličiča v nov Univerzitetni odbor kooptirali. Ob tej zadevi ne gre niti za število glasov niti za pozabljanje možnosti kooptiranja, ampak za kršenje nekkih principov. Simptomatično pri stvari je samo to, da nekateri ljudje, ki so pripravljeni kršiti principe sedaj, lahko principe kršijo prav tako tudi kasneje. Menim, da je prav, da to sporočimo forumu, kamor je bila imenovana kadrirana UO (kot je meni znano) ni bil konsultiran o tej kandidaturi. Menim, da je prav, da ne pozabimo na odgovornost in da povemo, kdo je pripravljen kršiti ustaljene demokratične norme.«

Jaroslav Mihelač:

»Nisem delegat na plenumu, ker pa je bil javen, sem prišel, ker se čutim prizadetega. Čutim se ogoljufanega, kot se čuti deset tisoč študentov. Popolnoma razumem sedanje predsedstvo, da je v neki meri revoltirano. Predsedstvo lahko upravičeno misli, da mu celotna študentska javnost ne zaupa. Zato menim, da je umestno vprašanje, k' ga je predsedujoči postavil, namreč, da je potrebno zaostri kriterije odgovornosti. Ne gre točno za individuum, kot sta to Mika Verbič in Slander kot predsednik volilne komisije, ampak gre zato, če kdo zakrivi, naj se kaznuje. Ne vem, kakšne so sankcije, ker to verjetno ni običajen primer v zvezi študentov. Ne smemo si dovoliti, da ljudem, ki so kršili demokratične principe, omogočimo kršiti principe tudi v drugih organizacijah. Ne rečem, da se bo to zgodilo, možno pa je na podlagi tega, kar smo danes slišali. Zveza študentov je kolektivni član ZMS in ne moremo dovoliti, da nekdo, ki je goljufal nas, goljufa celo zvezo mladine.«

Tov. Mika Verbič, ki je bila poklicana, da poroča, je povedala naslednje:
»Bom kratka, ker sem bila poklicana. Ne počutim se kot zagovornik oz. nekdo, ki bi se moral zaradi nečesa zagovarjati. Rada bi povedala čisto na kratko, kako so stvari potekale. Kot delovni predsednik redne letne skupščine Zveze študentov sem v odmoru za trenutek prišla v prostore UO. Ker je bil telefon v prvi sobi zaseden, sem stopila v drugo, kjer je, ne da bi

Lanko me obsodite, sprejeti dom kazni, včasih so bili proti Stalinu, ker je bil orezoseben, ni poznal čustev, obsojali so ga, mi ga še danes obsojamo. Sedaj pa ne bi dovolila človeku, da je človek, da podleže svojim čustvom. Bomo ugnali, ponjem in ga očrnil? To je odvisno od vas, to lahko naredite. Sprejem krivdo.«

Ivan Mavec:

»Ne vem, koliko lahko trezno razpravljamo. Moj pregovornik je pokazal, da se lahko podleže čustvom. Vendar se mi zdi, da moramo nekatere stvari podrobneje osvetliti, kakor smo jih osvetlili. Če bi prišel sem nevtralen opazovalec, bi spoznal, da smo študentje zelo neresni in nezreli ljudje. Če je kot predsednik volilne komisije že prej prepričan o nepostenosti volitev in če so študentje VSPV v zapostavljenem položaju, bi bilo posteno od njega da se udeležbe v volilni komisiji odreče. Zato sem globoko ogorčen nad vsem, kar sem slišal danes, in osebno ne morem sprejeti zagovora tovarišev, ki so bili v to afero vpieteni. To je še ena pomembna stvar. Ti ljudje se še po vsem tem ne čutijo krive. Menim, da je krivda jasna. Na drugi strani pa tudi ne smemo naložiti vsega bremena na njihova ramena. Osebno sem spoznal, koliko je lanski UO delal in kako so ga puščali na cedilu izvoljeni člani. Zato ni mogoče voditi kadrovske politike. Ne mislim zanikati odgovornosti tovarišev, ki so za dejanja krivi. Z zanikanjem krivde pokušajo svojo nesposobnost za kakršnokoli funkcijo.«

Na osnovi poročila komisije UO in diskusij je plenum sprejel naslednje sklepe:

1. Plenum UO ZŠJ sprejema poročilo, ki ga je o ponarejanju volitev sestavila komisija UO. Ugotavljamo krivdo prizadetih tovarišev (Mika Verbič, Jože Slander, Miro Jenko, Andrej Hrašnik).
2. Poročilo se objavi v Tribuni skupaj s stališči, ki so jih navedli prizadeti tovariši (po zapisniku plenuma).
3. UO naj o dejanju obvesti vse osnovne družbenopolitične organizacije, ker so prizadeti organizirani, vse organe ter institucije, s katerimi so povezani ali v njih delujejo.
4. Predlaga naj jim, da ustrezno ukrepajo.
5. Plenum sprejema zaupnico novemu predsedstvu UO in mu daje vso moralno podporo za nadaljnje delo.

ŠE O ŠTUDENTSKEM SERVISU

V četrti številki Tribune je bil objavljen članek o študentskem servisu, v katerem sem zastavil omenjeni organizaciji nekaj vprašanj, ki zadevajo njo samo, nje-no delo in podobno, z namenom, da se študentska javnost informira oz. dodobra seznanja s statusom in poslovanjem servisa. Nekakšen odgovor, ki je bil "namesto odgovora", kot je bilo uvodoma rečeno, objavljen čez kakšen mesec v "Mladini", vendar je poln nejasnosti, protislovij in na koncu še nasvetov. Ker ne želim polemizirati na tem nivoju, sem se namenil k prizadetim v študentski servis in se pogovoril z njimi, čeprav mislim, da bi morali biti oni tisti, ki bi javno odgovorili na zastavljena vprašanja, vendar čutim odgovornost, da izpeljem stvar do konca.

Študentski servis je organizacija, ki posreduje študentom delo. Njen status v republiškem okviru še ni rešen, čeprav so poslali dopis IS že julija. Najvišji organ je upravni odbor, ki je sestavljen iz petih članov UO ZS in štirih članov servisa, sledijo pa mu svet kolektiva, skupščina članov servisa (ki ima zgolj posvetovalne pravice) in upravnik servisa. Sam servis se deli na več oddelkov. Organizacija dela je privedla do profesionalizacije delovnih mest. Osebnih dohodkov so predpisani in jih določa UO, odvisni pa so od bruto dohodka celotne organizacije, sistem točkovanja pa predvideva kazenske točke, ki so odvisne od odnosa uslužbenca do dela, strank itd. Zanimivo pa je, da skupej kazenskih točk ob obračunu presega vsoto točk, ki jih zberejo s prizadevnostjo in ki so njim samim v prid. Za vsako delovno mesto je potrebna določena strokovna izobrazba, ki je določena v pravilniku. Pravijo, da se tega tudi držijo.

V lanskem letu je imel servis prometa za 2,12 milijonov N din, od tega je bilo izplačanih študentom 1,92 milijonov din; v prvih devetih mesecih letos 1,87 milijonov, izplačanih 1,75 milijonov. Iz tega

je razvidno, da je procent, ki si ga obdrži servis za osebne dohodke, nabavo opreme idr., padel od 11 odst. na 6,8 odst. (Za ilustracijo: V Zagrebu si servis obdrži celih 18 odstotkov). Ta odstotek pa nameravajo še zmanjšati na 6 odst. En procent odtegljaja je namenjen za zavarovalni sklad, iz katerega bi dobivali denar študenti, ki bi se med opravljanjem dela ponesrečili. Ni pa še jasno, kako bodo ta denar delila.

V servisu je včlanjenih preko tri tisoč študentov. V prvih šestih mesecih letos si je samo poiskalo delo 30 odst. članov, ostalim 70 odst. pa servis. Od bruto dohodka dobi Univerzitetni odbor 40 odst., 40 odst. ostane v servisu za različne sklade, ostanek pa je za osebne dohodke uslužbenec.

Glede očitka študentov, da so v posredovanju dela razpoke, so mi povedali naslednje.

V prvi vrsti, da morajo gledati na zahteve stranke. Če hoče imeti stranka recimo kemika, ji ne morejo poslati strojnika, četudi se je ta prej prijavil. Nekateri zopet hočejo takšne ljudi, ki so že kdaj delali pri njih in so bili z njihovim delom zadovoljni. Zato se ne morejo dosledno držati seznama. V začetku je bil odnos uslužbenec do študentov večkrat kritičen, vendar so mi zagotovili, da so to napako že odpravili. Med študenti se sliši tudi kritika na račun izplačila denarja, v servisu pa pravijo, da se tu ne da nič napraviti, zakaj blagajničarka je že preobremenjena z delom.

V servisu vodijo t. im. »črno knjigo« z imeni študentov, ki ne dobijo zaposlitve. Vodi takšno knjigo se mi zdi samo po sebi nedemokratično, zato sem se pozanimal, kako je s tem in če so vesti resnične. Res je, takšna knjiga pri njih obstaja, vendar pravijo, da ne zaradi osebnih interesov uslužbenec; vzrok ima korenine drugje. Delo, ki ga prevzame študent, je zanj tako moralna, kot tudi materialna

odgovornost, zato ga je treba tudi dobro opraviti, v nasprotnem primeru pa, če delo opravi površno in malomarno in s tem škoduje gospodarski organizaciji materialno, moralno pa študentski organizaciji in servisu, ga zapišejo v črno knjigo, vendar ima možnost pritožbe na UO, če se mu je zgodila krivica.

Ali je človek tovariš ali gospod, pravijo da je odvisno od tega, kateri naziv je človeku bolj všeč in da se ne morejo vmešavati v to problematiko, zakaj »posel je posel«. Vendar se s tem ne bi strinjal, zakaj prav študenti bi morali biti tisti, ki bi se osvobajali hlapčevanja starih titulam. Treba pa je vzgajati ljudi tako, da bo človek človeku tovariš, potem bo dobila beseda svojo resnično vrednost in ne bo, kot nekateri menijo, žaljiva za starejšega človeka.

Reforma je privedla podjetja v stanje, da bodo izpopolnili delovna mesta, zato bodo možnosti za zaposlitve študentov vse manjše. Zato si je servis zastavil nalogo ustvariti pogoje zaposlovanje študentov. Začeli so ustanovljati razne delavnice oz. servise za popravila radioaparatur, televizorjev, pralnih strojev idr., zakaj s ceno uslug lahko zlahka konkurirajo drugim organizacijam.

V drugi fazi mislijo organizirati delo na domu in to predvsem pletenje. Izdelke bi potem prodajali v lastni trgovini, ki bi bila oproščena visoke trgovske marže. Z GS so v teku pogajanja o aranžiranju razstavišnega prostora. Izdelan je že en elaborat in če bo stvar uspela, bo došlo delo dosti študentov.

S podjetjem Snago so sklenili pogodbo o čiščenju snega s stroji, vendar se je število reflektantov za to delo zmanjšalo s 60 na 10 in to samo zaradi tega, če bi slučajno snežilo za novoletne ali druge praznike, čeprav je delo plačano po 7,5 din na uro. Sedaj pa ljudje v servisu ne vedo, kako bodo izpolnili pogodbo. Ob tem bi se dalo zamisliti!

Upam, da so sedaj nekatere stvari bolj jasne in s tem končujem polemiko o študentskem servisu.

J. Ancelj

ČASTNEMU PREDSEDNIKU RAZSODIŠČA B. RUSSELLU

S tem pismom deklariram študentje Pravne fakultete v Ljubljani svoje priznanje in popolno podporo Vašemu sodišču, ki obsoja vojne zločince v svetu. Vaše prizadevanje pomeni verovanje in uresničitev vrednosti, ki jih vsebuje splošna deklaracija človekovih pravic, ki na nekem mestu pravi:

Tajenje in teptanje človekovih pravic sta pripeljala do takšnih barbarskih dejanj, da se jim upira vest človeštva.

V tem stavku se skriva tragedija človeka oziroma človeštva, njegova negacija in prav je, da ste se postavili na stališče pravice in tlačenih, obsojate sredstva, nevredna človeka, ki jih nekatere države uporabljajo za dosego svojih ciljev oziroma smotrov. Ideja, ki jo zastopate, je veličanskega pomena za nas vse in Vam v svojem imenu želimo, da bi pri svojem pravičnem in humanem delu dosegli še večje uspehe, ter da bi se ugled in pomen Vašega sodišča kontinuirano večal in razvijal. Počaseni smo, da je Ljubljana postala eno izmed središč Vašega sodišča in slovenski jezik eden izmed uradnih jezikov. Naj končamo z verzji največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna:

Zive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da koder sonce hodi
prepir iz sveta bo pregnan
To pismo smo poslali študentje
pravne fakultete s svojega zborovanja,
ki je bilo 20. dec. v zbornični
dvorani PF pod pokroviteljstvom
dekana prof. dr. Petra Kobeta.

UNIVERZA IN ETATIŠČNA STRUKTURA

Nihče več ne zanika, da je danes univerza v težki materialni krizi. Zelo nizki osebni dohodki profesorjev in asistentov, smešno majhne vsote za znanstveno raziskovalno delo, padanje števila študentskih stipendij in konstantno slabšanje socialne strukture študentov, več kot minimalna materialna sredstva za pouk itd. — vse to dokazuje primitiven odnos do univerze. Ni potrebno teh konstatacij še enkrat ilustrirati s statističnimi in drugimi podatki. Iz preprostega razloga, ker ne gre za nepoznavanje pravega stanja tistih, ki odločajo o univerzi. Če bi naivneži imeli prav, potem bi večletno informiranje in prepričevanje že zdavnaj rodilo sadove.

Vzroke je treba iskati v položaju univerze (in prosvete na splošno) v našem družbenem sistemu in naravi tega sistema. Ta je mešanica samoupravne in etatiščne strukture. Etatištem je dodobra popokal pod pritiskom delavskega razreda, tako da se v gospodarstvu v določeni meri lahko govori o samoupravljanju in delitvi po delu. Vendar, v negospodarskih dejavnostih, v katere spada tudi prosveta, je etatiščna struktura skoraj nedotaknjena. Kdor ima moč, ta ima tudi denar. Od tod tolikšni disproporciji med osebni dohodki prosvetnih delavcev in na pri-

mer ljudi v državni upravi, aparatu družbenopolitičnih organizacij (vključno sindikat, pa tudi sindikat prosvetnih delavcev) in slično. Tako se je prosveta znašla v precepu med samoupravnim gospodarstvom in ostalimi negospodarskimi dejavnostmi, ki so si preskrbele, zaradi svoje vloge v etatiščni strukturi, nesorazmerno boljši gnotni položaj.

Da se ne zamotimo: borba za delež v delitvi narodnega dohodka je vedno borba družbenih razredov in slojev. Zato skušajo etatiščne sile problem prosvete zamegliti tako, da jo usmerjajo na prerazdelitvi dohodka na račun gospodarstva. Če bi delavski razred tudi pristal na tak ukrep, bi, po mojem mišljenju, oslabil kakor sebe, tako tudi prosveto in krepil etatištem. Edini izhod je treba iskati, v skladu z nameni gospodarske in družbene reforme, v prerazdelitvi dela narodnega dohodka, ki se izloča za negospodarske dejavnosti. Izkušnje so namreč pokazale, da poka birokratska struktura samo pod pritiskom. Mi imamo zelo drago in neefektivno administracijo, namesto da bi imeli drago (seveda ne za tistega, ki se šola) in kvalitetno prosveto. Vprašanje je skrajno načelno: ali se utemeljuje socializem na birokraciji ali na razvoju znanosti, izobra-

ževanja, kulture in socialne oz. zdravstvene službe?

Birokracija že od zdavnaj hipokritsko usmerja univerzo in prosveto na samoupravljanje in delitve po delu, potem ko jim je predhodno sama določila poniževalne materialni in družbeni položaj. V tem smislu je danes moderno govoriti o tako imenovanih notranjih rezervah, preforsirani in predimenzionirani šolski in univerzitetni mreži ipd. Nihče od nas ne zanika, da je to eden od izhodov iz krize. Vendar ne smemo dovoliti, da nam birokracija zopet zamegljuje vzroke, zaradi katerih smo prišli v to situacijo. Kdo je sprejemal megalomanske, neodgovorne in neracionalne sklepe o odpiranju fakultet in šol, malone kjerkoli je komu padlo v glavo?

Kvalitetne univerze in šole so že od samega začetka opozarjale na katastrofalne posledice take politike, vendar jih je birokracija poskušala utišati kot, baje, konservativce in centraliste.

Sedaj se plasira ideja o skupnosti visokega šolstva, vendar se pri tem zamolčuje, da naj padejo njim v breme kakor sposobni tako nesposobni. Ni dvoma, da se lahko samo preko šolskih skupnosti razvije resnično samoupravljanje, vendar šele takrat, ko bodo tisti, ki so osnovali

nevzdržne fakultete in šole, le-te ukiniti. Birokracija bi želela, da se otrese odgovornosti ter perfidno vrže kočnico, okrog katere naj se koljejo vse obstoječe šole.

Nekateri ljudje izven univerze, posebno iz političnih forumov, te dni radi spominjajo profesorje in asistente na politično odgovornost za akcije, katerih se lotevajo. Mi se ne izmikamo odgovornosti, vendar, po mojem mišljenju, moramo izkoristiti vsa sredstva, ki so nam na razpologo v samoupravnem sistemu. Če je že beseda o odgovornosti, bi želel spomniti, da je tudi 8. kongres ZKJ z resolucijo obvezal komuniste, posebno vodilne, da storijo odločne ukrepe za reševanje materialnega in družbenega položaja znanosti in prosvete. Dejstvo je, da se je ravno po kongresu ta položaj še bolj poslabšal. Kdo je torej politično odgovoren in kdo neodgovoren, ko razpravljamo o univerzi in odnosu do nje?

Beograjska revija za družbeno kritiko in teorijo »Gledišča« je v letošnji decemberski številki objavila ciklus razprav na skupno temo: Univerza danes. Uredništvo je organiziralo to razpravo kot poizkus poglobljenega nadaljevanja v javnosti že sproženih polemik. Objavljamo značilni prispevek dr. Svetozarja Stojanovića, ki razpravlja o mnogih vidikih stanja in geneze stanja, pred katerega reševanjem stojimo.

Op. ur.

OB UNIVERZITETNI SKUPŠČINI

V četrtek 15. decembra je bila v dvorani Elektrofakultete na Tržaški cesti skupščina ljubljanske univerze. Tendence razprav na tej skupščini so pokazale marsikaj, kar je bilo do zdaj bolj predmet privatnih mišljenj in ni bilo postavljeno v taki obliki, kot sedaj. Trenutni problemi so sicer zavzemali pomembno mesto v diskusiji, vendar je skupščina pokazala tudi to, da nekatera osnovna razmerja med univerzo in družbo, kot tudi notraj same univerze, niso taka, da bi omogočala najboljšo izkoriščanje obstoječih družbenih možnosti na tem področju. Rektor univerze ing. Albert Struna je že v svojem poročilu poudaril neustreznost določil predloga zakona o financiranju šolstva predvsem pri vprašanju dejanskega zbiranja sredstev. Razen zakona so bile poglobljene točke rektorjevega poročila še:

- Premajhne kompetence
- Univerza nima notranjih kompetenc, ki bi jih kot najvišja pedagoško-znanstvena institucija morala imeti
- Kadrovska politika na univerzi je šla po krivuljastih poteh. Status profesorja je prenizek glede na nekatere položaje izven univerze. Kriteriji kadrovske politike znotraj univerze niso zadosti zaostreni
- Zivljenjska nujnost so stiki s prak-

so; vendar to še ni nobena rešitev niti za šole niti za prakso.

— Samoupravljanje se je izrodilo v nedogledne diskusije o delovnih obveznostih, ob strani pa so ostale razprave o pogloblitvi univerzitetnega samoupravljanja.

— Razlike med posameznimi jugoslovanskimi univerzami so večje, kot razlike med neko jugoslovansko univerzo in neko univerzo v tujini; nujno bi bilo ustanoviti skupnost jugoslovanskih univerz.

— Obremenitev študentov je prevelika (v CSSR z zakonom določena največ 25-urna obremenitev tedensko). Tega so največ krivi prenatrpani učni programi posameznih fakultet. Treba pa bi bilo tudi izvajati selekcijo pri vstopu študentov na univerzo.

O teh in še vrsti drugih pomembnih problemih se je razvila diskusija, ki je pokazala močno enotnost stališč med profesorji. Profesor Grafenauer je poudaril, da prenašanje kompetenc glede financiranja univerze na posamezne teritorialne skupnosti ustvarja glede na odnos in pristojnosti širše skupnosti do visokega šolstva. Odpor do historičnega obravnavanja problemov pa pomeni v večini primerov odpor do teoretičnega pristopa.

O splošnem družbenem aspektu in razvoju vlaganja v izobraževanje je govoril

profesor Černe. Poudaril je, da bi ta vlaganja morala dobiti značaj investicij. Pri nas višina vlaganj ne rase sorazmerno z naraščanjem narodnega dohodka. Navedel je kot primer ZDA, kjer rastejo vlaganja v šolstvo 3,5 krat hitreje kot osebni dohodki.

Profesor Peter Kobe je izjavil, da je kriza univerze stvar, ki jo mora le-ta reševati v sodelovanju z drugimi družbenimi organizacijami, ne pa pod njih varštvom.

Ena od centralnih točk skupščine je bila diskusija prof. Zwittera. Poudaril je, da v sedanji situaciji ni upanja, da bi se finančne razmere univerze bistveno zboljšale z zunanjimi prispevki, ampak da bi morali doseči večji efekt predvsem z bolj smotro razdelitvijo obstoječih sredstev. Da univerza na področju raziskovalnega in tudi pedagoškega dela ni na taki višini, kot bi morala biti, so v mnogočem krivi zunanji faktorji, predvsem vpliv prakse in praktizma, ki se poraja na različnih nivojih. Kriva je tudi prevelika specializacija Univerza naj daje predvsem teoretične osnove, saj bo praktično, aplikativno znanje diplomant moral vse življenje dopoljevati, če bo hotel v korak z razvojem stroke, in mu tega ne more dati nobeno nekajletno šolanje. Univerzitetni študij bi moral diplomantu zagotoviti trdne teoretične osnove kot podlago za nadaljnje izpopolnjevanje.

Premalo sredstev dajemo za osnovne dejavnosti univerze, sorazmerno preveč pa

za razne specializirane institucije ali konkretne naloge, kjer se pod imenom znanstvenega raziskovanja večkrat izvajajo čisto rutinske naloge.

Principi elekcije in reelekcije na univerzi bi morali biti strožji. Sentimentalnost, ki se v določenih primerih kaže v kadrovski politiki, je izrastek decentralizacije. Zaradi tega in še več drugih prej navedenih vzrokov bi bilo treba dati univerzi večje pristojnosti, da bi resnično lahko izvajala svojo politiko, ne pa fungirala kot neko prostovoljno združenje fakultet brez pravih možnosti delovanja.

Profesor Kušar je dejal, da obstaja iz leto v leto večja inflacija pri pogojih za študente. Meni, da je absurdno, da fakultete ne izvajajo selekcije pri vpisu, ko le-ta obstoji celo na srednjih šolah. Nemogućnost delovanja v takih pogojih vodi k inflaciji univerzitetnih učiteljev. Nivo pedagoškega in znanstvenega delovanja bi lahko dvignili le v pogojih, ki bi zagotavljali soliden začetni nivo in primerne možnosti kontaktiranja študenta s profesorjem.

Na skupščini so bile torej v precejšnji večini izražene zahteve po sproščanju možnosti delovanja univerze kot najvišje institucije v republiki na področju izobraževalnega in znanstveno-raziskovalnega dela ter zahteve za poglobitev samoupravnih odnosov v vseh smereh delovanja univerze in večjo povezanost dela, ki bo edina sposobna dajati tudi boljše rezultate kot

A. K.

matjaž hanžek

in delaj kar hočeš, vse bo dobro (mondo-I, koani-I, haiku-I)

Ceprav se včasih kesam da sem si izbral jabolko ki je večno ga ljubim vesel sem da jem jabolko ki je večno.

Ni vsak jedec jabolka ki je večno zato izrabim to in dobro jem jabolko ki je večno.

Obiralci jabolka ki so večna me zaničujejo nisi pravi jedec jabolka ki je večno mi pravijo jaz pa jem jabolko ki je večno.

Jem in ga ne po jem. Vprašal me je: ali boš kovač ali boš učitelj žrl bom jabolko ki je večno.

Kar sem si izbral sem dobil izbral sem si jabolko ki je večno dobil sem ga.

In zdaj jem jabolko ki je večno jem in ga ne pojem izbral sem si ga.

Zjutraj ko ne vstanem ga jem dopoldan ko sonce ne vziide ga jem opoldne ko nimam kosila ga jem zvečer ko ne grem spat ga jem ponoči ko ne spim ga jem in ga ne pojem.

Včasih se kesam da sem si izbral jabolko ki je večno zdaj bolj garam kakor kovač bolj delam kakor učitelj jem jabolko ki je večno.

naško križnar

DESNICARJI

Primete OHO za levo roko tako, da leži stvar na vaši dlani. Palec drži levi rob stvari, sredinec, prstanec in mezinec so pristonjeni ob desni rob, kazalec podpira stvar od spodaj.

OHO VAM GLEDA V OBRAZ.

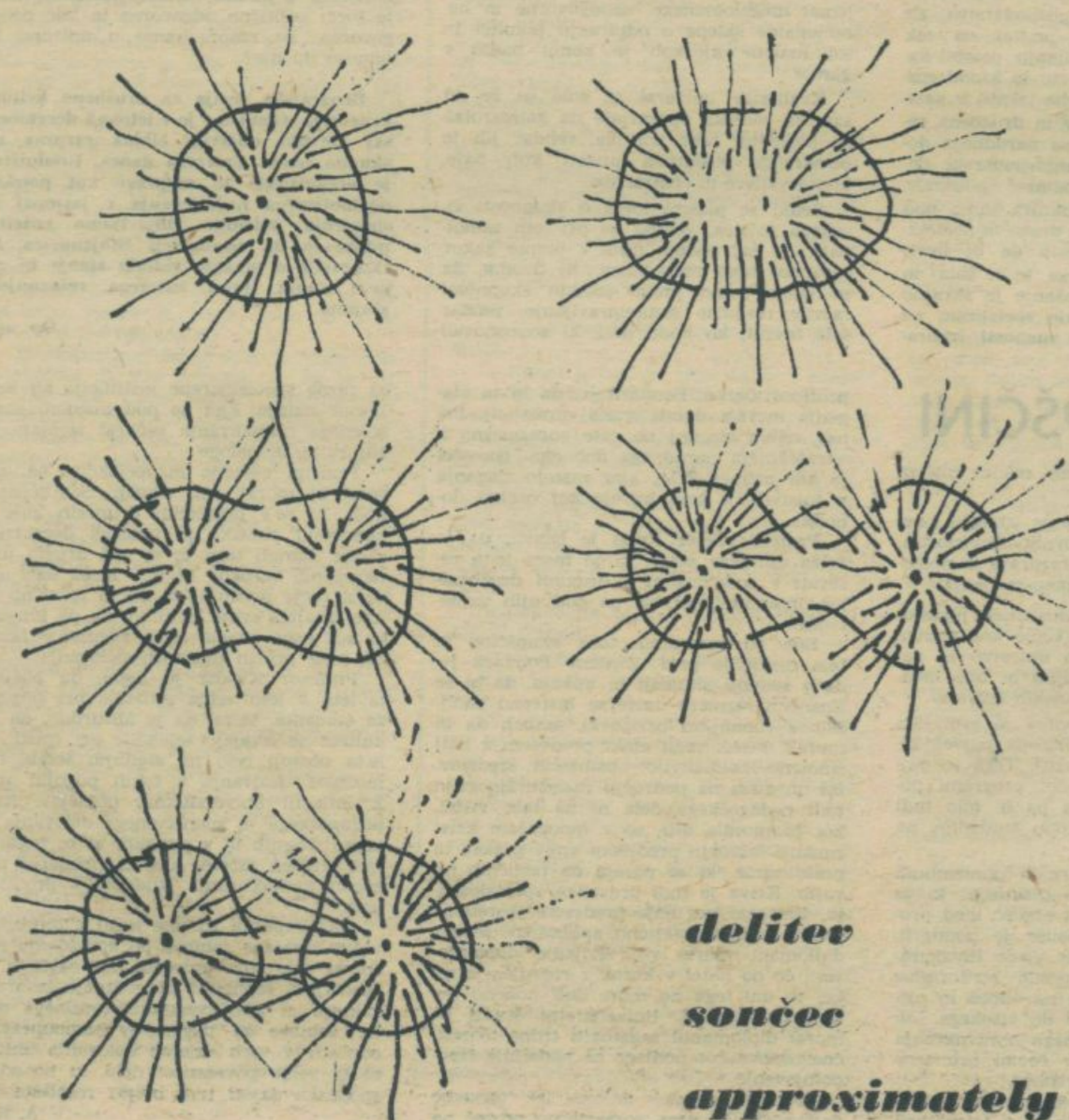
Narahlo stresete z roko in vsebina zdrse iz ovitka. Razgrnete spete liste. Dvignete roko. Z dvema prstoma pridržite prvi list, ostali padajo prosto navzdol. Pazljivo si ogledate deset risb.

OHO GLEDA V VAS.

Pesem je za videzom, torej za risbo. Pesem obenem oklepa videz in ga usmerja. Videz zbeži, ko povežemo risbo in pesem. To storimo z listanjem. Nasli smo pesem.

OHO JE V VAS.

Rumena podmornica je pripravljena. Vstopite, prijatelji. KEMIJA IMPEKS.

delitev
sončec
approximatelny

ob aishilos - gantarjevem uklenjenem prometeju

(V Sentjakotškem gledališču)

Ko govorimo o starejši drami in jo doživljamo, se moramo zavedati velike časovne razdalje od socialnospodobinskega sveta, v katerem je nastajala in ki ga izpoveduje. Upravičeno smemo trditi, da ni niti ena starogrška umetnina popolnoma razumljiva v naši sodobnosti. Preoblikovalo se je celotno pojmovanje od najenostavnejših stvari do sveta v celoti in bogovih. Dela so bila namenjena za takratno občinstvo s posebnim doživljanjem, in ko jih skušamo zdaj dojeti, jih trgamo iz te družbe, ki ne živi več, in pred seboj imamo tekste, ki imajo precej drugačno izraznost, komunikativnost, kot je naša. To pa je že vprašanje forme, ki je kompleksno in presega okvir tega zapisa.

Za kolikor toliko zvesto interpretacijo literarnih umetnin imamo dvojce poti: ali jih prevedemo na današnje forme, na današnje konvencije, ali pa se skušamo vživeti, kolikor je v naših močeh, v starogrški idejnoestetski svet. Oba načina imata nekatere pomanjkljivosti: vsako prevajanje na vsem razumljive forme, vsaka razlaga degradira izvirnost in enotnost umetnine, ki je prav v svojstvenosti forme, ki izpoveduje neko vsebino. Prav tako smo nezmožni popolnoma doživljati socialno zgodovinsko dobo, kot je stara Grčija. O njej imamo lahko bolj ali manj točne predstave, ne moremo pa je živeti, toda samo življenja v njej bi natančno izrazilo ta svet. Poskušali bomo najti kompromisno rešitev, tako da se bomo trudili doseči nekakšno sintezo med »prevajanjem« in »vživetjem«.

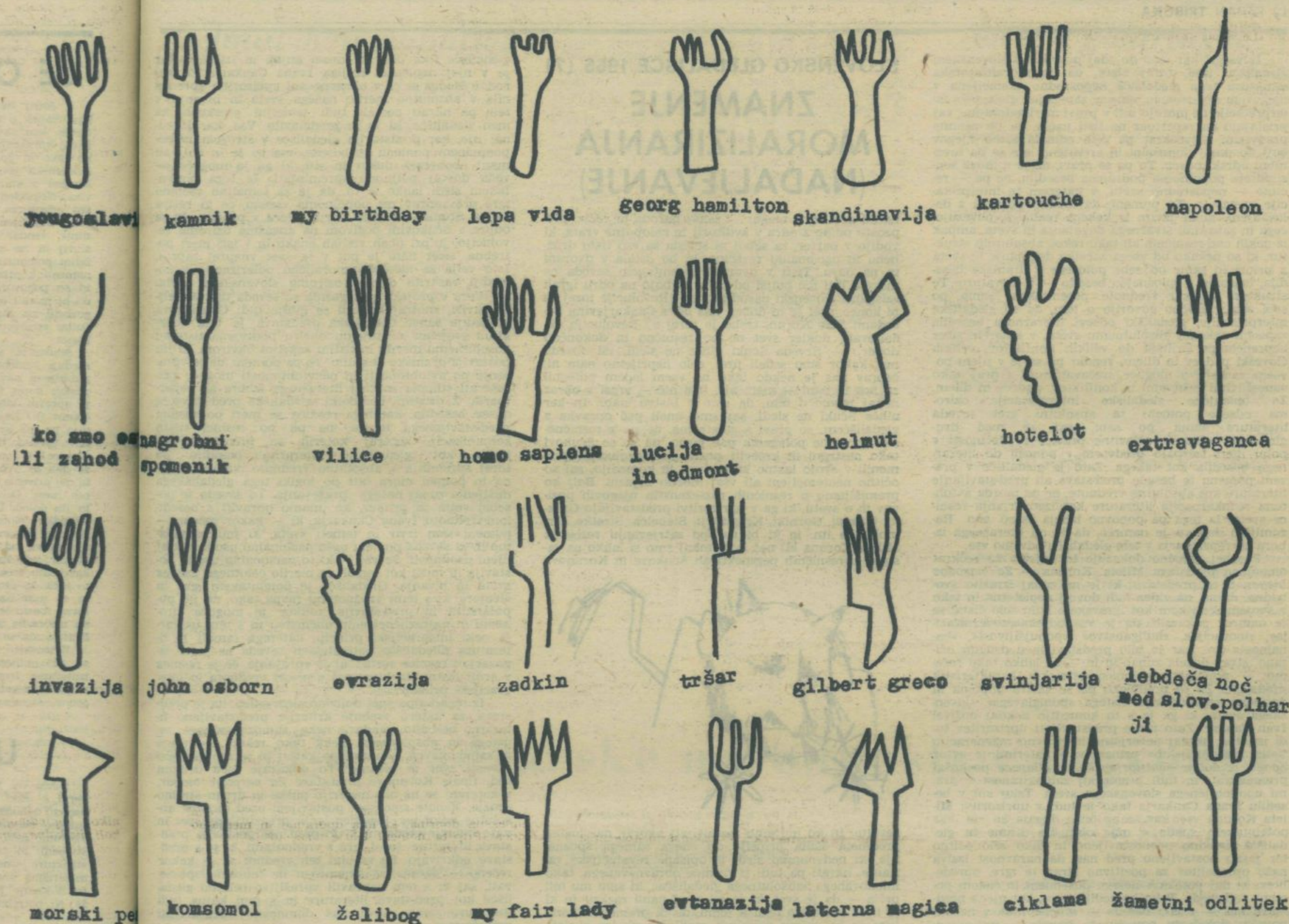
Ena izmed temeljnih resnic starogrškega sveta je bila prav gotovo SKLENJENOST V SEBI: krog človek-bogovi in narava pravzaprav ni bil krog, ampak je bil sestavljen iz treh enakovrednih elementov: človeka, bogov, ki so imeli popolnoma ČLOVESKE lastnosti, bili so edino NADNARAVNO močni, narava pa tako ni pomenila posebnega člena, ampak je bila sestavni del človeka in bogov. To je bila skoraj NERAZCLENJENA enota: svet, ki mu je vladala USODA in pokorni so ji bili tudi bogovi. Tudi največji mistik Aristotel, ki je privrženec starogrške spoznanje na vrh, je pojmoval bogovstvo v obliki neobjektivnega gibala, ki giblje svet. Platonov transcendentni svet idej, ki poraja izkustveni svet, ni treba niti omenjati.

Svet, kot je v najsplošnejših crtah omejen — treba je odmisлити samo Platona in Aristotela, ki sta za dve generaciji mlajša od Aishila — je izrekal nebojče obravnave božjih dejanj. Nikjer ni najti STRAHOSPOTOVANJA. Če dela Zeus krivico, junak to glasno pove in drugi to vedo, se BOJE, vendar vedo, da ne morejo ničesar narediti proti njegovi volji. V Uklenjenem Prometeju imamo celo primer, ko se sam Hejaist, bog distancira od Zeusa, ki dela silo in krivico Prometeju. Toda tu sta Sila (oblast) in Moč, ki se jima nihče ne more upreti in sta v Zeusovi službi.

Prometej je edini NESEBICNI bog v grški mitologiji. Ni uporabljal ljudi za SREDSTVO pri doseganju ciljev, ni reševal medsebojnih sporov med bogovi ali ljudmi, tako da bi se igračkal z zadnjimi. Ni ljubil ali sovražil na način, kot so ga imeli na Olimpu. Sploh mu je bil Zeus mrzek, ker je uporabljal Silo (oblast) in Moč z eno besedo, NASILJE na poti k cilju. Nekoč ga je prepričeval, da mora z ZVIJACO doseči zaželene namene. Ko ga Hejaist ob prisotnosti Sile (oblasti) in Moči priklene k skalni (v uprizoritvi tega nismo videli), obtožuje Zeusa za krivico, ki se mu godi. Tudi sedanjemu tiranu med bogovi je USOJEN konec in Prometej upa, da se bo nekoč rešil. Živa pričra pravičnosti bogov je bila tudi lo, žrtev Herine ljubosumnosti in maščevanja, ker jo je pozelel Zeus. Zmedena in trpeča je blodila po svetu in zaneslo jo je tudi v Prometejevo bližino.

Okeanide so komentatorke čustva ljudi, ki so na Prometejevi strani. Pri tem se odpira pomembno vprašanje; za koga se je odločil Aishil: za Zeusa ali za Prometeja. Za natančen odgovor bi bilo potrebno poznavanje ostalih dveh delov trilogije (ta dva dela sta se izgubila). Vprašanje Zeusove pravičnosti in krivičnosti obravnava dramatik zelo svobodno. Pri tem sprejema krivičnosti in »nebožansko« bogov kot dejstvo, niso mu problematične njihove negativne, človeške lastnosti. Zanj ne obstaja misel: Da, bog bi pa moral biti dober, pravičen itd. Ljudje negotujejo in protestirajo proti bogovom, sočustvujejo s Prometejem, kot pojeje Okeanide, toda zavedajo se Zeusove moči in se je boje. Zeusu se ni dobro zamisliti, kajti njegova jeza in zamera sta veliki in posledice krute. In Aishil ni v celotni tragediji izpovedal nikakršnega drugega razloga za pokornost, kot STRAH pred MASČEVANJEM. Pridružuje se še spoznanje NEMOCI človeka ob boju proti bogovom. Seveda bi iz vsega tega izhajala pesimistična podoba sveta, toda vemo, da je bil Prometej vendarle osvobojen.

Okeansovo zasmehovanje Prometejeve navidezne trme in nezavidljivega stanja nam daje slutiti, da je grška publika sprejela to tragedijo kot izraz VDAKNOSTI, vdanost in hkrati UPORNOSTI, nemirnega iskanja. Seveda sta to dve protislovni stvari, ki pa jih je bila stara Grč-

ja polna in se jih vsem ni zavedala. Z našega vidika pa smo uklenjenega Prometeja kot upor nasilju in tiranizaciji človeka, izpoved njegove svobodoljublja in človekoljubja.

Uklenjeni Prometej staticna tragedija, tragedija situacije, po sgrabi dejanja, ki je nedejanje, po marsikateri sodobni drami, na primer Amaltheovu Meteoru.

Jurij Souček ima (Kristjan Muck kot Prometej, Alja Tkavčev I, Dare Valič kot Hermes, zadnji je v svojo vstop izredno sugestivno) so bili o pred dilemo, ali naj Prometeja priklene, Gotono je bil bolj zanimiv, če se je pri odru. Nikakor pa bi ga ne smeli pustiti prostega, kajti celotna situacija, kateri je, je otopljivo resna. Zeus se goto kalil. Kdor ni poznal tragedije že prej, njeno težko sledi dogajanju in nastala je možnost, da bi predstava izzenela v govorni zrak in tratenje besed. Sploh sta bili ta dva prizora nedomišljeni.

Izvajalci in prijatelji so imeli res hvaljevalen namen, postavili Prometeja na slovenski oder, in se truditi bil zaman. V nekaterih trenutkih občinstvo pred nami in nam povzročal katastrofo.

rojstvo

in bistro živa že opazile, da nismo preveč zanesljivi v razločnem svetu

Bilke, Devinske elegije

To se je zgodil petek. Gospod Habič se je sprebral prirodopisnem muzeju, si z zanimanjem ogledoval polže hišice, ribja jajca, morske in druge take stvari. Težave so se začele vstopiti v sobo s ptiči. Ze takoj na začetku je zdelo, da ga majhen, siv ptič čudno gleda. »Ah,« je prhnil, »neumnost se napotil k najbolj pisani papigi. Precej je bil mir in tako se ga je polastila karina objektivnost. Sel je k listemu stolu in ga hotel prijeti z roko, malo bi ga pa. Na srečo je zadnji hip opazil, da piše v dnevniku PROSIM. NE DOTIKAJTE SE,« in se ga seveda ni dotaknil. Nekaj časa ukvarjal s skorci. Po-

tem je zasilal. Obrnil se je v smer, za katero je domneval, da iz nje prihaja. Malce se je vzmirlil, to že, ampak kmalu se je junaško trkal po čelu. Potem je kar planil. Jasen zvok, kot da bi se nekaj paralo.

Sivi ptič si je s kremplji ignorantsko mirno paral trebuh. Kmalu se je vsulo žaganje. Ko se mu je zdelo, da je s tem opravil, je začel z eno perutjo gladiti drugo in obratno. Potem je ne kajkrat besno zakrillil z njima, tako da se je znebil tistih peres, ki so v dolgih tetih nagacenosti odsušila, nekajkrat posmehljivo zakrožil nad glavo gospoda Habiča in odletel.

Mislim, da ga lahko popolnoma razumemo. Andraž Salamun

specializacija

Amaterji! Zbirajte, gojite, navdušujte se! Vsako področje vam je dostopno.

Ekonomisti! Dvigajte in razvijajte gospodarstvo! (Vendar ne bodite enostranski.)

Pesniki! Vaš posel je poezija.

Politiki! Delujte za napredek in razvoj naše družbe. (Vaš poklic zahteva široko izobrazbo.)

Tehniki! Izpopolnjujte proizvodne procese. (Priporočljiva je tudi splošna izobrazba.)

Zdravniki! Skrbite za dober odnos do bolnikov. (Ne zanemarjajte ostalih ved.)

Tako je ekonomistom dostopno gospodarstvo, poezija, politika, medicina; politiki vedo vse o politiki, ekonomiji, poeziji, tehniki in medicini; tehniki se razumejo poleg tehnike tudi na gospodarstvo, poezijo, politiko, medicino, zdravnikom ni neznan ne medicina ne ekonomija ne poezija (včasih se kdo nanjo razume bolj kot pesnik sam), ne politika in ne tehnika.

Amaterjem je vsako področje dostopno.

Pesniki, ne vmešavajte se v ekonomijo — tega niste študirali; politika naj vas ne zanima — nimate prakse; s tehniko ste večno sprti, saj se kratkega stika ne znate popraviti; medicina pa je zelo odgovorno poslanstvo. Zato pišite. — Kaj naj pišemo? — Pišite o poeziji. — Kaj pa ekonomija, politika, tehnika, medicina? — Za vse to so potrebni strokovnjaki. — Zakaj pa vsi drugi vedo vse o poeziji, več kot mi sami? — Amaterjem je vse dostopno. Vi pišite. — O poeziji? — Da, samo o poeziji. Kadar ne bo prav, vam bodo že drugi povedali.

Peter Baloh

matjaž hanžek

živim, življenje mo ja. La st

kr asN(eo) // \$ še+m Pes,mi sam)o(jazž%

// K/e(AM7)/(De(k)la.

m

s,a:M

gr ozdZ-Elen(1)

nAk oncu pEsm mmmIIIIIIII

U

n Akon (taciJA)// PESMI/

c

tal je rt sssmmmmmm

.\$.

// Ii KA?

o

HAPPENING bo v sobi Tribune v Kazini — Trg revolucije 1, II. nadstropje desno.

HAPPENING bo trajal od 14 do 22 ure v četrtek, 29. 12. 1966 (vstop od 14 do 14.30)

HAPPENING vstop prost za vsakogar, ki prinese s sabo zvočno stvar (katerokoli stvar, s katero se da delati zvok) in celih sto starih dinarjev.

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

HAPPENING

Živim zaklenjen

PR o-š, od

v!S:eh+

k aj!! M-

i? Kd+o:-

mo Reče piše

m. pEs Mš!i!

zzzzz....zzzzz....

a-T(a)oži,

VIM?

Nas,ve tUU(tant(TT))

SSSam

O)AS(sssssmmmmmm

-rt

Res//niš. Naj op

O O !A

D B !A

S OOOSMET!!!!??!š

AM SŠAT

Iz vsega, kar smo do zdaj povedali o slovenskem gledališču 1966, torej sledi, da je moralizatorska struktura tega gledališča neposredno utemeljena v njegovem repertoarju. Seveda zategadelj gledališke interpretacije ne morejo biti v pravi meri avtohtone, saj pristajajo na repertoar na tisti način, da jih zanima predvsem, največkrat pa celo edino samo njegov bolj ali manj domiselni in artistično kar se da brezhibni odreski odsev. To pa se pravi, da je njihova senzibiliteta popolnoma podrejena besedilu, ne pa — recimo — neposredno svetu, v katerem te interpretacije nastajajo. To pomeni, da imamo opraviti z delovanjem, ki ne izvira iz kakega realnega, obvezujočega in zato tudi stvarnega dogajanja in sveta, ampak iz nekih nad-resničnih ali tako rekoč absolutnih struktur, ki so nekako od vsega začetka dogajanja in sveta a priori in same od sebe položene v dramska besedila, oziroma s splošnejšo besedo — v literaturo. Te strukture ali kar vrednote potemtakem same po sebi zelo razločno govorijo o tem, da so gledališke interpretacije, gledališki odsevi literarnega besedila zapisani nekemu absolutnemu svetu, v katerem sicer neprenehoma prihaja do velikih konfliktov, velikih človeški padcev in dilem, vendar pa se je v njem povsem zanesljivo mogoče srečavati tudi s prav tako zanesljivimi rešitvami iz konfliktov, padcev in dilem. Za omenjene gledališke interpretacije oziroma odseve pomeni ta absolutni svet seveda literatura sama po sebi, saj se med drugim tudi njihove poglavitne pravice in dolžnosti v polni meri izčrpajo predvsem v odnosu do literarnega besedila kot takega. Zato je gledališče v pravem pomenu te besede predstava ali predstavljanje literature kot absolutne vrednote, ne pa morda avtohtona reinkarnacija literature kot izgovarjanja resnice sveta. Iz tega pa ponovno izhaja samo eno. Razumljivo dejstvo je namreč, da je od literarnega izbora ali repertoarja v tem gledališču odvisno vse.

Posebej določno dokazuje to dejstvo že večkrat omenjena predstava Mileta Koruna — *Za narodov blagor*. S to predstavo, ki je na zunaj izrazito svobodna, drzna, na videz tudi dovolj nepietetna in tako v svojem scenskem kot igravskem stilu zelo čista, se je namreč pokazalo, da je vsa odreska modernizacija, »inovacija«, »huliganstvo«, »pohujšljivost«, »banalnost« itn., kar je bilo predstavi med drugim očitano, stvar docela zunanjih in — če lahko tako rečemo — popolnoma tehnično-estetskih karakteristik predstave. Za to preobleko pa se skriva popolna in dosledna reprodukcija tistega »poniglavega« slovenskega sveta, ki ga je s to komedijo nekdanj doživljal Ivan Cankar. Zato more predstavljati uprizoritev tudi izredno, skoraj neverjetno intenzivno regeneracijo tistih »revolucijskih« principov, s katerimi je avtor *Zgodbe iz doline šentflorjanske in Hlapcev* poskušal premagovati in tudi premagati zablakiranost v dramu upodobljenega slovenskega sveta. Tako kot v besedilu Ivana Cankarja tako je tudi v uprizoritvi Mileta Koruna vse, kar se na odru dogaja in vse kar potemtakem spada v ožje območje drame in gledališča, izredno poenostavljeno in tako zelo očitno ter jasno postavljeno pred nas, da naravnost izziva našo opredelitev za pozitivno stran te igre, opredelitev, ki naj poteka v nekem posebnem in čistem pomenu te besede. Tako komedija sama kot njena predstava nas — z eno besedo — »angažirata« v nekem povsem določnem pomenu te besede — intenzivno in brezprizivno nas potiskata proti tistemu svetu, ki ga v igri oznanja žurnalista Ščuka in ki je oziroma naj bo svet brez gospodarjev in brez hlapcev. Tako kot je leta 1900. avtor verjel in veroval v resnične perspektive tega sveta, tako je leta 1966 v njegove možnosti verjel tudi režiser: na isti način in z istimi argumenti moramo seveda verjeti tudi mi, sicer izgubi predstava za nas svoj smisel in pomen. To, da igravci nastopajo skozi omare, namesto skozi vrata, da drug drugemu prisuškujejo z različnimi starinskimi telefoni in celo s trobentno, ker je predstava pač nastala po brionskem plenumu, to, da na prizorišču ves čas prireditve stoji koleselj, s katerim je mogoče nemudoma odpotovati in lepo zapustiti poni-glavi slovenski svet, da je upoštevan le redki Cankarjev scenski in režijski napotek, da so nekateri prizori pomešani med seboj — vse to ne pomeni nič razen zunanjih značilnosti predstave. Vse to je le vnanji dekor povsem preprostemu in docela »cankarjanskemu« smotru — da bi namreč bila Ščukova ideja čimbolj plastična, lepa in prepričljiva. Ves spektakel, ki ga zganjajo nečedni rodoljubi s slovensko trikoloro, ki jo ovijajo krog pohištva ali svojih teles, vse velike besede in vse retorične kretnje predstavljajo samo preprosto ilustrativno pomoč karikaturi tega skrajnje »degeneriranega« slovenskega sveta, seveda pa so tudi v pomoč preprosti jasnosti Ščukove Besede, v imenu katere naj se začne nova Revolucija. Mile Korun je tu na neki način doslednejši od svojega pisatelja — pri režiserju je dosledno in dokončno smešno in razvrednoteno vse, kar ni za Ščuko. Človeku ostaneta na koncu samo dve možnosti: da se pridruži Ščuki in si takoj, pri priliki začne prizadevati po svetu brez gospodarjev in brez hlapcev, ali pa — da se ubije. Iz sveta te predstave ni izhoda. Tu se potem tudi ni mogoče spraševati po realni in stvarni vsebini Ščukovih političnih ciljev in transcendentalnih vizij ter njihovih možnosti in perspektiv — preprosto zato ne, ker so naravnost samoumevno razloženi pred nami, ker a priori ne morejo biti vprašljivi in ker so zato postavljeni na takšen rob, da človeka prisilijo v absolutno opredelitev in v konsekvenci seveda tudi za absolutno dejanje. V absolutni opredelitvi in v absolutnem dejanju se seveda skriva tudi konkreten smisel predstave Cankarjeve komedije *Za narodov blagor*. Poziv na angažma oziroma kar na Revolucijo seveda že sam po sebi onemogoča literaturo in gledališče kot izgovarjanje resnice sveta, saj je resnica v tem primeru le angažmajski oziroma revolucijski instrument in zato seveda tudi angažma in njegovemu cilju podrejena in deformirana. S tem pa se razumljivo spreminja v deformirano resnico oziroma v ne-resnico.

Ko Ščuka izpove svojo vizijo sveta in slovenskega naroda, v kateri zagrozi, da bo našo »polno mizo« zasedli tisti pozabljivi hlapci, tisti zavrženci in razcapanci in nam svetuje, naj se otrsemo »skrbni za

SLOVENSKO GLEDALIŠČE 1966 (7)

ZNAMENJE
MORALIZIRANJA
(NADALJEVANJE)

narod in njegov blagor... zakaj naroda ni več!«, preprosto odide z odra v avditorij in zaloputne vrata, ki vodijo v parter, za seboj in seveda za vso tisto družbeno in nacionalno revščino, ki bo ostala v dvorani in na odru. Tisti v dvorani potemtakem seveda ne morejo biti nič boljši od onih, ki bojo na odru igrali »zlaganik« slovenski narod naprej. (Revolucije torej še ni konec, svet še ni dober, nas uči s Cankarjevimi besedami Mile Korun, treba je torej z Revolucijo nadaljevati, dokler svet ne bo resnično in dokončno dober.) — Seveda Ščuki nihče ne sledi, vsi obsedimo, kakor smo sedeli prej, celo neprijetno nam ni, čeprav nas je nekdo tako na vsem lepem potegnil za nos in nam — meni nič, tebi nič — vrgel v obraz nekaj resnic o tem, da smo v bistvu slabi. In ker nihče Ščuki ne sledi, saj smo imeli pač opravka z gledališčem, se pravi s »teatro«, ne pa z resničnostjo, postane polagoma pač jasno, da so se Ščukovi tako nestrpni in krčeviti pozivi na Revolucijo spreminili v svojo lastno karikaturu in komedijo, saj so očitno neutemeljeni ali vsaj močno nejasni. Bolj ko premišljamo o resničnih razsežnostih njegovih pozivov in o svetu, ki ga v uprizoritvi predstavljajo Grozd, Grudni, Gorniki, Kremzarji, Stebelca, Siratke, Marmoljevke itn. in ki bi naj po zatrjevanju režiserja Mileta Koruna bil naš svet, manj smo si lahko na jasnem o resničnih perspektivah Ščukove in Korunove

revolte. In ko moramo razmišljati naprej, nas logika predmeta sama pripelje do enega samega spoznanja, ki nedvoumno sledi iz opisane revolucijske variante, hkrati pa tudi iz resnice obravnave, tako imenovanega »absolutnega gledališča«, ki smo mu bili priča — da je svet, ki je bil pred nami razkrit in ki je tako plastično težil k temu, da bi premagal literaturo in se vsemu navkljub razlil čez okvire gledališča, pravzaprav samo zato tak in na takšen način razkrit pred nami, ker je tako popisan že v knjigi, ki nosi naslov *Za narodov blagor* in ki jo je leta 1901. izdal Ladislav Schwentner in da je tudi »razlivanje« čez okvire gledališča, neposredni pozivi na angažma in revolucijo ter ves moralizem, ki iz njega izhaja, zapisan istemu času in pravzaprav tudi istemu prostoru in isti veri, ki jo v sebi nosi omenjena knjiga. Gledališče je predstavo knjigo tako, kakor je bila napisana, morda celo še močnejše, še z bolj absolutizirano postavljeno Ščukovo revolucijo, ki hoče premagati okvire, kakor jih postavlja komunikacija s knjigo oziroma z literaturo, in dejavno poseči v stvarni svet. (Res pa je ta knjiga predstavljen zdej v nekoliko drugačni opremi in v drugačnem tisku kakor tista iz leta 1901.) Na ta način je hotelo

gledališče tudi odkriti smisel knjigi in tistemu, kar je v njej napisano. Knjiga Ivana Cankarja *Za narodov blagor* se je v obravnavi uprizoritvi spreminila v absolutno merilo našega sveta in bivanja, s tem pa hkrati postala tudi temeljni preskusni kamen gledališča, ki jo je predstavilo. Vse, kar je zunaj nje, kar predstavlja gledališče v strogem in neposrednem pomenu te besede, vse to je le bolj ali manj neobvezni dekor in stil, ki ga je mogoče seveda dovolj poljubno spreminjati. Iz tega potemtakem sledi lahko le to, da je za temeljno vsebino igre pravzaprav res popolnoma vseeno, če jo režira Bojan Stupica ali Mile Korun. Vera v projekt, ki se odpre s Ščukovim pozivom na angažma oziroma revolucijo, je pri obeh vizijah enako in v isti meri potrebna, sicer nam je pot v ta svet vnaprej zaprta. Isto velja za ideološko-moralno polarizacijo v komediji razkrite družbe oziroma slovenskega sveta.

Vera v projekt in angažma so seveda tisti temeljni okviri, znotraj katerih se giblje tudi Cankarjeva komedija sama. Gledališka predstava je bila torej kljub svojemu zunanjemu okviru podrejena tistemu absolutnemu merilu in tistim zaprtim okviru, ki jih postavlja dramsko besedilo. To pa pomeni, da je vprašanje po avtohtonosti in neavtohtonosti mogoče razreševati edino znotraj literarnega izbora ali repertoarja. Z drugimi besedami: gledališka predstava je odsev besedila, katerega resnica se meri po resnici predstavljenega teksta, ne pa po resnici tistih komunikacij, znotraj katerih se predstava pojavlja kot gledališče. Literarno besedilo se torej spreminja v absolutno vrednoto, katere vsebina in pomen mora biti po logiki tega gledališkega mišljenja zunaj našega spraševanja. To seveda še posebej velja za primer, ko imamo opraviti z besedilom-vrednoto Ivana Cankarja, ki — kakor rečeno — pomeni sam izvir in temelj sveta, ki mu pripadamo in ki seveda pomeni našo nacionalno usodo v vsej njeni usodnosti. Se več — ki to nacionalno usodo postavlja in misli kot temelj in merilo celotnega našega sveta in bivanja. Gledališče je potemtakem igra in »teater«, ki s temi vrednotami ravna tako, da jih popularizira in predstavlja kolikor je mogoče širokemu in najrazličnejšemu občinstvu in s tem ustvarja neki integracijski princip, katerega temelj je literatura. Gledališče potemtakem seveda ne more izgovarjati resnice sveta, rajč je vprašanje, če je resnica v svoji lastni strukturi res a priori vrednota in integracijski princip.

Iz tega kajpa spet določno sledi sklep, da je predstava, za katero vsebuje kriterije predstavljenega literarnega besedila, vendarle nekaj samozadostnega zaprtega in absolutnega, neka tako rekoč neodvisna in samoumevna struktur, po kateri bi se morala celo ravnati svet in bivanje. To dokazuje med drugim tudi finale Korunove predstave *Za narodov blagor*, v katerem se na nas naperijo puške in drugo strelno orožje. Nehote smo spet postavljeni pred *nujnost* absolutne odločitve. Prisiljeni smo prirediti naš svet in naše bivanje vrednoti, ki jo pred nas postavlja predstava literature, torej igra z vrednotami, ki se s predstavo odkrivajo. Po vsebini teh vrednot se — kakor rečeno — seveda ne smemo in ne moremo spraševati, saj bi s tem napravili vprašljivo celotno gledališče kot predstavo literature in s tem kajpa tudi literaturo samo, torej naš domnevni integracijski princip sam.

In ker nimamo modela, s katerim bi mogli opisano situacijo premagati, se pač zadovoljujemo s popisom njenih razsežnosti. Moralizem, ki se rojeva iz protislovja med gledališčem kot samozadostno in apriorno vrednoto in med svetom, ki se očitno giba in živi po drugačnih zakonitostih, na način stvarnega, praktičnega in funkcionalnega, torej »ne-vrednote« je seveda nujna posledica tega protislovja.

Iz omenjenega dualizma sledijo najbrž tudi druge konsekvence, ki jih tu seveda ne bomo mogli opisati. Najbrž pa je dejstvo, da na dualizem dovolj očitno opozarja že prevladujoča moralistična struktura, kakor jo razkriva velika večina letos uprizorjenih predstav v slovenskih gledališčih, sama. Zastavljati si je potrebno vprašanja, obenem pa pristati na nemogočnost adekvatnega in zadovoljivega odgovora, ki bi lahko nakazal dokončno in zanesljivo rešitev.

Eno izmed temeljnih vprašanj je najbrž v tem, da pomeni moralistična struktura sodobnega slovenskega gledališča, ki je ob Drami dovolj spontano povzemajo tudi druge gledališke hiše, tako da se očitno srečujemo z nekim temeljnim fenomenom in ne le z naključnim pojavom, verjetno neko posebno znamenje za krizo tega gledališča v celoti, gledališča kot nacionalno-konstitutivne in hkrati tudi narodnostno-representativne kulturne ustanove. Ta kriza sama po sebi priča o tem, da postaja gledališče kot poseben način socialne komunikacije, predstavljanja in populariziranja literature (ki je ena temeljnih konstitutivnih slovenskega naroda nasplo), na način absolutne vrednote in kot instrumenta nekih posebnih družbeno-nacionalnih smotrov — iz dneva v dan manj realno in manj učinkovito prizoten v slovenskem narodnostnem prostoru. To dejstvo potrjujejo med drugim celo nedavne izjave Bojana Stiha, ravnatelja Dram, ki zatrjujejo, da Slovenci toliko časa ne bomo dovolj zainteresirani za slovensko gledališče dokler nas bojo tako močno kot zdaj zanimali *italijanski* pralni stroji. Iz tega pa nadalje sledi to, da je na vso moč potrebno — za ceno naše nacionalne usode in našega bivanja sploh — prepričati Slovence o nujnosti njihovega ponovnega in kar se da množičnega vračanja v slovensko gledališče, ki je narodno-konstitutivna ustanova, in k slovenski izvorni drami v njem, ki je seveda ista utemeljevalska vrednota. Ponovno jih je treba prepričati, da doživlja literatura, ena osrednjih vrednot slovenskega naroda, v gledališču svojo najustreznejšo predstavo in se lahko zanesljivo sooča s svojim smislom. Krizo oziroma stisko, ki jo tu doživlja slovensko gledališče, je nemogoče razrešiti v okvirih pričujočega spisa. Najbrž je tudi v okvirih pričujočega sveta in bivanja nemogoče predvideti njeno dokončno in zanesljivo rešitev. Projekti, naj bojo takšni ali drugačni, bi bili seveda nesmiselni, saj bi blokirali resnico današnjega pričujočega sveta, ki je seveda edini stvarni svet.

Andrej Inkret

NAROČILNICA

Podpisani

poklic

naslov

pošta

obvezno naročam prvi letnik knjižne edicije »Tribuna« v celoti

samo naslednje knjige

.....

.....

S podpisom se obvezujem, da bom plačal 8,00 Ndin za posamezni izvod po povzetju.

Podpis:

VABILO K SUBSKRIPCiji

V 7. številki smo objavili širo utemeljitev nove knjižne edicije Tribuna. Danes ponatiskujemo vabilo k subskripciji za prvi letnik, v katerem bodo izšle naslednje knjige:

1. Dušan Jovanovič: DON JUAN NA PSU ALI ZDRAV DUH V ZDRAVEM TELESU, roman;
 2. Angrej Inkret: GLEDALIŠKI FELJTONI IN POLEMIKE, esejski zbirka;
 3. Braco Rotar: ESEJI;
 4. Lado Kralj: KAJ JE SLAVKO GRUM, razprava;
 5. Herman Vogel: PESMI;
 6. Friedrich Nietzsche: ONKRAJ DOBREGA IN ZLA.
- Vabimo vas k naročilu, saj je od konkretnega odziva odvisna usoda in pomen edicije Tribuna.

helmut heissenbüttel

kalkulacija za katero so vedeli vsi

(teksti)

seveda nekaj so vedeli vsi eden to drugi spet ono vendar nihče več kakor to in kdo bi bil lahko zvedel več ko bi mogel vendar je bilo to težavno ker je bil vsak le na tem in tem mestu kjer je zmeraj slišal le to ali ono danes ve to vsak vendar to nič več ne pomaga ker je lahko pomagalo dokler je še kaj pomenilo danes se to ne da več spremeniti itd.

nekateri so vedeli seveda malce več vendar so bili to tisti ki so bili pri tem udeleženi a tisti ki so bili pri tem udeleženi so že tako in tako pomagali še druge pritegovati v to nasilno ali z obljubami a če so pomagali so morali seveda tudi kaj vedeti dasi se je dalo to pred drugimi zakriti vendar ne popolnoma pred tistimi ki itd. bili pa so seveda takšni ki so vedeli tega kar precej srednja garnitura ki so na enem ali drugem področju imeli tudi kaj povedati mogli so resda paziti samo na nekaj kar je predpisovala organizacija in oni so poznali samo posamezne dele načrta vendar je to sodilo k načrtu in zato so si mogli to vsaj v celoti zamišljati in tako so v resnici tudi počeli vendar si tega niso upali vedeti niti sami pred sabo predvsem pa jim je manjkalo eno a to je bila poglavitna reč ki bi jo morali vedeti ko bi to resnično itd.

oni zgoraj so vedeli seveda največ tudi drug o drugem vendar ko bi o sebi ne bili vedeli prav ničesar bi ne mogli sami storiti nič in bi ne funkcioniralo to nekaj moralo je vse med sabo in hkrati funkcionirati in če kdo ni funkcioniral je bil odpuščen kakor se je to pokazalo takoj na začetku in še jasneje potem proti koncu itd.

seveda pa je pri teh maloštevilnih ki so vedeli malone vse bilo malone določeno kaj so morali vedeti in kako je to funkcioniralo kako so iz posvečenih nastajali posvečeni in iz posvečenih sodelavci in iz sodelavcev posvečeni in iz posvečenih zločinci itd.

ta pa ki je vedel skoraj vse je bil tako močan da je lahko storil skoraj vse in za vse saj je bil vendar eden od tistih ki so to vse itd.

oni so to vedeli in ker so to vedeli so ostali pri krmilu saj je bila to njihova dolžnost da itd.

in zato je mogoče povedati da so zato vedeli danes pogosto govorimo da so bili to tisti, ki to pa popolnoma ne drži zakaj nečesa tisti niso vedeli kar je bilo usodno zakaj itd.

zakaj to je vedel le en sam a tudi ta je bil to vendar kako je on to vedel tako rekoč poglavitno reč ki vse je v resnici nekaj pomenilo a kaj to pomeni da se je natanko to zgodilo in da se je to zgodilo itd. to kar so vedeli vsi to seveda on ni vedel itd.

zakaj tega ni mogel vedeti in ni imel niti pojma o tem kar so si vsi mislili in kaj je to bilo s čimer so se ubadali itd. in v tem je konec koncev bilo da so vsi vedeli nekaj vendar pa samo eden vse razen tega kar so vedeli vsi itd.

ti ki so tega vedeli več niso mogli narediti ničesar brez drugih in ti ki so tega vedeli kar precej ničesar brez tistih ki so vedeli malce več in ti ki so vedeli malone vse ničesar brez tistih ki so vedeli tega kar precej itd. toda ker je samo eden to resnično vedel mu tisti ki so vedeli malone vse niso mogli ubežati in ker so ti vedeli malone vse jim niso mogli ubežati ti ki so vedeli kar precej itd. tako so se vsi skupaj držali pri veslu nepoučenih poučeni ne da bi vedeli itd.

in tako je to funkcioniralo

variacije na obrežje ponoči

Mračna na doseg prestopa breg.
Noč začenja smrt, ki ne umira.

Alabaster mesečnega kolobarja izgovarja noč.
Mrežaste linije ptičjega leta.

XXX
1 mož
1 rogljič
1 mož
1 rogljič
1 rogljič
1 rogljič
1 rogljič
na
v
v
roka
v roki
na klopi

roka
janež
1 klopi
1 roki
1 roki
1 roki
in
in
in
in
in
in

eugen gomringer

iz ur

XXX
1. preprosta cesta je preprosto cesta
2. tvoj duh moj duh
tvoja beseda moja beseda
tvoje vprašanje moje vprašanje
tvoj odgovor moj odgovor
tvoj napev moj napev
tvoja pesem moja pesem

3. tvoje telo moje telo
tvoj pogled moj pogled
tvoja moč moja moč
tvoja moč moja moč
tvoja radost moja radost
tvoja žalost moja žalost
tvoj molk moj molk

XXX
besede so sence sence postajajo besede
besede so igre igre postajajo besede

so sence besede besede postanejo sence
besede postanejo igre
igre ostanejo besede so besede igre sence bodo besede

Helmut Heissenbüttel: rojen 1921 v Rüstringenu, študiral je v Hamburgu arhitekturo, umetnostno zgodovino in nemščino, spada h glavnim predstavnikom nemške eksperimentalne poezije in konkretne lirike. Zbirke: *Kombinationen* (1954), *Topografien* (1956), *Textbuch I* (1960) — IV (1965).

Eugen Gomringer: rojen 1925 v Cucuela Esperanza v Boliviji, soustanovitelj avantgardnega časopisa *Spirale* in izdajatelj edicije »konkrete poesie — poesia concreta«. Zbirke: *Konstellationen* (1963), *33 konstellationen* (1960). (H.-V.)

poezija madžarske narodnosti v vojvodini

istvan domonkos

človek, ki je ostal spodaj

morda pa bo le kje najti kako razpoko (jel bi praskati) vsaj kak zid tu nekje dalje jamo ali pa kaj podobnega luži podnevi ko bi bila vsaj noč ali mrak ko bi imel vsaj zemljo v ustih slano vodo besedo ali meso na svojem telesu morda pa bo le kje nati kako razpoko (jel bi praskati) vsaj kak zid tu nekje dalje jamo ali pa kaj podobnega luži podnevi ko bi bila vsaj noč ali mrak ko bi imel vsaj zemljo v ustih slano vodo besedo ali meso na svojem telesu morda kako razpoko vseeno bi začel podnevi tu nekje dalje najti praskati zid meso noč ali mrak ko bi bila vsaj kaka jama kaj podobnega luži v mojih ustih na mojem telesu ali zemlja ali meso razpoka zid beseda meso noč zid noč morda morda

istvan brasnyo

a. d. 1965 zima

Nepotrpežljivo je pritisnila tema, Toda mesto dalje pleše svoj mrtvaški ples, Voljno, pod luno in zvezdami, Vzbrstelo je veliko drevo zimskega neba, In glej: Na vrhu kupol naj živijo Oznanjajo za jutri Še večjo, še manj pokvarljivo slavo,

Ki še koščeno lupinasta semena
Prikljče v kaljenje
In veselje poljubi kamenje, s soncem tepeno,
Naše lastno veselje našo lastno žalost
Helmut Heissenbüttel:

otto tolnai upor angelov

Se rogovom so zrasle svetlo zelene veje
in zares bi bilo prekanjeno:
RASTI.
Nasloniti se s komolec na jastrebjo ravnino
in zreti čez vode.
Topoglavo ko velblod. Koristno ko most.
KAJTI JASTREB VIDI NAJMANJ MODRINE, V
OCEH IMA SLEPE KRTE.
Nekdanji zračni pritisk je še celo v njegovih lepih
kosteh
oslovsko siv.
Srednji angel je (rudnik soli, pljunil sem) gol,
njegova roka se končuje v tako dolgem, dolgem
ustniku,
da bi svoj pravzapravšnji hropeči krč spihal
v avreolo in varoval svoj pepel, četudi poševno,
kakor oni v Pisi.
Pravim, prekanjeno bi bilo:
RASTI.
Iz naše usode z žgano opeko vonja kruha
zidati. DA, ČETUDI POŠEVNO.
Toda takrat še nismo znali pisati po pesku.
Iz piramide delati polža.
Pa, postavimo, iz vodnjaka kapo.
In takrat nam kovač še ni nakoval na mezince
podkvastega magneta družabnih iger.
NISMO VEDELI, KAKO VROČA JE PTICA,
USTRELJENA OPOLDNE.
Kajti zares, kako prekanjeno bi bilo:
RASTI, RASTI.
Najti tak križ, katerega srednja veja bi,
seve, le zaradi perspektive, bila popolnoma kriva,
in ga razdreti na drobne kocke,
dosledno,

(Upor... 2)

dosledno vselej desno
ali dosledno vselej levo vejo,
na drobne kocke ali kroge,
ali na drobne kocke pa tudi na kroge.
PA SE BEŽATI PRED VOLKOVI V ROSO,
K VRELCEM METE.
Ker sem vodnjak že omenil, zdaj pa bi to bilo treba
dopolniti v toliko, da je to pravzaprav
vodnjak BELLINI Vasarely, in da to ni sveča,
s čimer smo se spustili navzdol. Ni sveča, pač pa
LOTOS.
Lotos v našem naročju.
Ker se ob zori, če zgoraj divja raca udarja ob vode,
orosi tudi prašno dno našega vodnjaka.
IN TAKRAT IMAMO USTNICE ZARES POLNE
KAKTUSOVH CVETOV.

kalman feher

pesem tožbam

De l' audace, et encore de l' audace, et toujours
de l' audace!
HA!
in tudi mi smo postali ponosni na stavke,
ko so v naša nadostopna orlovska gnezda segli
včerašnji prijatelji in današnji znanci
ki jim jeh h koži bila bliže kri,
edini metafizični spomin:
»Prijateljček, kar opazujva šiviljo,
toda najboljše bo samo njene roke:
božanje je skrito v njih in parjenje.
Ne razderiva ji mehkih blazin,
ne v postelji ne na rokah,
jo je že tako dostikrat zbodlo.
»Naj se pretegnemo in naj bomo ponosni?«
Vojak si zapne hlače, kar je preje pozabil.

2.
De l' audace, et encore de l' audace, et toujours
de l' audace!
HA!
In tudi mi smo postali ponosni na stavke
in zaman so nas spraševali:
»Vam je bilo dovolj drznosti?«
Prvič so vprašali
in nas posadili pod Drevo življenja.
Drugič so vprašali
in dejali, naj oblečemo frak.
Tretjič so vprašali
in dejali: »Vrane!«
Toda niso spregovorili več
in čudili smo se sreči.
Ni primere, ker gre za nas
in v tem trenutku naj vsakdo zameri.
Le tako bomo našli svoj notranji mir!
Lahko bi prišlo kesanje,
da, priporočam.

3.
De l' audace, et encore de l' audace, et toujours
de l' audace!
HA!
IN ZNOVA SMO POSTALI PONOSNI NA STAVKE,
KO SO OKROG NAS DIVJALI OGULJENI VOLKOVI,
nam v snegu, visokem do trebuha, segli k nogam
in razpadli na koščke.
NI TOLAZBE: saj čutiš, koliko težje je breme,
če ga nosiš iz dneva v dan,
če ne slišiš gluhe tišine siren,
če nimaš v njem svojega kadila,
če je tvoje pesmi en sam spomin
ali pa kar sama gnojnica.
Če si sežeš do glave,
si snameš klobuk.
HA!

NEBEŠKA REFORMA

V začetku je bila Beseda in tudi potem ni bilo ničesar razen Besede. Ta Beseda je bila: »Nebesa so tu pri nas.« In naredili so nebesa, ki so bila samo Beseda. In Beseda je prebivala med nebeščani, polna neizpoljenih obljub. Beseda pa ni meso postala in čudež se ni zgodil. Mane ni bilo z neba, da bi nasitila vso občino in kašče so ostale prazne in ljudstvo je mrmralo, govoreč: »Kjer ni razumnega vodstva, propada ljudstvo, blaginjo pa pospešuje množica svetovalcev.« In zgori se v tistem času, da so Gospod in njegovi angeli nagnili ušesa in čuli glas nebeščanov in zbrali so se okrog trona Gospodovega. Ljudstvo pa je med tem časom plenilo šatore trgovcer.

PRVI ANGELO: Praznega nebesnega prostora, ki je bil dotlej brez imena, nismo po naključju imenovali Nebesa. Pri poimenovanju smo računali na blagodejni odziv te besede v duševnosti povprečnega državljanja. Nebesa pomenijo vse najboljše, skratka — raj. V našem primeru pa so nebesa tudi zaščitni znak najboljše kvalitete. Z uvedbo tega pojma so v trenutku odpadle vse težave, ki jih nujno mora imeti vsaka organizacija vesoljskih bitij. V nebesih so socialna nasprotja izključena, kajti nebesa so raj in samo fantasti si lahko v njih zamišlja nemire in, bog ne daj, revolucijo. Kajti etiketa »nebesa«, ki smo jo nalepili na vhodna vrata našega vesoljskega prostora, nas obsoja na lagodno, nevznemirajoče bivanje brez nasprotij. Dokaz tej moji izjavi je nebeški tisk, ob branju katerega lahko vsak nebeščan zadovoljno vzklikne: »Ali ni življenje pri nas čudovito!« Poleg vsega tega pa etiketa »nebesa« izključuje željo po spremembi sedanjega nebeškega sistema. Ali si lahko zamišljamo še kakšno drugo družbeno organizacijo razen nebeske? To je nemogoče, kajti ime »nebesa« kaže, da smo dosegli zadnjo stopnjo v svojem razvoju. Napredovati ni mogoče, spreminjati karkoli je nesmisel. Vse, kar počenjamo, so rajski igrice. Zato tudi reforma, za katero se bomo morda odločili, sploh ni reforma. To je samo zelo velik korak k še večjemu ponebeščenju nebes.

DRUGI ANGELO: to je morda res, toda kako naj si razložimo težave v nebeškem gospodarstvu, ki jih je iz stoletja v stoletje vedno več. Kdo jih je povzročil, kakšni so vzroki?

TRETJI ANGELO: Brez dvoma smo sami krivi za stanje, kakršno je zdaj.

PRVI ANGELO: Tvoje stališče je nesprejemljivo. Vzrokov enostavno ni. Težave so se pojavile kar same od sebe. Zanje imamo ime: »objektivne težave«. Vsi v nebesih smo čisti in nihče ni kriv. Kjer ni krivde, tudi ni osebne odgovornosti.

TRETJI ANGELO: To je metafizično gledanje. Napake ne živijo lastnega življenja, temveč jih povzročajo nebeščani.

PRVI ANGELO: Kot nebeščani si lahko privoščimo metafizično gledanje, saj je metafizika temelj nebes.

TRETJI ANGELO: Stanja s tem ne bomo razčistili.

DRUGI ANGELO: Tudi jaz mislim, da ne. Z metafiziko lahko obstoječe stanje opravičimo in razložimo nebeščanom, ki so takih razlag že navajeni, toda metafizika ne bo odpravila napak, in ostali bomo, kjer smo, ali pa bomo nazadovale.

PRVI ANGELO: Morda. Spomniti pa vaju moram, da nam metafizika že dva tisoč let služi kot uspešno pomagalo, ki nas ni nikdar docela zatajilo, niti v najtežjih trenutkih ne.

OSTALI ANGELO: Res je, prav ima.

PRVI ANGELO: Bodimo torej popolni metafiziki in zaupajmo v naravno rast nebeškega gospodarstva.

TRETJI ANGELO: Priznamo naj mu lastno življenje?

PRVI ANGELO: Da.

TRETJI ANGELO: Torej naj se samo razvija? Raste naj kot divja roža? — To je nesmisel!

DRUGI ANGELO: Nekdo ga vendar mora usmerjati.

PRVI ANGELO: Mislita, da je reforma potrebna?

DRUGI IN TRETJI ANGELO: Da.

PRVI ANGELO: No, pa se podajmo v loterijo. Upam, da nam bo sreča tudi tokrat naklonjena. — Na pomoč od zunaj ne moremo računati. Buda je sodelovanje z nami odklonil in tudi Alah ne kaže velikega navdušenja, čeprav bo po vsej verjetnosti dal nekaj sredstev. Žal je bil včasih bolj darežljiv. Izdatno nas bi seveda podprl, če bi v celoti prekinili stike z Budo, toda to bi ne bilo v skladu z našim zunanje-političnim konceptom. Etiketa »nebesa« nam narekuje sodelovanje z obema.

TRETJI ANGELO: Vsekakor pa bo potrebno priznati vplivno moč enega ali drugega.

PRVI ANGELO: To je popolnoma res. Toda to počenjamo že od vsega začetka. Naj te ne moti, v nebesih smo vsi čisti. — Alah nam bo seveda poslal svoje strokovnjake, nekateri njegovih podjetniki pa bodo postali lastniki nebeških tovarn.

TRETJI ANGELO: Kolikor vem, etiketa »nebesa« tega ne predvideva, kajti v nebesih so vse tovarne Gospodova last in last njegovih angelov, torej jih posejajo nebeščani. Kako bomo vskladili nebeško moralno s posredovanjem Alahovih vernikov v nebeško gospodarstvo?

PRVI ANGELO: To je v resnici najmanj, kar te lahko vznemirja. Uradno bo vsa stvar popolnoma v redu. Tujci bodo prišli na primer proučevat organizacijo nebeške proizvodnje, zato to ne bo nikogar motilo, najmanj pa nebeščanov. Ti vedo, da je vse kar počnemo, sveto, in da so tudi napake, ki v resnici niso napake, svete. Ali je v nebesih sploh dovoljeno dvomiti? Vera v Gospoda in v nebeško kraljestvo je vendar eden izmed temeljev nebeške družbene ureditve. Zelo bistroumno je to, da je v nebesih vse postavljeno na versko osnovno. Tam spodaj na zemlji tega še niso ugotovili. Tam imajo zakone, policijo, nasilje. Pri nas pa imamo vero v Gospoda in v nebeško kraljestvo. Kdor veruje, je dober nebeščan, brezverce izobčimo. Nedotakljiva je osebnost Gospoda in njegovih angelov. Mi smo sveti.

TRETJI ANGELO: Če si odkrit, boš priznal, da je to velika prevara.

DRUGI ANGELO: Toda brez nje bi bila reforma neizvedljiva.

PRVI ANGELO: Točno. Strinjam se z obema. Tudi na tej prevari temelji nebeški sistem. Vsako bitje, bodisi zemeljsko ali nebeško, želi verovati. Tudi nebeščani radi verujejo. In kaj je boljše kot živi bog? Nebeščani želijo boga videti. Mi jim ga damo. In ker v nebesih vladajo bogovi, je tudi vladanje božja zadeva. Zato v nebesih ne more biti slabe vlade. Dokler vladajo bogovi, je vsaka vlada dobra. Upor zoper vlado je upor zoper bogove, to je skrunjenje bogov. Kakšni ukrepi pa so predvideni za skrunilce bogov, pa tako veste.

ANGELI: Vemo, vemo. Naj živi Gospod! Slava bogu na višavah!

TRETJI ANGELO: Toda pojavljajo se odpadniki.

DRUGI ANGELO: Menda govore, da v nebesih ni enakosti in še druge reči, ki niso laskave za nas.

PRVI ANGELO: Odpadniki so smešno ljubki, ker jih je malo, toda postanejo lahko nevarni, če jih bo mnogo. Vsekakor pa moramo z njimi razčistiti, kajti njihovo početje kaže, da jih skomina po oblasti, oblast pa je božja zadeva.

TRETJI ANGELO: Iz njihovejših poročil nebeske varnostne službe je razvidno, da imajo določen vpliv na širše množice nebeščanov.

PRVI ANGELO: Dvomim, ali jih širše množice nebeščanov sploh razumejo, ko pa svoje veleizdajalske spise pišejo v nemogočem slogu, obremenjenem s tujkami.

DRUGI ANGELO: Tudi poročila o gibanju razpoloženja med preprostimi nebeščani pričajo, da so tudi ti nezadovoljni.

PRVI ANGELO: Nezadovoljstvo te vrste ni nevarno, ker je zgolj samo sebi namen, in se ne bo nikdar usmerilo v akcijo. Poznam to vrsto nezadovoljstva. Preprosti nebeščani nas morda včasih zmerjajo z nespodobnimi vzdevki, toda samo med štirimi stenami svojega doma, ali pa v zaključeni prijateljski družbi, ki se naliva z nektarjem in je zato pogumnejša kot običajno. V ostalem pa sestoji nezadovoljstvo iz pikrih pripomb na visoke cene nebeških in izvennebeških proizvodov in iz zabavljanja nad »prekletimi trgovci«. Nebeščani so krotki in kratkovidni. Dokler jim ne bo reforma slekla zadnje srajce z njihovih lojalnih teles, sploh ne bodo vedeli, za kaj gre. Takrat pa bo že prepozno, da bi karkoli ukrenili.

TRETJI ANGELO: In vendar lahko zamajajo Gospodov prestol.

DRUGI ANGELO: Tudi jaz se tega bojim.

PRVI ANGELO: Ne bodo ostali vsi brez srajca. Mar bomo mi ostali goli in lačni? Ne bomo.

ANGELI: Ne bomo! Slava bogu na višavah!

PRVI ANGELO: Nihče, kdor je blizu trona Gospodovega, ne bo ostal lačen in gol. Živeli bomo, kakor smo doslej živeli, saj smo vendar božji sodelavci. Tudi mnogi med preprostimi nebeščani bodo živeli, kakor so živeli doslej: v blaginji. Saj končno tudi to omogoča obstoj nebeškega sistema. Kdor je gol in lačen, ne bo vprašal: »Kdo je kriv?«, temveč se bo najprej primerjal s svojim bližnjim, ki ni ne gol in ne lačen. In če je bližnji dober vernik, lakotnik pa brezverec, bo lakotnik začel verovati, ker bo v tem zaslužil pot k polnemu želodcu. Če pa je trmast, se bo v najslabšem primeru lotil svojega soseda. To pa nas, ki smo blizu trona Gospodovega, ne bo prizadelo. Nihče se nas ne bo dotaknil, kajti nebeščani so krotko in kratkovidno ljudstvo.

TRETJI ANGELO: In vendar lačni nas lahko napadejo.

DRUGI ANGELO: Gotovo se marsikdo med njimi ukvarja s takimi mislimi.

PRVI ANGELO: Gotovo. Prepričan sem o tem. Toda v teh stvareh nihče ne bo bitni prvi. Veliko se jih ukvarja s takimi mislimi, toda vsak misli: »Zakaj bi moral biti ravno jaz prvi?« Zato raje prepusti to mesto svojemu bližnjemu. Nebeščani si na srečo niso podobni kakor jajce jajcu, zato se tudi ob istem času ne bodo odločili za iste stvari.

ANGELI: Tvoja modrost je brezmejna, o prvi angel!

PRVI ANGELO: Gospodarstveniki naj naredo načrt za reformo, mi pa molimo, kajti vera naša nas je rešila.

ANGELI: Oče naš, kateri si v nebesih...

In Gospod veli angelom: Zatrobite v trobento, razglasite praznični zbor. In reče ljudstvu zbranemu: Raduj in veseli se ljudstvo, kajti Gospod dela velike reči. Reforma naša bode kakor rosa nebesom, zato bode cvetela kakor lilija. Razprostro se veje nebeškega gospodarstva in lepota njegova bode kakor oljka. In imeli boste obilo jedi in se boste nasitili ter hvallili ime Gospoda, ki je čudovito ravnal z vami. In zgori se v tistih dneh, da bo kapljal mošt z gora in teklo mleko s hribov. In še govori Gospod, rekoč: Kdor je moder, bo razumel to, kdor je razumen, bo to spoznal. Ali gorje mu, kdor bi se zoperstavil postavam Gospodovim. Tega izobčim iz občestva našega in izbršem ime njegovo, da ne bo sledu po njem. Amen.

Peter Baloh

ČASOPISK

UVODNIK

Edinole če človeku nasprotuješ, boš iz njega izvelkel kaj tehtnega.

ZUNANJA POLITIKA

V Indoneziji vulkani pogosto bruhajo. Dokaz, da ima ta dežela še vedno slabo prebavo.

NOTRANJA POLITIKA IN GOSPODARSTVO

— Si ti za dialog?
— Ne jaz sem za daalog.
— In kaj naj bi to bilo?
— Dialog, v katerem jaz govorim in ti vedno rečeš da.

Davki, prispevki in takse so sistem, s katerim se ljudem odvzema denar, da bi bilo potem videti kot velikodušno darilo, kadar jim ga daš nazaj.

KULTURA IN PROSVETA

Nov slovenski dramski film: Težka pot do denarja ali v triglavskih strminah spet po 34 letih.

Vse, česar ne vem, sem se učil v šoli.

LOKALNA KRONIKA

Odbornika, ki je hotel občanom prikazati višino občinskih dolgov, so morali včeraj odpeljati v ambulanto. Izpahnil si je obe roki.

SPORT

Zakaj pravimo, da je nogomet množičen sport? Ker se dvaindvajset ljudi tepe za žogo, tisoči pa za karte.

LJUDJE MED SEBOJ

— Direktor mi je rekel, da sem idiot.
— Ga boš tožil?
— Kje pa, sam nisem idiot!

PA SE TO

Če tudi ti ne veš, kaj naj bi daudanes počel s svojimi ideali, jih ugodno prodaj naprej — tako kot drugi. Mitja Jermol

BBC

FIRMA JOHNSON & CO
VAM NUDI!
DNEVNO SVEŽE MESO

(nadaljevanje s 1. strani)

kih pozitivnih idejah, doseže čast in oblast hinavščina! Povem vam: človek se redi ob tadožgo življenje, mirno smrt, po smrti pa sveta nebesa!» (Bela krizantema)

16. O SLOVENCIH IN JUGOSLOVANIH:

Kakor ste videli, sem smatral jugoslovanski problem za to, kar je; namreč za izključno POLITIČEN problem. Za problem razkosanega plemena, ki se v življenju človeštva ne more uveljaviti, dokler se ne združi v celoto. To je vse! Kakšno jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira. Morda je kdaj eksistiralo; toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme razcepilo v četvero narodov s četverim čisto samostojnim kulturnim vsajljenjem. Po krvi smo si bratje, po jeziku vsaj bratrance — po kulturi, ki je sad večstoletne separatne vzgoje, pa smo si med seboj veliko bolj tuji, nego je tuj naš gorenjski kmet tirolskemu, ali pa goriški viničar furlanskemu. (Slovenci in Jugoslovani).

17. O NOVEM ILIRSTVU:

...in če bi hotel povedati, kaj si misli preprost človek o jugoslovanstvu, kakor si ga ilirci mislijo, bi moral biti grob. O kakšni ilirski navdušenosti pa v slovenskem narodu še govora ne more biti — to veste prav dobro vi sami in neumno bi se mi zdelo, če bi se lagali drug drugemu v obraz... To je: premalo gledamo nase, premalo mislimo nase! Ljudje so zdaj med nami — saj jih lahko vsak dan slišite — ki bi nas najrajši kar prodali — kaj prodali — kar dači vbogajme. Imenuj se danes v Ljubljani Slovenca, pa boš tepen, ne od nemških, temveč od ilirskih šovinstov. (Slovenci in Jugoslovani)

18. O SPOSTOVANJU SLOVENSKEGA JEZIKA:

Najbolj gnusni, res — GNUSNI! — pa se mi zde tisti ljudje, ki čisto brez vzroka in brez povoda spravljajo v zvezo s političnim jugoslovanskim vprašanjem še slovenski jezik. Kar ponujajo ga, kar mečejo ga čez mejo, še na vprašajo, kdo bi več zanj dal. Jaz še nisem videl Hrvata, ki bi prišel ponujat k nam svojo hrvaščino. (Slovenci in Jugoslovani)

(nadaljevanje iz prejšnje številke)

Zdaj uživava vesele dneve v Zahodnem Berlinu. Jeva v jugoslovanskih ali italijanskih restavracijah, sprehajava se po Kurfürstendammu, ki naju malo spominja na Champs d'Elisées — po svoji živahnosti, aristokratskosti, modno oblečenih ljudeh, cafejih, ki silijo iz hiš na pločnike. Kadar ne preišljujeva o političnih problemih, ne čutiva njihove prisotnosti, kot da sva v kateremkoli mestu, ki nima zidu kot Berlin. Zid je daleč in mejá ni, kot da jih ni. Prebivalci Berlina so se navadili in ne mislijo na zid, razen, kadar berejo časopise ali poslušajo poročila. Kot ljudje, ki se navadijo živeti s kroglo pod srcem. Dokler se nekoč spet ne razleže glas nad mestom: zid je zahteval novo žrtev — dvajsetletni fant je bil ustreljen, ko je plezal čez zid. Ustrelili so ga vzhodnonemški vojaki.

Za človeško življenje gre; toda zanje je važneje, da človek ne pride na drugo stran. Zato mu je treba vzeti življenje.

Drugi so poskušali drugače; v prtljažnikih, pod sedeži avtomobilov. Nekaterim je uspelo, posebej takoj po dograditvi zidu, ko vzhodnonemški policaji še niso bili dovolj izurjeni; drugi zdaj tičijo v zaporih, mnogo manj srečni.

Vlada DDR je izdala amnestijo za vse begunce, ki so ušli, še preden je bil zgrajen zid. Od zidu naprej amnestije ni več.

Spet stojiva pred Brandenburškimi vrati. Na začetku velikega trga je majhen zid, posnetek velikega, predstavlja spomenik žrtvam Berlinskega zidu. Napis: »Žrtvam rdečega terora«. Do zdaj jih je bilo šestdeset. Vendar so ljudje na oni strani že opustili misel na beg. Le sem in tja poskuša kak posameznik; taki posamezniki množijo število žrtev.

V vsakem večjem zahodnonemškem mestu je posnetek tega zidu, ponekod velik, drugje majhen. Ob praznikih polagajo meščani nanje vence. Sprašujem se, kaj pomenijo ti zidovi, ali so znak resnične zaskrbljenosti ali političnega izzivanja? Težko je odkriti odgovor na tako vprašanje, posebno, ker gre za Nemce, katerih narodni značaj predobro poznamo. Ulbricht je imenoval zid »Zid miru«. Sprašujem se, če sme nekdo pritakniti besedi, za katero vemo, da pomeni smrt, besedo mir? Ali ni to morda le politično norčevanje, kot je politično norčevanje vztrajanje zahodnonemške vlade, da je treba Nemčiji združiti? Veliko svetovno norčevanje, v katerem se skrijejo male politične šale, ki jih kujejo ljudje v gostilnah. Ob katerem se skrijejo državni udari v črnskih deželah.

Na kratkem sprehođu po »oni strani« je moja sopotnica, ki je izredno družabno bitje, govorila z nekoliko ljudmi, ki sva jih slučajno srečala na cesti ali v kavarni. Njihovo prvo vprašanje, ki so ji ga postavili, ko jim je povedala, da je zahodnonemška državljanka, je bilo:

»Kako napreduje vaša vlada v zvezi z združitvijo Nemčij?«

Videti je, da je zdaj to njihovo edino upanje. Ne zavedajo se, da je prav to prizadevanje zahodnonemške vlade najbolj jalov posel, ki si ga lahko zada neka vlada. Če pa ne bi bil jalov, pa je nesluteno nevaren; trenutek, ko bi ena od obeh strani podrla berlinski zid, bi pomenil vojno v Evropi.

Torej vendarle »Zid miru« — samo v kakšnem smislu!

Ljudje, ki jih obiskovalec Vzhodnega Berlina slučajno sreča in slučajno z njimi govori, ne razumejo, da njihova vlada ne bo nikoli pripravljena na to združitve, da njihovi sovjetski gospodarji prav tako nikoli ne bodo tega dovolili. Kako po dvajsetih letih v eni državi združiti dva različna sistema? Kdo bi bil pripravljen odstopiti od svojega? Katera vlada bi se odpovedala svojemu vladanju?

Peljeva se z železnico proti Vzhodnemu Berlinu. Sopotnica mi razlaga razgled; to je Hilton hotel, to je Sodna palača, ki jo je dal Hitler požgati, da je lahko uknil komunistično partijo pod pretvezo, da so palažo zažgali komunisti. Sopotnica pripoveduje: »Od časa do časa se tam sestane zahodnonemška vlada —

POGLED ČEZ ZID

v znak protesta zaradi razdvojene Nemčije. V znak protesta? Pravim, ali ne mogoče v znak norčevanja, v znak izzivanja? Ob tem se spomnim njene šale, ko sva se vzpenjala po pol metra visokih stopnicah Richstaga v Nürnbergu; »Te stopnice so bile narejene za nemškega nadčloveka, zato so tako visoke.« Šala? Iz njenih ust je bila šala, toda kdo ve, koliko Nemcev bi uporabilo ta stavek za izzivanje.

Zadnja postaja v kapitalizmu. Tu se morava ločiti, ker je ona nemška državljanka, jaz pa tujec. Po eni uri se komaj spet najdeva na pločniku pred postajo. Pozdravi naju napis: »Dobrodošli v glavnem mestu DDR!« Začnem gledati okoli sebe, da bi v teh kratkih urah kolikor je mogoče dojel utrip tega mesta. Utrip nekega mesta... Težko je verjeti, da se utrip istega mesta, Berlina, tako spremeni, ko prestopiš neko mejo, najrozličnejšo mejo v Evropi. Srce začne utripati počasneje. Življenje teče počasneje in spremeni barvo. Kje je center? Sopotnica me prepričuje, da tu ni nobenega pravega centra, kot smo jih navajeni v zahodnih mestih. Vse je razpršeno med stare umazane hiše in zapuščene ulice. Če je center, pravi, je na Stinalallee, tega se spominja, ko je bila nazadnje tu preden so zgradili Berlinski zid. Veva, da Stinalallee gotovo ni več Stinalallee, vendar ona ustavi nekega moža in povpraša po tej cesti. Mož izusti dolg aaaa in pove, da je to zdaj Karl-Marx-Allee. Prijateljica se smeje in reče, da je pozabila, kako se je marsikaj spremenilo zadnje čase. »Mi smo morali marsikaj pozabiti,« reče mož.

Karl-Marx-Allee je vendar center. Tam so trgovine in kavarne, toda, ko sva po vrsti poskusila nekaj teh kavarn, navajena urejenosti in čistoče zahodnega dela, sva končno z nekakšnim odporom sedla v eno od njih, za umazan prt, v odpadke, ležeče okoli po tleh. Prijateljica pravi: »Le kje so pustili svoj znani nemški red!« Pa so ga res neke pustili. Zato pa prodajajo zahodne cigarete dvakrat dražje kot v Zahodnem Berlinu. Menjava denarja; uradno ena proti ena; neuradno: ena zahodna za tri do pet vzhodnih. Po menjavi denarja na črni borzi človek vedno lahko ugane gospodarsko stanje neke dežele. Zato pa imajo Marxa, če že kapitala nimajo, povem star ljubljanski vic. Toda vzhodnonemška industrija je znana in priznana, baje izvažajo odlične izdelke, ne samo v Rusijo, ampak tudi na zahod. Toda za domače ne ostane skoraj nič.

Razen tistega naivnega upanja, ki ga kmalu potem, ko sedeva, izreče starejši možakar, ki prisede k najini mizi skupaj z ženo.

Nočem biti naiven, nočem biti pristranski, nočem biti prenapet, nočem biti krivičen; toda kmalu sem si zaželel nazaj, v najin del mesta. Večer; po nekaj kratkih pogovorih za najino mizo odideva na cesto, kjer se prižigajo luči in reklame. Ni jih veliko; mogoče je Kranj za silo dobra primerjava. Pogrešam eleganco; eleganco v stavbah, v ljudeh, v oblačenju. Pogrešam utrip, ki je značilen za zahodni del.

Začuda greva to pot lahko ven oba pri istem izhodu. Na poti doživiva prizor; dva zelo stara zakonca potujeta v Zahodno Nemčijo. Dovoljenje jima začne veljati opolnoči, zdaj pa je devet zvečer. Uradnik pri vhodu na postajo ju nažene nazaj. Onadva razlagata, da vedno odideta nekaj ur prej, zaradi zveze z vlakom, in da tako ali tako prestopita mejo z Zahodno Nemčijo šele okoli polnoči. Vedno sta tako delala, obiskujeta sina, ki je v Zahodni Nemčiji in vsi prejšnji uradniki so ju pustili oditi prej, ker drugače nimata vlaka. Ta uradnik pa reče: »S tem je zdaj konec. Ta prehod smete zapustiti šele po polnoči.« Starček, ki je povrhu še slep, se razburj in nadere uradnika. Žena ga prestrašena vleče proč in ga prepričuje, da naj bo tiho, da bosta še potrpekla. Uradnik, zelo mlad, jima ukaže, da se postavita v stran, v nek kot, kjer morata počakati, da vrsta usahne; potem bo govoril z njima. Starčka se stisneta v kot, midva greva naprej.

Iz Vzhodne Nemčije smejo odpotovati v Zahodno samo zelo stari ali bolni ljudje. Za vse druge je izhod tabu, kajti, če bi jih začeli puščati ven, se jih večina ne bi vrnila. Ob tem pomislim na tisti strazarski stolp ob Brandenburških vratih. Kot da so ti ljudje zaprti v svoji svobodi in demokraciji... v svojem rožnatem travniku...

Zdaj hitiva po pločniku Zahodnega Berlina v svoj hotel. Prijateljica je potrta in ogorčena. Stara človeka ji ne gresta iz glave, prav tako ne more pozabiti vprašanj o procesu za združitve Nemčij.

Takrat se v meni prebudi kos sadista.

»Zelo me zanima, katero državo so si Nemci v drugi svetovni vojni bolj zaslužili, Zahodno ali Vzhodno. Ne morem si kaj, da se ne bi odločil za tisto, iz katere prihajava...«

Sadist izgine, prepričanje o tem, kaj so si Nemci zaslužili, pa ostane. Sopotnica pravi: »Če je tako, bi morali živeti v Vzhodni Nemčiji VSI Nemci. Napačno pa je, da jih polovica živi v svobodi, polovica pa v koncentracijskem taborišču.«

Sprašujem se, kam vodi misel, da je socializem za vzhodne Nemce kazen za vojne grehe. Socializem — kazen? Torej moram na vojno pozabiti. V Vzhodni Nemčiji moram gledati le socialistično urejeno državo. Kam pa v tem primeru vodijo spoznanja, do katerih sem prišel v teh nekaj urah, in ki jih imenuje moja prijateljica »koncentracijsko taborišče?«

Spet stojiva na tribuni pred zidom, na zahodni strani. Kaj naju vsak dan vleče tja, kot da opravljava skrivnosten obred?

Turisti fotografirajo, danes jih je več, kot prejšnje dni. Amerikanci in Francozi stojijo na obeh tri bunah, malo govorijo, več slikajo, snemajo s kamerami. Jaz nimam fotoaparata, pogled na zid se mi bo vtisnil v spomin, dovolj, da ne bom nikoli potreboval slike iz fotoaparata. Gledam tja čez; praznina, obdana z žicami in skritimi brzostrelkami. Zakaj ni istega na zahodni strani? Tu je samo tabla: »Tu se začena rdeči teror«. Od kod ta oznaka dežele z napredno družbeno ureditvijo? Tabla zadostuje, da si nihče ne želi plezati čez zid s te strani. Na drugi strani morajo to preprečevati drugačna sredstva... zakaj tudi tam ne morejo zadržati svojih ljudi le s tablami in besedami?

Ali so se tisti, ki bežijo z vzhodne strani v zahodno, pustili premotiti lažnemu blišču zahodne strani?

Zakaj bežijo s »cvetočega polja« v smrt in ruševine?«

Zakaj ljudje v kavarnah izražajo upanje v združitve s »smrtjo in ruševinami?«

Ali so ta vprašanja laž, politična propaganda, osebna prenapetost, podleganje zahodnemu vplivu?

Ali so ta vprašanja o naši prijateljski deželi DDR znak politične nezanesljivosti, nezaupanja v našo politiko, hujskanje, sramotenje politike?

Bila je samo šesturna vožnja skozi vzhodni koridor do Berlina; peturni sprehod po Vzhodnem Berlinu; ure, ko sva strmela s turistične tribune v Brandenburška vrata (in v to, kar je za njimi; še šest ur vožnje nazaj skozi koridor. Malo, da bi spoznal neko resničnost, da bi se poglobil v podatke, v statistike, v dejstva, ki bi bila mogoče lahko pohvalna. Toda dovolj za pomisleke, ki so se mi vtisnili v spomin in misli, nič bolj vame kot v mojo zahodnonemško prijateljico.

Niti pod pritiskom sile ne bi mogel reči, da so bile impresije ur, ki sem jih preživel s prijateljico »na oni strani«, svetle.

Bile so črne.

Večerjava v restavraciji Opatija, Nürnberg, kmalu odpotujem domov; Predstavljam si avstrijskega uradnika, ki bo pritisnil v moj potni list izhodni tranzitni žig, potem vidim našega, ki z žigom potrdi mojo vrnitev. Vlak stoji na Jesenicah in nikjer ne vidim bodočih žic in brzostrelk in kontrola je samo ena, čeprav je na drugi strani kapitalistična država.

Marsikaj, kar je v tej deželi, v katero se vračam, slabega in zelo slabega, odtehtam s tem kratkim postankom na Jesenicah.

Mate Dolenc

NOVA POTA BIROKACIJE (tribuna, 16. XI. 1966.)
 POLITIKA IN ZNANOST (16. XI. 1966.)
 ZAHVALJUJEMO SE LJUDSKI OBLASTI IN VSEM DELOVNIM LJU
 DEM ZA NOV ŠTUDENTSKI DOM (30. XI. 1952.)
 RESOLUCIJA VIETNAM-BREZ KONCA (21. XII. 1966.)
 VEČ PRAVIC ŠTUDENTOM (1. I. 1953.)
 GRADBENIKI NERADI GLASUJEJO (3. II. 1953.)
 VEN Z LENUHI IZ ŠTUDENTSKIH
 DOMOV (30. 11. 1952.)

KAKO BO S STIPENDIJAMI? (tribuna, 15. I. 1954.)
 DEMOKRACIJA IN "DEMOKRACIJA" (30. IV. 1954.)
 BREZPERSPEKTIVNOST IN HIPERPRODUKCIJA INTELIGENCE
 DILEME (15. I. 1954.)
 BITI FUNKCIONAR NI MONOPOL (3. II. 1953.)
 VEN Z LENUHI IZ ŠTUDENTSKIH DOMOV (30. XI. 1952.)
 GRADBENIKI NERADI GLASUJEJO
 (3. II. 1953.)
 VEČ PRAVIC ŠTUDENTOM
 (1. I. 1953.)

PESČENA URA TRIBUNE

BITI FUNKCIONAR
 NI MONOPOL (3. II. 1953.)

VIETNAM - BREZ KONCA
 (21. XII. 1966.)

DILEME
 BREZPERSPEKTIVNOST IN HIPERPRODUKCIJA INTELIGENCE
 (15. I. 1954.)
 DEMOKRACIJA IN "DEMOKRACIJA" (15. IV. 1954.)
 KAKO BO S STIPENDIJAMI? (tribuna, 15. I. 1954.)

ZAHVALJUJEMO SE LJUDSKI OBLASTI IN VSEM DELOVNIM LJU.
 DEM ZA NOV ŠTUDENTSKI DOM (30. XI. 1952.)
 RESOLUCIJA
 POLITIKA IN ZNANOST (16. XI. 1966.)
 NOVA POTA BIROKACIJE (tribuna, 16. XI. 1966.)

TRIGLAVA

Slovenski komponist in predstavnik nove jugoslovanske glasbe Darijan Božič je v številkah beograjskega »Zvuka« 67 in 68 objavil zanimiv poskus študije o vertikalnih strukturah v sodobni glasbi, v kateri je hotel poudariti posebne kvalitete muzikalnega sistema, ki so ostale v sodobnem ustvarjanju bolj ali manj zanemarjene. Ne glede na osnovni namen študije se mi zdi potrebno napisati nekaj besedi o vprašanjih, ki jih Božič odpira. Tu gre predvsem za vprašanja metodologije, ki so širšega značaja in takšna važna za kakršnokoli podobno raziskovanje, ki se ukvarja z glasbeno sistematiko, z njenim razvojem oziroma z ocenjevanjem takšne ali drugačne oblike glasbenega jezika. Pričujoči prispevek naj bi, kolikor je seveda v danem okviru mogoče, razčistil nekaj podane problematike. Seveda ne bo popoln, tud: ne bo podal kakšnih izvirnih rešitev, ker gre v glavnem za nesporna dejstva, temveč bo obsegel najvažnejšo problematiko in tako snov za morebitna nadaljnja razglabljanja.

Avtor študije o vertikalnih strukturah je imel pravzaprav dve možnosti za pristop k obravnavani snovi. Prvič: ali kot sodobno orientiran komponist, ki si izbira lasten glasbeni jezik, adekvaten njegovemu umetniškemu hotenju, torej ki si izbira lasten glasbeni sistem kot izrazno sredstvo. V tem primeru mu (po mojem osebnem mnenju) načelno ne bi bilo treba utemeljevati znanstvene osnove za svoj kompozicijski sistem — glasbeno občinstvo oziroma čas bi pokazala, v koliko je ta njegov sistem ploden oziroma v kolikšni meri je kot izrazno sredstvo uspešno posredoval ustvarjalčeve glasbene misli. Drugič: ali kot znanstvenik, raziskovalec historičnih zakonov razvoja glasbenega jezika, s katerimi bi lahko ocenjeval tudi sodobnost, do katere je sicer težko postaviti objektivni odnos. Kod tega meja med zgodovino in sodobnostjo, je težko določiti. Načelno je vendar treba poudariti, da nikakor ne drži, da so v glasbenem ustvarjanju ves čas vladala bistveno ista načela. Sociološke spremembe, spremembe funkcionalnosti glasbene umetnosti, spremenjena poraba glasbe — vse to so dejstva, ki so jih za razna obdobja etnomuzikologija, zgodovina starije glasbe in mlada sociologija glasbe že nedvoumno prikazale in bi jih bilo na tem mestu odveč ponavljati. V tem pristopu k vprašanju glasbenega jezika se mora avtor seveda držati korektnosti raziskovalskih postopkov, če hoče postaviti kakorkoli veljavne ugotovitve.

Prva oblika pristopa ne postavlja problemov, edino komponistovo vodilo je njegovo umetniško prepričanje, edini pogoj njegova ustvarjalna potencia. Pač pa zahteva drugi pristop upoštevanje marsikaterih ugotovitev, ki so jih postavile muzikološke panoge, predvsem etnomuzikologija. Raziskovanje glasbe primitivnih ljudstev, vzhoda ter antike in srednjega veka bližnjega vzhoda in Sredozemlja je glede vprašanj glasbene sistematike že rodilo nekaj rezultatov. Glede na to je za tovrstno razglabljanje potrebno zavreči nekaj predsodkov, ki jih je rodilo povečevanje zahodnoevropske umetne glasbe in ki utegnejo zavajati na premalo dokumentirane in napačne sklepe. Etnomuzikologija je prikazala, da je potrebno prvič: zavreči fizikalno alikvotno vrsto tonov Rameauja in naslednikov kot edino veljavno — s tem seveda kakršnekoli fizikalne osnove kot edino merilo; drugič: zavreči temperirane intervale (v rabi pri zahodnoevropskih instrumentih od XVIII. stol. dalje) ter tudi vse matematične (čiste, naravne) intervale (idealna pevka intonacija). Na tem mestu je potrebno priznati le oktavo s čistim fizikalnim razmerjem 2:1 oz. z vrednostjo 12 temperiranih poltonov. Posebno je treba zavreči veljavnost zahodnoevropske velike in male terce; tretjič: zavreči edino veljavnost dualističnega dursko-molskega sistema, specifičnega produkta Zahodne Evrope, ki je star le okoli štiristo let, s klasično harmonsko funkcionalnostjo (z najpomembnejšo značilnostjo dominantnega septakorda); četrtič: se izogibati, da bi popolnejše ali nepopolnejše oblike glasbenih sistemov ocenjevali s kakršnimikoli merili kvalitete oz. da bi na ta način vpeljavali progresivnost kot vrednostni pozitivni element; petič: postaviti kot edino merilo le kritično presojo historičnega razvoja lestvičnega sistema in drugih oblik glasbene sistematike, kritično presojo razmer in pogojev za nastanek kakšne lestvične oblike, posebno odnosa med vokalom in instrumentalom ter odnosa med teorijo in prakso.

Božič je v svoji študiji deloma že upošteval nakazane misli, predvsem tam, ko je zavrgel edino veljavnost Rameaujeve alikvotne tonske vrste. Tu je kot pomagal sprejel fizikalne razlage in akustične ugotovitve o zvenih posameznih instrumentov, kjer idealno zaporedje delne tonske vrste odpove. Eden od osnovnih Božičevih namenov je bilo dokazati, da je sleherni muzikalni sistem RACIONALNA STRUKTURA. To je gotovo za Rameaujev primer. Pač pa bi lahko v poglavju o razvoju intervala in intervalskega niza v zgodovini glasbe, če bi se ga lotil s korektno dokumentarnostjo, odkril marsikatera dejstva, ki govore proti mnenju o izključni racionalnosti, torej o določenih muzikalnih sistemih kot o NATURALNIH STRUKTURAH. Poglejmo, v čem so ta dejstva. V začetku bi Božič sploh moral definirati, kdaj lahko govorimo o glasbi, torej na kateri stopnji lahko najprimitivnejše petje označimo kot glasbo. Geza Révész je podal tri zahteve za to vprašanje: fiksirani intervali, možnost njihove transpozicije in različne ritmične artikulacije. Dalje je zgrešeno Božičevo mnenje o tem, da bi bili vrvojniji ozki intervali oz. sekunde. Curt Sachs je na rezultatih raziskav več muzikologov podal ravno nasprotno, prvi človekov glasbeni izraz naj bi bilo neartikulirano petje velikih intervalskih in dinamičnih razsežnosti (tumbling strains).¹ Sam je podal pričevanje o pretresljivem čustvenem atavistično nagonskem izlivu nekega severnoavstralskega pevca. Ta oblika patogene glasbenega izraza seveda še ni prava glasba; šele s spojitvijo z logogenimi oblikami, torej s pozornostjo na besedno artikulacijo, je nastala prva glasbena umetnost in s tem prvi glasbeni sistemi. Lestvične oblike vsekakor niso nastale, kakor navaja Božič, z izpolnitvijo oktave s sekundami, temveč z različnimi intervalskimi verigami: z verigo samih sekund, terc, kvart ali kvint, na podlagi kvart še s

janez höfler

o vprašanju naravnega in umetnega v glasbeni sistematiki

sodelovanjem sekund in terc hkrati.² Predvsem kvartne in kvintne verige celo izključujejo oktavo. Predstopnje diatonskih oblik (s sedmimi toni izpolnjenih oktav) naj bi bile razne oblike brezpoltonske (anhemitonske) kot tudi poltonske (hemitonske) petstopenske lestvice (pentatonike). Tu naj poudarim, da je z raziskavami etnomuzikologov postala nevzdržna trditev, da bi bila predstopnja diatonike le anhemitonska pentatonika, saj nastopa hemitonska istočasno kot anhemitonska in ni omejena le na posebno geografska področja. Zasedimo jo v raznih oblikah na Japonskem, ki korespondirajo s staro dursko enharmoniko v arhajski Grčiji.³ Težko bi bilo označiti vse primitivne, prediatonske oblike, torej intervalske verige in pentatonike kot racionalne strukture, saj so se razvile po intuitivnih poteh, po naravnih zakonih, katerih odkritje je prva, a še nerazrešena naloga etnomuzikologije. Gotovo imajo v teh zakonih svoj delež tudi geografsko-ekonomske poteze, kot na drugi strani psihološko-fiziološke konstante. Torej je gotovo, da so tako izoblikovane prediatonske lestvice — ob upoštevanju etnoloških in socioloških okoliščin — NATURALNE STRUKTURE.

Dokler govorimo o primitivni glasbi oz. o idealni ljudski glasbi civiliziranih področij, si mislimo tisto obliko glasbene umetnosti, ki ni podvržena racionalizaciji višje organizirane teorije takomimenoovane visoke glasbe (umetne glasbe, angl. art music). Problem racionalnih struktur nastopi torej šele s teoretičnim posegom v že izoblikovani glasbeni material s ciljem, da ga uredi, sistematizira oz. klasificira. Vendar to še ni pogoj, da bi pri tem naravne strukture trpele — to je odvisno v prvi vrsti od socioloških okoliščin — torej komu naj bi služila zgradba tako postavljene umetne glasbe. Znano je, da v polpretekli dobi zbrana glasba primitivnih ljudstev, ki tvori sedaj fond za etnomuzikološka proučevanja, še ni pretrpela takšnih posegov. Podobno je še z glasbo ljudstev, ki tudi sedaj še niso doživela močnejših kontaktov s sodobnimi komunikacijskimi sredstvi in tako z raznimi oblikami visoke glasbe, predvsem evropske in ameriške. Pač pa so razviti narodi starega veka že zelo zgodaj izoblikovali različne stopnje višje organizirane teorije — to bi lahko na kratko, vendar z bistvom označili kot cepljenje naravnih struktur z elementi racionalizacije. V kolikšni meri se je na ta način prvotna podoba glasbe preoblikovala, se seveda spreminja z vsakim primerom posebej, vendar lahko vsaj za Hindujce in pozneje za Arabce in Perzijce trdimo, da je racionalizacija doživela že visoko stopnjo.⁴

Od postopkov racionalizacije glasbene sistematike naj omenim dva: kvintni krog in diatonizacijo (s pojmom modalnosti). S kvintnim krogom mislimo predvsem na staroklasično teorijo. Božičevo navajanje kvintnega kroga v zvezi s Pitagorom pač ne ustreza dejanskemu stanju, čeprav se Pitagorovi rezultati ujemajo s starokitajskimi intervali.⁵ Modalno organizacijo lahko v prvi vrsti povežemo s hindujsko teorijo in pozneje s starogrško. Zdi se, da so v stari grški glasbi naravne strukture dolgo časa igrale veliko vlogo, posebno v kolikor gre za pokrajinske oblike glasbe (dorska, frigijska, lidijska, ipd.) — saj antična grška teorija ni poznala tako močne in dosledno izpeljane racionalizacije kot na primer Indija ali pozneje islam bližnjega vzhoda. Poleg tu navedenih zgolj tehničnih postopkov racionalizacije se v teorijah azijskega in mediteranskega starega veka pojavljajo tudi filozofska opredeljevanja v družbi z estetskimi in etičnimi. Ta so doživela najvišjo stopnjo pri Kitajcih, Indijcih in Grkih. Kako pa je ocenjevanje racionalizacije negotovo, naj prikazuje samo primer siamske sedemstopenske lestvice (heptatonike), ki je nastala pod vplivom kitajske teorije in tako plod teoretičnega posega, ki v principu korespondira z lestvico škotskih dud.⁶ To je bilo veliko presenečenje Veliike izumiteljske razstave v Londonu leta 1885, ko so se škotski muziki srečali s skupino siamskih dvornih glasbenikov. Gotovo je, da je škotska (kot sploh keltska) oblika heptatonike, nastala iz anhemitonske pentatonike, ni plod kakšne racionalizacije.

Božič si je za osrednje področje razpravljanja izbral zahodno glasbeno kulturo, saj je njena dedščina tisto, kar najbolj določa sodobna glasbena snovanja. Prvo in osnovno vprašanje pri tem je bilo, do kolikšne mere je in ali sploh je dursko-molski dualistični sistem naravna struktura. Znano je, da se klasični dursko-molski sistem ni porajal vzporedno s prvimi razvojem zahodne glasbe. Enoglasni gregorijanski koral in prva stoletja evropskega večglasja so potekala v posrednem nasledstvu starogrške teorije, to je v modalnosti oz. v takomimenoovanih osmih cerkvenih tonovskih načinih. O ljudski glasbi evropskih pokrajin lahko le ugibamo. Joseph Yasser in z njim drugi muzikologi domnevajo, da je najvažnejša lestvica keltskih naslednikov (v glavnem Britanskih otokov in posameznih pokrajin Zahodne Evrope) postala anhemitonska pentatonika, ki se je šele po XII. stol. začela pretvarjati v heptatoniko.⁷ Torej o kakšni durski osnovi v tem tudi za evropsko ljudsko glasbo ne moremo govoriti. Pač pa so se v poznejšem času, kot to odlično prikazuje Armand Machabey, pojavljajo težnje po transformaciji posameznih modalnih oblik v dur in mol — torej v okviru modalnosti in ne v posebni lestvični tvorbi, ki jo je v XVI. stol. navno postavil Glareanus. Torej lahko v tem primeru govorimo o pritisku naravnih struktur na racionalne, kajti v tem času durska oblika lestvica še ni doživela teoretične klasifikacije. Zakaj lahko Glareanovo postavitev dura in mola označimo kot racionalizacijo? V Dodekachordonu (Basel 1547) je Glareanus postavil dur in mol kot deveti, deseti, enajsti in dvanajsti tonovski način poleg prejšnjih osmih (ionski, hipoionski, eolski, hipoeolski) — pri tem je navno opozarjal, da obstaja 12 cerkvenih tonovskih načinov, ki ustrezajo grškim, in ne osem, kot naj bi se do takrat mislilo. Kako je bil ta postopek samosvoj, kljub temu, da je bil le navna pretveza za oficialno priznanje dura in mola, naj pokažem le z nekaj dejstvi. Na prvem mestu naj opozorim, da je sistem osmih cerkvenih tonovskih načinov nastal po bizantinskem zgledu in tako nima neposrednega predhodništva v antični grški teoriji. Grška imena so bila dodana pozneje in so seveda v primeri z antično razporeditvijo napačna. Durska in molska občutenost sta v toku od XII. stol. dalje prodirali v starem okviru osmih cerkvenih tonovskih načinov (prothus in deuterus v mol, tritus in tertrardus v dur) — najmočnejše v delih Josquina Despreza in Palestrine. Dur in mol se torej pojavljata kot posebna višja struktura, kot alternativa prejšnjega sistema in nimata mesta v njem poleg starih osmih načinov. V taki obliki sta seveda dur in mol naravni strukturi. Zaradi tega lahko Glareanov postopek označimo kot prisiljen, čeprav je bil v tem času edina možna racionalizacija nove tonalne občutenosti. Poznejša glasbena ustvarjalnost je seveda odvrkla stari sistem in dokazala, da je dualizem edina možna njegova alternativa in da je Glareanov Dodekachordon (kljub poznejšemu ponavljanju v teoriji) nesprejemljiv kompromis.

Do Rameaujeve *Traité de l'Harmonie* (1722) lahko dualistični sistem označimo kot naravno strukturo — pojavljal se je v delih zahodne glasbe intuitivno, dokler ni prevladal, vendar s strani teorije ni doživel nasilnejše racionalizacije. Šele Rameau je hotel ta historično pogojen in dokazan pojav in razvoj racionalizirati s pomočjo fizikalne alikvotne tonske vrste. Glede dura se mu je delno ujemalo — pač pa je naletel na težave pri molu, kar še dve stoletji pozneje ni bilo nedvoumno pojasnjeno. Tako lahko seveda vsa klasična harmonsko zgradbo, slonečo na Rameaujevih postavkah, označimo kot racionalno in jo tako lahko brez težave zamenjamo z drugo racionalno zgradbo. To se je seveda v zgodovini novejših zahodne glasbe dogajalo in nas ne preseneča doslednost, ki je te pojave spremljala. S tem pa prihajamo v obdobja, ko sta se zdela klasični dursko-molski sistem in klasična funkcionalna harmonija izrabljena in nezmožna posredovati sodobnejše glasbene misli. Evropska ustvarjalnost ju je na eni strani bistveno dopolnjevala (nasičevala) z novimi toni in novim harmonskim funkcionalnim občutjem ali pa pozneje na drugi strani razbijala. Kot najmočnejša se je pozneje izkazala tvorba dvanajsttonske in poitonske lestvice, v kateri ima vsak ton samostojen in nefunkcionalen položaj brez povezave z drugimi toni, torej idealna dodekafonija, kot so jo postavili nekateri dunajski skladatelji, predvsem Josef Mathias Hauer in Arnold Schönberg. To obliko dodekafonije težko označimo kot naravno strukturo, saj gre za zavestno zamenjavo starega sistema z novim, ki se predhodno nika-

(Nadaljevanje na 2. strani)

(Nadaljevanje s 1. strani)

kor in intuitivno pojavljaj v delih v tolikšni meri kot stoletja popreje durško-molski sistem pred raneaujevo racionalizacijo. Če pa bi se z raziskovanjem glasbe zadnjih desetletij prejšnjega in prvih sedanje-ga stoletja izkazalo, da so se namreč principi dodekafonije intuitivno že dovolj močno javljali, potem bi jo pač na tej stopnji morali označiti kot naravno strukturo.

S tem smo se dotaknili že najaktualnejše problematike. Kot sem v uvodu naznačil, mi na tem mestu gre le za problematiko samo in ne za njeno reševanje. Zato lahko na koncu podam le nekaj splošnih ugotovitev, ki se nam ponujajo ob pregledu zgodovinskih dejstev v zvezi z razvojem glasbene sistematike in ki jih moremo koristno uporabiti v nadaljnjem razglabljanju. Najprej lahko ugotovimo, da se v razvoju glasbeni material v začetkih pojavlja kot naravna struktura in da more postati šele na določeni stopnji predmet racionalizacije. Ta pojav lahko opredelimo kot teoretični poseg z namenom po ureditvi, sistematizaciji oz. klasifikaciji že danega materiala. Sama racionalizacija je lahko pogojena na različne načine, lahko je zgolj historično, se pravi, da na določeni stopnji v razvoju naravnih struktur postane nujno poimenovanje v skladu s samim glasbenim materialom, seznanjenje z določenim stanjem in prevzem poimenovanja v teorijo. Taka racionalizacija postavlja najmanj problemov, ker more biti bolj ali manj v skladu z dejanskim stanjem. Pogostejši so bili in so še bolj problematični postopki, pogojeni v raznih filozofskih, etičnih ali estetskih sistemih. Kakor je vsaj splošno znano, gre v primerih starega in srednjega veka za tovrstne oblike racionalizacije, med temi naj opozorim na filozofski glasbeni sistem Kitajcev, filozofsko-religioznih Hindujev, na eticizem grške klasike ali esteticizem Arabcev in Perzijcev. Pri vsem tem moramo poudariti, da postopki racionalizacije v Evropi v srednjem in novem veku še zdaleč niso bili tako močni in globoki kot na vzhodu ali v grški antiki in da dojemanje v merah sicer ogromnih ali v primeri s pomensko detajlostjo vzhodnjaške glasbe skromnih in preprostih zahodnoevropskih glasbenih stvaritev ni nikoli doseglo tiste pomenske popolnosti kot v vzhodnih kulturah. Glede ocene samega pojma racionalizacije pa se moramo v prvi vrsti izogniti temu, da bi jo označevali le kot nazadujočo ali celo negativno stopnjo razvoja glasbenega jezika. Nasprotno, more biti zelo tvorna in plodna. Ocenjujemo jo lahko pač le s stopnjo skladnosti oz. neskladnosti na eni strani z naravnimi strukturami, na drugi z okoliščinami, ki so do nje privedle — torej lahko razpravljamo le o tem, koliko je racionalizacija glasbenega materiala adekvaten izraz pobudam s strani same snovi in s strani zunanjih silnic, to je, kakšnega religioznega, filozofskega, etičnega ali estetskega sistema.

OPOMBE:

- 1 Introduction to the Psychology of Music, London 1953, str. 219.
- 2 The Wellsprings of Music, McGraw Hill, N. Y. 1965, 49.
- 3 Isti, The Rise of Music in the Ancient World, East and West, New York 1943, str. 41.
- 4 Po Curtu Sachs: secondal, tertial, quartal, quintal patterns (The Wellsprings, str. 143 ss).
- 5 Gl. Yasser, Joseph. A Theory of Evolving Tonality, New York, 1932, str. 50.
- 6 Za Hindujev gl. predvsem Daniélou, Alain, Traité de musicologie comparée, Paris 1959, str. 93 ss.
- 7 Gl. Daniélou A., op. cit., str. 127; Georgiades Thr., Musik und Rhythmus bei den Griechen, Hamburg 1958, str. 88 ss in Husmann H., Die Grundlagen der Antiken- und Orientalischen Musik, Berlin 1961, str. 9.
- 8 Gl. Yasser J., op. cit., str. 41.
- 9 Genèse de la Tonalté classique des Origines au XVe siècle, Paris 1955, str. 127 in 131 ss.
- 10 Op. cit., str. 41.

amos kenan

rojen 1927 v Tel Avivu, je delal z grupo Stern in se boril v izraelski vojski do osvoboditve. »Strašna in globoka žalost tistega 29. novembra 1947.« piše v svoji bibliografiji; to je dan, ko so Izraelu dali neodvisnost. Po vojni je objavljaj satire; bil je izgnan. V Parizu je pisal svoje enodejanke: VOILA L'HOMME (1956 jo je v Fontaine de Quatre Saisons režiral Pierre Prévert), LEV (LE LION, 1960, v Lutèce, režija Roger Blin; v Genovi, režija Aldo Triunfo; v Bologni; v Poznanu). Nekaj jih je še neuprizorjenih (LE BALLON, LES DINOSAURES), ki jih popularizira Kenanova prevajalka iz hebrejščine Christiane Rochefort) romani: Le repos de guerrier, Les petits enfants du ciécle, Une rose pour Morrison). 1962, ko je končal LE CHEVAL FINI, se je vrnil v Izrael, se znova ukvarjal z novinarstvom, 1965 je osnoval satirični tednik, ki je takoj nato bankrotiral.

V Cannesu 1965 so v Tednu kritike prikazali njegov film LUKNJA V LUNI (Le trou dans la lune). Istega leta so ga prikazali tudi v Lucarnu. Ravnokar končuje drugi film Hong-kongški zaklad (Le Trésor de Hong-Kong).

Teksti so prevedeni iz francoskih adaptacij Christiane Rochefort in avtorja.

zgodbe

izpoved nekega psa

Na svetu je ogromno primitivnih ljudi. V borbi za obstanek se poslužujejo inteligence, nohtov, zob in pesti, ali pa svojih očetov. Toda jaz, jaz sem premeten pes in v te namene uporabljaj jezik. Verjemite mi, pomembno za življenje je, da se zna prilizniti.

Moj gospodar je jako simpatičen možak. Za vsak kilogram mesa mu trikrat poliznem nogo. Jaz jem meso in on se ima za najsrečnejšega človeka na svetu. Prepričan je, da mu je na svetu zvesto le eno bitje in s tem se hvali v krogu svojih prijateljev. Včasih lajam na sosede in moj gospodar čuti, kako vstaja v njem občutek zvestobe in gotovosti.

Imaj jako uničevalen jezik. Vsakič, ko poliznem svojega gospodarja, mu odtrgam kos kože. Včeraj sem mu poškodoval tudi kost, toda moj gospodar je srečen in očaran nad mojo zvestobo in mi ne prestanto daje meso.

Kdaj je že pasja biblija dejala (pregovor): Hov, hov, hov!

kako sem odkril ameriko

Vsa velika odkritja se zgodijo, ne da bi nanje pomislili.

Plul sem in plul in končno sem prispel. Pogledal sem sem in pogledal sem tja — nobenega dvoma. Rekel sem: »To je Amerika!«

Sprva mi niso verjeli; bilo je pač preveč neverjetno. Govorili so mi, da lažem; govorili so mi, da sem nor. Govorili so mi celo, da je vse to zato, da bi vzbudil zanimanje zanjo.

Toda jaz sem se boril proti mnenju proti popolnim idejam. Ponavljaj sem trdovratno, vpil sem povsod: »Odkril sem Ameriko!«

In končno sem triumfiraj. Vse velike zmage pridejo kar tako, ne da bi nanje mislili. In tako so mi nenadoma vsi verjeli. Odkril sem Ameriko.

Otroci me zdaj na ulicah prosijo za avtoogram. Podpisujem se »Krištof Kolumb«. Še sreča, da se znam podpisati.

don kihotova legenda

Ko se je Don Kihot napotil doživljajem naproti, je prispel pred mlin na veter. Zavihtel je svoj meč, spodbodel konja in navalil na mlin. Na nesrečo pa tistega dne ni pihal veter in krila mlina so se le leno obračala na svojih zarjavelih oseh.

Don Kihot je bil resnično v zadregi, kajti v knjigah je bral, da se Don Kihoti boro proti mlinom na veter. Kaj storiti, ko veter ne piha?

Vsedel se je na streho in začel ročno poganjati mlin. In kmetje mu od takrat prinašajo pšenico, da bi jo zmlél. Don Kihot upa, da bo, ko ga bo spodbudil njegov zgled, veter končno le izvolil pihati.

»Hvala bogu, pravi, da se ne da nič storiti.«

voila l'homme

SRECA (2. del igre)

Osebe: mož, žena, njuni otroci, voznik kamiona.

KOMENTAR

GLAS MOŽA (izven prostora; brezbarven, ravnodušen). — Končno sem se lahko vselil v svoje novo bivališče. Dve sobi — kuhinja — blok z vodo — vhod v enega novih blokov zelenega pasu, 23. ulica, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7.

Naročil sem kamion in naložil bom vse moje pohištvo.

IGRA

DEKOR: Scena prazna. Kamion med komentarjem pelje preko odra. Med hrup motorja se mešajo glasovi otrok, žene in moža. Žena daje kose pohištva

Amos Kenan, Histoires, Les Lettres nouvelles, št. 68, februar 1959

možu in ta jih daje naprej vozniku kamiona. Vaj kosi so popolnoma enaki. Sivi.

ZENA (možu): Omara.

MOŽ (vozniku kamiona): Omara.

VOZNIK KAMIONA (pitrdirilno): Omara.

ZENA (možu): Postelja.

MOŽ: Postelja.

VOZNIK KAMIONA: Postelja.

ZENA: Miza.

MOŽ: Miza.

VOZNIK KAMIONA: Miza.

ZENA: Otroci.

Otroke (lutke) dajo na kamion.

MOŽ (vozniku kamiona): Novi blok, 23. ulica, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7.

VOZNIK KAMIONA: 23. ulica, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7.

MOŽ: Tako je: 23. ulica, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7.

Vsi se vzpno na kamion. Hrup motorja.

GLAS MOŽA (izven): Moja žena tako kot moja dva otroka so bili zelo srečni. Takoj smo se lotili nameščanja.

NOVO STANOVANJE

Mož in žena nameščata pohištvo. Otroci tekajo okrog in se derejo.

ZENA: Posteljo lahko damo sem, mizo tja in omaro sem.

MOŽ: Raje bi imel posteljo tam, kjer hočeš ti omaro in mizo tam, kjer vidiš ti posteljo.

Premenjajo pohištvo, vendar ni nobene razlike, ker so vsi kosi enaki, kvadratasti.

ZENA (srečna): In zdaj, dragi, začnemo novo življenje.

Se poljubita.

GLAS MOŽA (zunaj): Ko je bilo vse v redu, sem odšel v pisarno. Bil sem popolnoma srečen.

CESTA

NOČ JE. Ob cesti so vse stavbe enake. Mož se spreha vzdolž hiš; pozen je; utrujen; skrbno išče svojo hišo.

MOŽ: 23. cesta, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7; 23. cesta, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7; 23. cesta, 12. blok, 5. stopnišče, stan... itd.

Iz vseh oken, mimo katerih hodi, se sliši radio, naravnano na isto postajo.

PRVI RADIO: Tukaj radio Luxemburg, slišali boste...

DRUGI RADIO: Tukaj radio Luxemburg, slišali boste...

TRETI RADIO: Tukaj radio Luxemburg, slišali boste...

Hitra menjava scene. Zavesa odkrije stanovanje. Pred vrati mož, za vrati kriki otrok.

RADIO: Tukaj radio Luxemburg, slišali boste...

Med tem časom mož pozvoni, vzame iz žepa bonbone za otroke in rože za ženo.

Vrata se odpro.

RADIO: ... »Srečo doma«, ki vam jo bo predstavil Finalo z g. Bourgognom.

Vrata se zapro za možem in glasovi.

NOVO STANOVANJE

DEKOR je isti. Mož vstopa.

ZENA: Dober večer, dragi (ga poljubi, vzame rože). Oh! Hvala dragi!

MOŽ: Dober večer, draga (poljubi njo, otroke, da bonbone in sede).

ZENA: Gre?

MOŽ: Da. Malo utrujen. In ti?

ZENA: Gre. Malo utrujena. Je bilo vse v redu v pisarni?

MOŽ: Kot ponavadi.

ZENA: Je bil šef slabe volje?

MOŽ: Da.

ZENA: Tajnica je zamudila?

MOŽ: Da.

ZENA: Potem te je povpraševal?

MOŽ: Da.

ZENA: In ti mu nisi mogel nič omeniti povišice?

MOŽ: Ne.

ZENA: Ah!

Mož se igra z otroci — lutkami. Torej se lahko igra po mili volji.

MOŽ: In ti, je bilo vse v redu?

ZENA: Kot ponavadi.

MOŽ: Si bila na trgu?

ZENA: Da.

MOŽ: So cene spet poskočile?

ZENA: DA.

MOŽ: Končno si kupila krompir?

ZENA: Da.

MOŽ: Soseda si je prišla sposodit maslo?

ZENA: Ne, margarino.

MOŽ: Glej, no glej. In si šla v park?

ZENA: Da.

PAVZA

ZENA (nenadoma): Toda zakaj si sedel na omaro? MOŽ: Kaj si spet vse premestila?

ZENA: Ničesar se nisem dotaknila.

MOŽ (počasi vstane): Oprostite mi, gospa, toda tukaj mora biti nek nespoznanje: kaj nisem v 23. ulici, 12. blok, 5. stopnišče, stanovanje št. 7?

ZENA: Kakšna obžalovanja vredna zmotaj! Tukaj je 22. ulica, 11. blok, 4. stopnišče, stanovanje št. 6.

MOŽ: Tem slabše. Preveč utrujen sem. Ostal bi kar tukaj.

ZENA: Kakor želite. Zakaj ne? Koliko zaslužite?

MOŽ: Enako.

ZENA (čez čas): Dobro. Toda zapomni si, da stanuješ zdaj v 22. ulici, 11. blok, 4. stopnišče, stanovanje št. 6.

MOŽ: 22. ulica, 11. blok, 4. stopnišče, stanovanje št. 6.

ZENA: Jutri bomo kupili psa. Zvečer te bo vodil domov. To je zanesljiveje.

Se mu približa.

ZENA: Imaš kaj proti, dragi?

MOŽ: Ne, draga.

Jo poljubi.

GLAS MOŽA (od zunaj): IN OD TAKRAT JE ŽIVLJENJE POTEKALO NORMALNO.

Amos Kenan, Voilà l'homme, igra v treh delih (Le devoir, La bonheur, La rue), neobjavljena.

konj, s katerim je konec

*

Kaj ko bi bila smešna? mi je rekel.
V redu, bodiva smešna, sem odgovoril.
Kako biti smešen?
Kako biti smešen? To je enostavno. Ti me spraviš v smeh in jaz se smejem, in potem jaz tebe spraviš v smeh in ti se smeješ. Nato se smejeva oba in smejejo se vsi. To je smešno, ne?

Da.
Torej, spravi me v smeh.
Prav. Spraviš te bom v smeh.
Toda to ni smešno.
Vem, toda kaj storiti?
Kaj se ne da več najti kakšne smešne stvari?
Ne, vsega je konec.
Kaj tedaj?
Skočiti s strehe.
To ni rešitev. Kaj se bo zgodilo potem?
Nič.
Vidiš, to ni rešitev.
Toda tudi zdaj je nič.
Kakšna je razlika?
Ni je.

Ah! Sranje. (Tukaj je prva stopnja človeka. Ne resignacija; togota. Vemo, da je realnost-realnost, vemo, da ne ljubimo, pa vendar nismo navdušeni nad to odsotnostjo ljubezni. Ne rečemo »hvala bogu«, ampak »sranje«.)

Kaj ko bi obžalovala?
Ali ko bi sanjala?
Morda celo sanjala o obžalovanjih.
Ne vem.
Ne vem.
Jasno je, da tako ne gre več naprej.
Tudi meni je to jasno. Toda kako nadaljevati?
Ne vem.
Tudi jaz ne.
Prišla sva na začetek.
To ni začetek. To je konec.
Ista stvar.
Popolnoma.
Se ti to ne zdi smešno.
Ne, to me ne spravlja v smeh.
Tudi mene ne več. Toda vem, da je smešno.
Zakaj se tedaj ne smeješ?
Nimam moči.
Si utrujen?
Malo.
Odpočij si. Morda ti bom dal umetno dihanje.
Hočem dekle.
Kakšno dekle?
Veliko, debelo, plavalaso.
Takah je tukaj sedemindvajset. Katero hočeš?
Peto z leve.
Počakaj trenutek.
Čakam.

Ej, ti, peta z leve, pridi sem! Da, če hočeš. Postavi se tja. Glej me, če govorim s tabo. Kako ti je ime?
Govorim tri jezike.
Imaš kakšen hobby?
Ljubim.
Tudi jaz.
Koga?
Kakor kdaj.
Tudi jaz.
Zelo lepa si v svetlobi te prosojne svetilke.
Ko sem bila majhna, sem hotela biti bolniška sestra.
Pa zdaj?
Zdaj bi šla v Monte Carlo.
Hja, pa jaz! Kaj sta pozabila? Naročil sem jo prej!

Le cheval fini, Editions Bernard Grasset, Paris 1966.

Ni važno, kdo jo je prej naročil. Kaj ne vidiš, da me ljubi.

Vidim, pa kaj. Prej sem jo naročil. Bila je peta z leve.

Sesta.
Ne, peta.
Tedaj vzemi šesto.

Nočem. To ljubim že leta in leta. Med nama je polno soglasje. Ko sem pogledal v njene čiste oči, so se mi odprla sedma nebesa. V njenih očeh gledam modro večnost in ona mi odgovarja s šibko tulečim odmevom, v njenih rokah padam v globoka brezna in se krvavec prebujam v dolini solz. Odhajam in pojem pesmi pregnanstva in velikani z enim samim očesom zavijti proti meni uničevalno sekro in jaz bežim na vrhove dreves in od tam vidim daljni horizont in tam na nebesni črti, na ozkem traku modrine med meglenimi mejami, berem s črkami vrezano obsodbo, ki je nihče ne more brati. Od strahu zaprem oči in sekira pade žvižgajoč na moj vrat. Tresoč jo objamem in oba se polna groze in prepletana kotaliva do skalnate pečine, k tej strašni razpoki, in se kotaliva in kričiva in se kotaliva in kričiva.

Si končal? Greva?
Se boš vrnil?
Seveda. Sla bova v kino.

Si že bila na luni?
Da, ko sem bila majhna.
Kdaj je to bilo?

V Marienbadu. Se ne spominjaš?
Seveda se spominjam. Bilo je ob morju, v meglenem morskem kraljestvu.
Klicali so me Anabel-Lee.

Imela sva punčko, ki se je rodila brez rok. Rekel sem ti, da jo morava ubiti. Še dobro, da me nisi poslušala. Zdaj dela v velikem cirkusu in vsi si tako častno služimo svoj kruh.

V tem ni nobene sramote. Saj veš, kako jo imamo radi. Vsi v cirkusu jo imajo radi. Kličejo jo Anabel-Lee.

Lepa je kot Miloška Venera.
Ali me ljubiš kot prej?
Se bolj.
Tedaj stori kaj.
Če ti ni odveč, se obrni na drugo stran. Tako je udobneje.

Če želiš. Saj veš, da sem zmeraj delala, kar si želel.

Ali bi sendvič. Lačen sem.
Pozneje, če hočeš. Najprej stori tisto.
Ne. Hočem prej.
Sprašujem se, zakaj so moški taki materialisti.
Gospa, rad bi vas spomnil, da jaz nisem »moški«, ampak en mož.
Vsak moški tako misli. Kot otrok ste.
Tudi vi. Zdi se mi, da vas poznam. Ali se nisva že nekje srečala?
Rada bi bila mrtva; na mojo nesrečo.

Predčetrnajstimi se mi je zgodila zelo smešna stvar. Šel sem od doma, da bi kupil vžigalice — nisem imel več vžigalic in nikoli ne uporabljam vžigalnika. Vžigalnik ni praktičen. Enkrat ni kamenčka. Drugič nimaš bencina. Tretjič nimaš stenja. Četrtrič nimaš plina. Včasih nimaš cigaret. Zmeraj nekaj manjka. Dobro torej, odšel sem za nekaj minut, da bi kupil vžigalice. Doma nisem imel več vžigalic. Ne sprašuj me, kaj se je potem zgodilo. Ne vprašaj me tega. Neka ženska je ležala na tleh, kopala se je v lastni krvi, in ko sem se vrnil domov, ni bilo več nikogar. In dobro se spominjam, da sem skrbno zaklenil. Ni mi ostalo bog ve kaj storiti. Pustil sem vrata odprta in sem odšel. Če hočejo, naj se vrnejo. Pripravljen sem jim vse oprostiti in začeti od začetka.

Tega jutra, ko sem se vrnil, sem jo našel, kako je sedela v naslonjaču in pletla nogavico. Kot da se ne bi nič zgodilo.
Kje si bil ves ta čas? je rekla.
Šel sem po vžigalice.

In med tem je mleko vzkipelo, je rekla. Nikdar ne poslušaj, kar ti človek reče.

Vprašam te, če ni to smešna zgodba?
Smešna, to je pre malo rečeno. Lahko pokaš od smeha.

Torej, pokajva.
Če želiš. Toda, nikar mi kasneje ne očitaj. Opozoril sem te, da se bo slabo končalo.

Lahko pokaš.
Ha ha ha!
Zakaj se reziš, bedak?
Ha ha ha, pokati od smeha! in vsakič ista zgodba, ha ha ha ha ha!!

Imam še eno boljše, toda ti mi tako ne verjameš. Kakor nanese. Če boš z menoj lepo ravnal, ti bom verjel.

Saj sem zmeraj lepo ravnal s tabo, ko si bil lačen, sem te dal k prsim.

Tvoje mleko je vzkipelo.
Ne bom ti več pravil.
Zakaj?

Zato, ker me nikdar ne poslušaj. Karkoli ti človek reče, ti zmeraj narediš ravno obratno.

Obratno.
Toda obratno obratnega obratnega, to je enako.
Če nočeš pripovedovati, te nihče ne silil. Vsekakor pa vse to že znam na pamet. Ali nimaš kaj novejšega?

Vrgel sem jo skozi okno. Padla je na pločnik in se kopala v lastni krvi. Odšel bom od tod in začel novo življenje. Povedal bom resnico vsem, naj končno vedo. Obi imaš cigareto odveč? Vrnem ti jo ob priliki.

Skoda, škoda. Odhajaš? Pojdi v miru. Piši kaj, a?

Lažnivec ste. To je konjski biftek. Nisem naročil konjskega bifteka.

Zakaj pritožbe ne napišete?
Svet je poln lažnivcev. In vsako jutro se jih rodi še nekaj sto tisoč.

To je resen moralni problem.
Vse to je božja napaka. Rekel je: »Rastite in se množite.«

Kaj tedaj hočete od mene?
Od vas hočem zrezek, ki sem ga naročil. Pozneje pa, če vas to ne moti, in če ste tega zmožni, vesoljni potop.

Vrnil vam bom vse, prisegam, do zadnje kaplje. Ničesar ne bo manjkalo.

Slišiš, slišiš?
Nobene rane ni videti na horizontu, odkod tedaj teče kri?

Kako jo zaustaviti.
Ne da se je ustaviti.

Odteka iz vseh znojnic. Vse se prazni. Prosojno do groze. Samo kri je motna in težka, kako ustaviti to kri, zakaj se ne zgosti?

Odreži mi glavo, tako težka je. Ne morem je več nositi.

Sonce zahaja, vidiš? Glej!
Če nimaš nič posebnega početi nocoj, pridi mimo. Zmeraj sem tam. Sploh se ne premaknem. Samo včasih hodim od enega kota do drugega, to je vse. Če hočeš, se mi lahko ogneš. To ni nič, saj nisem jezen. Če si lačen, me lahko malo odgrizneš. Prav. Pel mi boš pesmi, hočeš. Ponoči imam rad pesmi.

Vidiš. Bližamo se. Bližamo se z logiko. To je kot ena in ena. Kot ena minus ena.

Ni se treba razburjati. Navadiš se. To ti lahko povem iz izkušnje. Tedaj, nocoj.

Nocoj začujem umirati,
Tra la la

TRETJI DEL

Prišel sem.
Pridi drugič. Še ni čas.

BREZ KONCA

Prevedla Z. Skušek

I. Turizem kot sodoben družbeni pojav

Turizem je sodoben družbeni pojav, posledica vedno intenzivnejšega ekonomskega in splošno družbenega razvoja sodobne družbe. Pogojen je z razvojem družbene in tehnične civilizacije.

Turizem je istočasno družbeni in ekonomska kategorija, ki seže s svojim delovanjem skoraj na vsa področja človekove dejavnosti (gospodarstvo, politiko, zdravstvo, kulturo, šport itd.)

Glede na množičnost, značaj, razvojno tendenco in funkcijo, je turizem ena najznačilnejših obeležij današnjega sveta in v precejšnji meri indikator razvosti posameznih dežel. Njegov pomen je v vrsti funkcij, ki so splošno družbenega in gospodarskega značaja. Saj ima turizem poleg ekonomske funkcije tudi rekreativno, kulturno-vzgojno, politično in še vrsto drugih funkcij, ki prispevajo k širjenju kulturnega obzorja ter delujejo kot faktor zblíževanja in razvijanja miroljubnih odnosov med narodi.

Napačno pa bi bilo misliti, da je odkritje tega fenomenalno stvar naših dni. Nasprotno, o turizmu obstojajo danes razprave, študije ter dela na visoko strokovnem in teoretičnem nivoju. Turizem proučujejo danes različne vede kot ekonomske in politične vede, sociologija, socialna in kulturna zgodovina, medicina, psihologija, itd. Kljub že obilni literaturi pristop k znanstveni razpravi o turizmu ni lahek. Današnja afirmacija turizma, njegova dinamika in številni problemi, ki jih s svojim delovanjem poraja, zahtevajo od strokovnjakov (tako znanstvenikov kot praktikov), da skupno rešujejo kompleksni problem moderne nomadizacije.

1. Potovanje in turizem

Prav tako kot človek je tudi turizem družbeni pojav. Že od nekdaj se je človek selil in s tem menjaval svoje bivališče. Sell se je posamezno, v malih ali večjih skupinah. Če bi migracije prebivalstva imenovali potovanja, bi s tem osvojili hipotezo, da je »potovanje« staro prav toliko časa kot človeštvo. Zato je smiselneje govoriti o potovanjih taktat, ko je človek živel v organiziranih skupinah, ki so že imele določeno

mirko bunc

turizem nujen pojav sodobne civilizacije

stopnjo družbenega in ekonomskega razvoja.

Vzroki in pobude migracij in potovanj so posledica specifičnih pogojev dane družbe na različni stopnji družbenega in gospodarskega razvoja. Človek je kot nomad iskal nova področja, ki mu bodo dajala boljše pogoje za življenje. Z vojnimi pohodi je skušal od drugih plemen in narodov iztrgati za sebe in svoje ugodje čimveč. (Spomnimo se samo novejšje ameriške zgodovine). Tudi potovanja v miroljubne namene so bila vedno vezana na določen interes. Tak interes je bilo lahko trgovanje, iskanje novih izkušenj, diplomacija, znanje itd.

Popolnoma nemogoče si je zamisliti sodobno družbo brez potovanj, ki dejansko slone na moderni organizaciji komunikacij, tako zunaj kot znotraj posamezne dežele in med različnimi deželami in narodi.

Glede na to, da ni turizma brez potovanj, so nekateri teoretiki, (s tem, da so dali najvažnejšo važnost temu elementu) pisali o turizmu že v stari Grčiji, rimskem imperiju ipd. Toda vsako potovanje še ni turizem.

2. Predhodniki modernega turizma

Ugotovili smo, da se je turizem pojavil šele na določeni stopnji zgodovinskega razvoja človeštva. Iz ukoreninjenih in razvitih človeških teženj po potovanju je nastala v novejši zgodovini (v sredini 19. stol.) nova vrsta potovanj, ki so se ločila od prejšnjih

po ciljih in namenih. Gre za »potovanje samo zaradi rekreacije, zabave, oddiha, kulturnih in podobnih potrebe«. V tej definiciji vidjo teoretiki turizma tudi osnovno razliko med »potnikom« in »turistom«, torej med potovanjem in turizmom.

Vsekakor je bil nekdanji »potnik« do neke mere predhodnik sodobnega turista. Toda, če primerjamo tega potnika z modernim turistom, vidimo, da nam je zgodovinsko najbližje obdobje humanizma in renesanse. Obdobje humanizma je ustvarilo v Evropi izredno zanimivega potnika »humanista«. Tedanja intelektualna elita je potovala širom po Evropi. Kulturni in znanstveni ideali so gnali humaniste v kulturne in znanstvene centre posameznih dežel. Dela humanistov so polna podatkov o geografiji, običajih, lepotah narave, o kulturnih in znanstvenih dosežkih in podobno. V njihovih željah, pobudah in psihologiji je mnogo podobnosti s psihologijo modernega turista. Montaigne¹ (1533—1592) govori o vrednosti potovanja za psihointelektualno oblikovanje človeka. Taka potovanja so si lahko privoščili le sinovi aristokracije in plemstva.

Sinovi modre krvi so obvezno odhajali na tri- do štiriletna potovanja, imenovana »Grand Tour of Europe«. Po tedanjih običajih in potrebah, so predstavljala takšna potovanja obdobje obvezne izobrazbe in obveznega šolanja mladih aristokratov. To naj bi jim bila podlaga za delo na svojem bodočem položaju in za hitrejši vzpon v družbi (potovanje Petra Velikega, avstrijskega cesarja Franc Jožefa itd.) Taka potovanja so se začela v začetku 17. stoletja (v obdobju 30-letne vojne — 1618—1648), nadaljevala so se v 18. stoletju. Konec takih potovanj je bil v sredini 19. stoletja, ki so ga pogojevale nove nastale strukturalne družbene spremembe v tedanji Evropi.

O teh potovanjih je bilo tudi mnogo napisanega, predvsem pri Angležih. Zelo znan je dialog med grofom Schaffesburyem in filozofom J. Lockom, kjer razpravljata o pozitivnih in negativnih straneh takih potovanj in načinih izobraževanja. Leta 1952 je angleški zgodovinar J. T. Stoye napisal o teh potovanjih ob-

¹ Montaigne »Journal de voyages en Italie«

sežno delo (English Travellers Abroad, Their Influence on the World and Politics) V času »Grand Tour« evropske se pojavila tudi potovanja pod imenom »Le voyage romantique«. Najbolj znani evropski romantiki (pesniki, filozofi, pisatelji, slikarji itd.) so bili istočasno tudi strastni potniki in propagatorji potrebe in koristnosti potovanja (J. J. Rousseau »Nouvelle Heloise« — vrnitev v prirodu, Goethe, Chateaubriand, Schopenhauer, Stendhal, Byron, Heine, Taine, Nietzsche in še mnogi drugi).

Zanimiva so razmišljanja znanega francoskega turističnega strokovnjaka P. Deferta. V svojem delu »Quelques repères historiques du tourisme moderne« pravi: »Potniki renesanse so iskali v prirodi, krajih in mestih nekaj novega, posebnega, s čimer bi lahko zadovoljili svojo znanstveno ter umetniško željo in potrebo.

Potniki romantizma so iskali mesta, za katera so smatrali, da so ogledalo njihovih lastnih občutkov in doživetij. Tako je bila za njih stvarnost nekaka resonanca lastnih občutkov.

Moderni turisti pa iščejo bolj ali manj podoben ambient; plaže, snežne terene, gozdove, ipd., toda le zaradi kratkotrajne spremembe vsakdanjega načina življenja (zato imamo lep francoski izraz relaxation, désœuvrement).

3. Razvoj turizma v današnjem smislu

Današnje pojmovanje turizma je relativno mlada družbenoekonomska kategorija. Kot njegov začetek lahko smatramo sredino 19. stoletja. Pojavi se tedaj, ko je družbeni razvoj omogočil širšemu krogu ljudi za turizem dva najvažnejša pogoja:

- prosti čas in,
- finančna sredstva.

Sele takrat je lahko človek potoval samo zaradi oddiha, zabave, kulturnih in podobnih potreb. Zgodovinsko gledano so bili ti pogoji najprej ustvarjeni v Evropi. Pred ostalimi evropskimi deželami je Anglija prednjačila nekoliko desetletij. Bogati sloji angleške buržuazije so si prvi uspeli zagotoviti prosti čas in finančna sredstva ter tako postali tudi prvi sodobni turisti. Z njihovimi turističnimi potrebami in načinom potovanja je povezana tudi beseda »turista«. Vendar v začetku še ni bilo masovnega turizma. Proces omasovljenja turizma je trajal okrog 80 let. Vsaka periodizacija razvoja turizma je le približna. Toda kljub temu nam da zanimivo sliko.

Do leta 1850 je v turističnih potovanjih prevladovala fevdalna aristokracija. Njeni predstavniki so potovali posamično ali s svojim spremstvom v kulturne, politične, gospodarske, zdraviliške in druge centre.

Od 1850 do 1875 se pojavijo poleg aristokracije v turizmu tudi bogati meščani (buržuazija). Cilji potovanja buržuazije so bili vezani bolj na poslovno. Zato se je v tem obdobju povečal obisk poleg v zgoraj navedenih centrih tudi v poslovne centre.

Od 1875 do 1910 prevladujejo v turizmu bogati sloji meščanstva. V tem obdobju se hitro razvijejo morská, gorska in druga letovišča. Morje in gore postanejo vse važnejši faktor v turističnem oddihu in rekreaciji.

Obdobje množičnega turizma se začne po I. svetovni vojni. Široki sloji uslužbencev in delavcev dobijo pravico do plačanega letnega dopusta in s tem tudi možnost aktivnih akterjev v turizmu. Po drugi svetovni vojni ti sloji v turizmu prevladajo.

II. Sodobna civilizacija terja človekovo integracijo v obliki turistične kulture

V gospodarsko razvitih deželah se je v posameznih območjih in krajih ustvarila v zadnjih desetletjih »posebna vrsta civilizacij«. To je civilizacija, ki ima svojo osnovo v industriji, mestih, in v hitrem tempu življenja. Stalna naselitev v velikih populacijskih aglomeracijah, življenje v dimu, prahu in ropotu, delo v ogromnih tovarnah in zaprtih pisarnah, pomanjkanje časa, stalna tekma z uro, standardizacija življenja in avtomatizacija proizvodnje so ustvarili tip civilizacije, ki ji psihologi in sociologi pravijo »civilizacija stroja in kronometra«.

Tehnično sredstvo indirektno diktira tempo človeku in ga alienira s tem, ko ga fizično in mentalno utruja. Znan francoski ekonomist Defert pravi, da so urbanizacija, promet in dohodek socialno-ekonomski trinomi modernega časa. Urbanizacija se je razvila do najvišje mere. Življenje ljudi v mestnih naseljih je v glavnem enolično. Človek je odtrgan od narave, podrejen družbenemu okolju in prisiljen živeti v hitrem tempu. V takem enoličnem okolju je človek prisiljen živeti in delati 200 do 300 dni na leto. Zato ni čudno, če začuti prav kmalu potrebo po občasnem oddihu in rekreaciji. Največkrat pa je počitek najbolj učinkovit tedaj, ko je zvezan s spremembo okolja, s potovanjem in turizma. Potrebo po turizmu urbanih naselij nam lepo kaže anketa, ki so jo izvedli Francozi leta 1957 v vseh svojih mestih z nad 50.000 prebivalci. Namen ankete je bil ugotoviti, kolikošen delež prebivalstva odhaja na počitnice zunaj domačega kraja. Odgovori so bili naslednji:

— iz mest s	50.000 do 100.000 preb.	40%
— iz mest s	100.000 do 200.000	52%
— iz mest s	200.000 do 1.000.000	54%
— iz Pariza s	6.000.000 prebivalcev	72%

Cimvečja je urbana aglomeracija, večja je možnost zaslužka in večja je potreba po oddihu in turizmu.

Dialektično gledano nam moderna tehnologija, urbanizacija, hiter transport, velika možnost izobrazbe itd. ustvarjajo nov način življenja in dela. V zadnjih po vojnih letih je množica francoskih avtorjev (ekonomistov, sociologov, psihologov) odprla prav ta problem. Smatrajo, da je bodočnost družbe v »civilizaciji prostega časa« (civilisation des loisirs).¹ Ta civilizacija je v nasprotju s »civilizacijo dela«, ki je veljala še pred drugo svetovno vojno.

V starem Egiptu je imel človek 56 dni prostega časa, v antični Grčiji 65 dni, naš človek pa ima danes 111 dni prostega časa (podatek za Jugoslavijo — vse nedelje, prazniki in letni dopust).

Zanimivi so tudi podatki OZN.² O času, ki ga potroši človek za delo in spanje.

— za delo 20 let	— za spanje 20 let
— prostega časa pa ima 16 let	

Klasifikacija je vzeta za povprečno starost 65 let (povprečna starost naših državljanov je 54 let v razvitih deželah 66 let).

Zgodovinsko se je razvoj prostega časa razvijal nekako takole:

Obdobje	delovni dan v tednu	prosti čas v tednu
— 1840	72 ur	12 ur
— 1890	60 ur	24 ur
— 1962	48 ur	36 ur
— 1970	36 ur	48 ur

Leta 1906 je bilo 14% plačanih praznikov in 86% neplačanih.

Leta 1954 je bilo 96% plačanih praznikov in 4% neplačanih praznikov.³

Vidimo, da je prosti čas v tednu že presegel delovni čas. Pred človeštvo se postavlja vprašanje prostega časa. Dolgo je trajalo preden si je človek zagotovil produktivnost na višini, kot jo poznamo danes. Razvoj prostega časa pa ni samo posledica moderne mehanizacije in avtomatizacije, temveč tudi neprestane borbe delavskega razreda za svoje pravice. Z rastjo produktivnosti dela je naraščal tudi dohodek. Borba delavskega razreda je bila tista, ki je uspela zagotoviti širokim slojem ljudi višje dohodeke in prosti čas. Tako lahko trdimo, da je zgodovina turizma v določenem smislu tudi odraz ne samo večje stopnje organizacije in produktivnosti dela, temveč tudi socialnih borb delavskega razreda za skrajšanje delovnega tedna, višjega dohodka in plačanega letnega dopusta. Zahvaljujoč uspehom te borbe imamo posebno po letu 1930 kvalitativni skok v masovnosti turizma. Po II. svetovni vojni so široki sloji prevladali v tej gospodarski panogi.

1. Utrujenost in potreba po rekreaciji

V glavnem delujo psihologi utrujenost na dva dela: a) na telesno utrujenost b) na mentalno utrujenost

Človek, ki je utrujen, menja pozitiven pristop do dela. Zanjšuje se njegov kvalitativni in kvantitativni učinek proizvodnje (od 5 do 60 odst.), povečajo se napake pri proizvodnji, nesreče itd. Utrujenost človeka je marsikdaj vzrok za slabe odnose v kolektivih, menja se subjektivno mišljenje človeka itd.

Toda utrujenost lahko odpravimo samo s kratkotrajnim ali dolgotrajnim oddihom ali rekreacijo. To je seveda odvisno od intenzivnosti utrujenosti. Ameriške statistike govore, da ima 76 odstotkov prebivalstva razne nevroze.

Posamezna vrsta utrujenosti zahteva tudi posebno vrsto oddiha in rekreacije. V glavnem imamo dve vrsti rekreacije:

- a) aktivno
- b) pasivno

Aktivna vrsta rekreacije predvideva samo menjanje aktivnosti, ne pa prekinitev.

Pasivna rekreacija pa pomeni prekinitev aktivnosti v smislu sedenja in ležanja.

Nas zanima aktivna rekreacija. V našem stoletju je aktivna rekreacija zelo pomembna, saj smo se prelevili v sedeče ljudi. Aktivnost kakršnegakoli tipa ima za človeka danes izredno velik pomen, saj je njena naloga restavracija človeka (mišljena je aktivnost v prostem času).

Zato je vprašanje modernega turizma vezano na aktivno rekreacijo. Tu mislimo rekreacijo kot skuppek interesov, katerim se posveti posameznik, ko opravi svoje profesionalne, familiarne in družbene obveznosti.

Vrste aktivne rekreacije:

a) rekreacija v prirodi (izleti, taborjenje, kopanje, smučanje, lov, ribolov itd.) Sem spadajo bolj fizične aktivnosti človeka.

b) družbena rekreacija v ožjem smislu (proslave, mitingi, prazniki itd.) Tej vrsti rekreacije bi lahko rekli fizično-mentalna.

c) kulturnoprosvetna (obisk muzejev, oper, bibliotek, učenja tujih jezikov, potovanje zaradi znanja itd.) To rekreacijo lahko imenujemo kreativno rekreacijo.

Pomembnost omenjenih aktivnosti za turizem in gospodarstvo kot celoto nam osvetli sledeči podatek: nekateri narodi izdajajo za razne vrste rekreacije in aktivnosti tudi eno ali dve tretjini osebne potrošnje (Svedij).⁴ Dejansko se nam bo kazala v bodočnosti potrošnja vedno bolj kot rezultat potrebe najrazličnejših vrst aktivnosti v smislu rekreacije.

2. Turistično povpraševanje in turistična ponudba s strani moderne rekreacije

Gornji pregled različnih vrst aktivnosti nam takoj pokaže pestrost turističnega povpraševanja in s tem nujnost pestrosti turistične ponudbe. Ne da bi se spuščali v globlje razmišljanje o povpraševanju in ponudbi v turizmu, lahko ugotovimo, da sta turistično povpraševanje in ponudba »heterogena«. Jasno je, da je povpraševanje posledica tudi drugih faktorjev, ne samo potrebe in želje po najrazličnejših aktivnostih. Sem spada cena (cena blaga, cena sredstev za rekreacijo prebivalcev in cena ostalega blaga) ter obseg dohodkov prebivalstva. Ker pa dohodki vedno hitreje naraščajo (vsaj v razvitih državah), narašča s tem tudi količina potencialnih turistov. Korelacijsko odvisnost formiranja turističnega povpraševanja od dohodka nam kažejo podatki iz ankete, ki so jo izvedli v Zvezni republiki Nemčiji leta 1958.

Korelacijska odvisnost turističnega povpraševanja od dohodka v Zvezni republiki Nemčiji — leta 1958 v DM.⁵

dohodek v DM mesečno	nagnjenost k potovanju v % (Reisenintensität)
— 150	13
— 150 — 300	15
— 300 — 400	20
— 400 — 500	24

¹ Dr. Mihovilović — predavanje na III. stopnji Ekonomske fakultete v Zagrebu 1966

² Dr. Mihovilović — predavanje na III. stopnji Ekonomske fakultete v Zagrebu 1966.

³ Dr. Mihovilović — predavanje na III. stopnji Ekonomske fakultete v Zagrebu 1966

— 500 — 600	30
— 600 — 700	36
— 700 — 800	37
— 800 — 900	42
— 900 — 1000	50
— nad — 1000	60

Želja turistov je potovanje po različnih državah ali krajih. Tako je turistično povpraševanje usmerjeno prostorsko na določena območja. Velike so razlike v povpraševanju tudi v letnih časih, kar je seveda odvisno od želje in ciljev potovanja. Nekateri želijo prebiti dopust na morju, drugi v zimskih športnih centrih, tretji v gorah itd., kar pomeni, da je turistično povpraševanje tudi časovno različno.

Če vzamemo, da so želje turistov prej navedene najrazličnejše aktivnosti, ugotovimo, da se te želje izražajo posamično ali skupinsko. Tako imamo individualno in masovno povpraševanje; značilno za današnji turizem pa je masovno povpraševanje. Prav zasluga masovnosti turizma je, da je postal turizem važen faktor družbenega in ekonomskega razvoja posameznih dežel.

2. Kompleksna heterogena ponudba

Želja po zadovoljitvi najrazličnejših želja in ciljev posameznikov ali skupin terja v turizmu odgovarjajočo različnost turistične ponudbe. To pomeni, da zahteva turizem integracijo vseh vrst človekove dejavnosti v »enotno turistično industrijo«.

Zato je ponudba v turizmu vezana na najrazličnejše vrste naprav, institucij, ureditev, storitev ter prostih naravnih dobrin.

Kompleksnost turistične ponudbe se kaže v kombinaciji ekonomskih in neekonomskih dejavnosti in je vezana na turistični kraj, območje in državo. Nosilci te ponudbe pa so posamezne ekonomske dejavnosti (gostinstvo, trgovina, promet, obrt, industrija, kmetijstvo itd.) ali neekonomske (turistične družbene organizacije, parki, muzeji, prireditve itd.), samostojne ali združene v posameznem turističnem kraju, regiji ali državi.

Prav ta kompleksnost ponudbe nudi trgu zanimiv proizvod, ki nima s staro tehnično predstavo o proizvodu nobene sličnosti. Zanimiv je v tem, ker je sestavljen iz blaga, storitev in revaloriziranih naravnih dobrin (ki se kažejo v obliki turistične rente).

Iz politične ekonomije vemo, da je vsak, materializiran ali nematerializiran produkt, namenjen trgu — blago. Odločilen pogoj za blagovno proizvodnjo je družbena delitev dela. Prav tako mora imeti blago svojo uporabno vrednost, ki je vezana na zadovoljitev človeških potreb. Vendar je znano, da ta uporabna vrednost ne služi proizvajalcu, ampak drugim. Prav zaradi tega se proizvod na trgu menja, kar je odraz vrednosti, ki se kaže v ceni.

Turizem ne valorizira samo proizvedene uporabne vrednosti, temveč tudi tiste, ki jih človek uporablja vsak dan npr. sonce, vodo, zrak, gozd itd. Te dobrine se odražajo v turističnem proizvodu kot turistična renta. S tem, ko je turistično gospodarstvo množico najrazličnejših vrst človekove dejavnosti ter naravnih dobrin, je turistični proizvod heterogena kompleksna dobrina, ki ima uporabno in menjalno vrednost. Prav ta moment deluje danes kot faktor vsepobne valorizacije kakršnegakoli človekovega dela.

3. Cilj moderne turistične politike

Cilj moderne turistične politike mora biti v prvi vrsti prebuditev potrebe (če ta že ne obstaja) po turizmu in povpraševanju prilagajati ponudbo. Masovno povpraševanje mora turistična politika čim bolj razviti in razporediti. Pestrost privlačnosti neke dežele zahteva, da se v turistično ponudbo vključijo čim širša območja (nacionalni parki, cel sistem pogorij, obala itd.), kar je stvar sodobne organizacije.

Zato mora turistična politika vplivati direktno in indirektno tako na povpraševanje kot na ponudbo. V bistvu gre za turistično vzgojo samih turistov in stalnih prebivalcev. Naloga te vzgoje je v prvi vrsti heterogenost ponudbe in povpraševanja znotraj različnih vrst turizma (zdravstvenega, planinskega, obmorskega, lovnega, športnega itd.)

Posamezne gospodarske panoge v turistični deželi morajo čutiti, da turizem ni samo gostinstvo. Turisti imajo mnogo želja in potreb, ki jih gostinstvo ne more nuditi. Oglejmo si na primer nekatere objekte, ureditve naprave itd., po katerih turist povprašuje v določenem turističnem kraju:

a) hotelska industrija — hoteli, prenočišča, počitniški domovi, kampingi, zasebne sobe, lovske kočice, pastirske kočice itd.

b) promet — železniški, cestni, zračni, vodni, PTT, žičnice, vzpenjače itd.

c) trgovina — športne in potovalne potrebščine, prehrambni artikli, spominki, razglednice, bencin, usnjeni izdelki, folklorno blago itd.

d) obrt — mehanične delavnice, servisi, frizerji, čevljarji, fotografi, umetna obrt, itd.

e) razne druge storitve vseh vrst — avtotaxi, turistični vodniki, smučarski učitelji, — potovalne agencije, ogledi, izleti, menjava valut — sprehajališča, parki, kopališča, razgledne točke, smučišča itd.

— kulturne, športne, gospodarske in druge prireditve.

Seznam nekaterih naprav, ureditev in organizacij, ki so skoraj obvezne nepogrešljive za določen turistični kraj, kaže neverjetno pestrost povpraševanja, čemur mora slediti tudi ponudba.

Prav zaradi tega mora biti eden glavnih ciljev turistične politike tudi vzgoja kadrov, ki bodo sposobni razumeti in obvladati ves mehanizem in cilje sodobne organizacije turizma. Skrb za turistične kadre je prišla v modernih državah v ospredje, do tega pa še ni prišlo pri nas.

Tako je »turistična industrija« izrazito delovno intenzivna. Njena tendenca je povečanje najrazličnejših vrst proizvodnje, življenjskega standarda, osebnih dohodkov, kvalificirane delovne sile itd. Rezultat tega mora biti vse kvalitetnejši nivo ponudbe. Zato bi moralo povpraševanje po kvalificirani delovni sili v turizmu obstajati pred odgovarjajočo ponudbo.

⁴ Janez Planina: Elastičnost povpraševanja do naših turistov v Jugoslaviji z ozirom na njihov dohodek — Ekonomski zbornik 1966

⁵ »Dialogues on the Use of Foreign Travel« — L. J. Licorish and A. G. Kershow: »The Travel Trade« — London 1958

⁶ »Revue de Tourisme« — Bern 1/1958

⁷ Janez Planina — »Ekonomska turizma« — Ljubljana

⁸ G. Hourdin: »Une civilisation des loisirs« — Paris